

"לא המדרש עיקר אלא המעשה": על סידור גטין לאחר תביעות נזיקין ועל מדיניות הפרסום של הפסיקה הרבנית

מאת

עמיחי רדזינר*

כיצד מגיבים בתי הדין הרבניים על תביעות נזיקין של מסורבות גט נגד בעליהן? התשובה המוכרת, המוצגת הן בפסיקה בתי המשפט הן במחקר האקדמי, טוענת שבמקרה של תביעה כזו יפסיק בית הדין את דיוניו בתביעת הגירושין ולא יסכים לסדר גט עד שיוסר האיום הכלכלי מעל לראשו של הבעל. תשובה זו מבוססת כמובן על פסקי דין שונים של בתי הדין הרבניים אשר התפרסמו, ובעיקר על פסק דין ידוע של בית הדין הגדול, הקובעים חד-משמעית כי תביעות הנזיקין הללו מביאות למצב שבו הגט שיינתן בעקבותיהן ייחשב ל"גט מעושה", וממילא פסול. בתי הדין טוענים אפוא כי תביעות הנזיקין גורמות אך נזק למסורבות הגט שמגישות אותן ואין בהן שום תועלת.

המאמר מנסה להציג תמונה שונה. לאור עיון מדוקדק בהליכים רבים, ובעיקר בהחלטות שנוצרו בהם ולא התפרסמו, עולה כי במקרים שונים תביעת הנזיקין זירזה מאוד את מתן הגט. הדברים נכונים גם לרוב המקרים שבהם ניתנו בשלבים מוקדמים פסקי הדין שהתפרסמו, ואשר קובעים כי אי אפשר יהיה לסדר את הגט בשל תביעת הנזיקין, וכי התביעה רק מרחיקה את אפשרות סידורו. ניתן לראות כי במקרים שונים קיבלה התובעת גם את הגט וגם את הפיצוי הנזיקי שתבעה, ובמקרים אחרים נמחקה התביעה הנזיקית בתמורה לקבלת הגט ורק לאחר סידורו.

המאמר מנסה להסביר את הפער בין ההצהרות הפומביות של בתי הדין ובין המציאות המעשית באמצעות המונחים ההלכתיים "לכתחילה" ו"בדיעבד". הוא מראה כי הסוגיה דנן אינה המקרה היחיד, בארץ ובחו"ל, שבו הצהרות פומביות חריפות בדבר חוסר אפשרות של סידור גט כאשר יש מעורבות של בית המשפט בתביעות האישה (מדיניות של "לכתחילה"),

* פרופסור חבר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן. תודה לעורך הדין אבישי יהושע על סיוע במחקר, לאורי אהרנסון, לדוד בס, לישראל גילת, לאבישלוס וסטרייך, לבני שמואלי וליוסי שרעבי על הערות לטייטה קודמת, וכן לחברי מערכת משפטים, ובפרט לעורכת ניצן פליטמן, על ההערות שסייעו להשביח את המאמר. כפי שיראו הקוראים, למאמר זה אופי מיוחד בהיות טיעוני מושתתים על חומר רב שלא פורסם ואף אינו נגיש בארכיב כלשהו הפתוח לציבור. על כן מגיעה תודה כפולה ומכופלת לכל עורכי הדין שאפשרו לי את העיון בתיקים שניהלו ושקיימו אתי שיחות ארוכות אשר סייעו לי להבין את הקורה בשטח: לצוות מרכז צדק לנשים: עורכות הדין סוזן וייס ואלונה טולדנו ולמר אסף עולמי, וכן לעורכת הדין יפעת פרנקנבורג שעבדה במרכז צדק לנשים בעבר; לעורכת הדין שרה מרקוביץ; למנהלת ארגון מבוי סתום: עורכת הדין בתיה כהנא-דרור; לעורכת הדין אסנת קרפלוס-גלעם מהקליניקה לסיוע משפטי לנשים של מרכז רקמן באוניברסיטת בר-אילן (ולשעבר ממשדרו של עורך הדין יואל ריפל). מכל מקום, הדברים הכתובים כאן משקפים את עמדתי בלבד ואני לבדי נושא באחריות להם. כל ההדגשות וההוספות בצייטוטים אינן במקור, אלא אם צוין אחרת. שיבושי לשון והקלדה שהיו קיימים במסמכים המקוריים שבהם נעשה שימוש לא תוקנו.

מתחלפות במשך הזמן בתוכנה כי יש למצוא דרכים לסידור הגט למרות קיומן של התביעות האזרחיות, ואף בשיתוף פעולה מוצהר או נסתר עם בתי המשפט (מדיניות של "בדיעבד"). ההסבר הזה מצביע גם על פשר למדיניות הפרסום הסלקטיבית של הפסיקה הרבנית, מדיניות היוצרת את התמונה המקובלת והלא מדויקת כאמור, ולפיה תביעות הנזיקין אינן תורמות לעולם להחשת סידור הגט ורק מרחיקות אותו.

א. פתיחה. 1. מבוא לסוגיה ומפת המאמר; 2. מורכבות המגמה המחמירה בבתי הדין והשפעתה; **ב. עיון ביקורתי בחמישה מקרים ידועים (לכאורה), או: הפער בין הגלוי לסמוי.** 1. מהי עמדתו הערכנית של בית הדין הגדול?; 2. הגט מנתניה, או: מ"מלחמת עולם" פומבית להסכמה שקטה; 3. סיפורו של פסק הדין המכונן 7041-21-1, או: על המחלוקת הנסתרת בתיק זה; 4. הדרך להסכם הגירושין, או: דרכו של בית הדין הגדול לסידור גט למרות תביעת נזיקין; 5. האומנם אין בתביעות הנזיקין "כדי לקדם את הליך הגירושין בין הצדדים על פי דין תורה"?; **ג. הפסקים הסמויים מן העין.** 1. בית הדין נמנע מלטעון כי תביעת הנזיקין בעייתית; 2. שינוי עמדה בבית הדין: הגט סודר אף שבית הדין קבע בעבר שאי אפשר לסדרו; **ד. עמדתו של הרב דיכובסקי: האם יש בעיה עם תביעות נזיקין לאחר חיוב בגט?** ה. סיכום ביניים, פשר והערה על מדיניות פרסום. **ו. בין "לכתחילה" ל"בדיעבד" בסוגיית הגט המעושה.** 1. ישראל; 2. תביעות הנזיקין בצרפת – התעלמות מן הדעות המחמירות ושיתוף פעולה גלוי עם בית המשפט; 3. חוק הגט של מדינת ניו יורק: מחששות למדיניות של "Don't ask, Don't tell"; **ז. דברי סיום וסיכום. נספח: השתלשלות תמציתית של המקרים המנותחים במאמר.**

א. פתיחה

1. מבוא לסוגיה ומפת המאמר

כידוע, בשנים האחרונות הולכת וגוברת המגמה שלפיה נשים וגברים שנתקלים בסרכנות גט מצד בני זוגם מגישים תביעות נזיקין לבתי המשפט למשפחה, ובמקרים רבים זוכים לפיצויים גבוהים למדי.¹ מה יחסו של בית הדין הרבני לתביעות נזיקין שמגישות נשים שאינן מצליחות לקבל את גטן?² האם קיומה של תביעה זו תשפיע על דיונו בתביעת הגירושין המתבררת בפניו?

1 לא אעסוק במאמר בניתוח פסיקתם של בתי המשפט למשפחה ובתיאור ההתפתחות המהירה שחלה בשנים האחרונות בפסיקתם (הרחבת המקרים בהם ניתנים פיצויים וכדומה). נושא זה זכה להתייחסות לא מועטה בכתיבה האקדמית. לתמונת מצב עדכנית של הפסיקה בבתי המשפט ושל ההתפתחות שחלה בה ראו בנימין שמואלי "הדור הבא של תביעות נזיקין בגין סרכנות גט כדי להשיג את הגט ו/כלל האחריות" של קלברוי ומלמד "משפטים" מא 153, בפרט בעמ' 158 ה"ש 13 להפניות למחקר קודם, ובעמ' 205–177 (2011).

2 במאמר אעסוק רק ביחס לתביעות נזיקין של נשים נגד בעליהן, וכמעט שלא במקרה ההפוך. זאת, לא רק משום שמדובר במקרים רבים יותר, ולא רק משום שלמיטב ידיעתי מקרה שבו הייתה תביעת נזיקין של בעל נידון רק פעמיים או שלוש בבית הדין הרבני – שקבע כי אי אפשר לסדר גט גם במקרה כזה (ראו ערעור (גדול) 65104796-64-2 פלוני נ' פלונית (לא פורסם, 26.7.2009) (להלן: ערעור 65104796-64-2). לתקציר פסק הדין ראו תיק 041252693-21-1, הדין והדיין 23, 7 (2010); כן ראו תיק (אזורי חי') 578733/1 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.4.2013) (להלן: תיק 578733/1), ובו נזכר פסק

לכאורה התשובות פשוטות: בתי הדין שוללים הגשתן של תביעות כאלו משום שהם מבינים (ובצדק, כפי שנראה להלן) כי מטרתן של מרבית התביעות (אך לא כולן)³ אינה הפיצויים כשלעצמם אלא יצירת אמצעי לחץ כלכלי על הבעל הסרבן, ועל כן מסרבים לסדר גט במקרה שבו האישה הגישה תביעת נזיקין. תפיסה זו בנוגע לעמדת בתי הדין אינה נחלתם של הדיוטות בלבד⁴ אלא היא עולה במפורש גם בקרב חוקרים הבקיאיים בתחום⁵ (ואף

דין דומה שניתן בבית הדין בטבריה ב' (2011) – אלא גם משום שמבחינת ההלכה קשה להשוות בין שני המקרים. אם נקבל את העמדה שטוענים לה בתי הדין, כפי שנראה להלן בהרחבה, ושליפה יש בעיית "גט מעושה" כאשר גבר מחויב בפיצוי לאשתו בגין הנזקים שנגרמו לה עקב סירובו לגרשה, הרי שבעיה דומה אינה קיימת במקרה ההפוך. שהרי האיסור לכפות אישה להתגרש הוא מאוחר (מיוחס לרבנו גרשום), הוא לא נתקבל בכל קהילות ישראל, ובכל מקרה גם אלה שקיבלו אותו אינם סבורים שכפיית אישה להתגרש פוסלת את הגט. ראו הגהות הרמ"א על השולחן ערוך, אבן העזר, סימן קיט סעיף ו, וראו גם שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 201, ה"ש 135. להרחבה ראו בנציון שרשבסקי דיני משפחה 327–334 (מהדורה רביעית מורחבת, 1993); יוסי שרעבי ויובל סיני "פיצויים בגין סירוב האישה להתגרש" ס' ג (חות דעת, המרכז ליישומי משפט עברי, 23.6.2011) זמין ב־www.netanya.ac.il/ResearchCen/JewishLaw/AcademicPub/Torts/Pages/Divorcwife.aspx. לא מיותר לציין כי בערעור 65104796-64-2, שם, שבו הגיש הבעל תביעת נזיקין נגד אשתו המסרבת להתגרש ממנו אף שהם חיים בנפרד כבר חמש-עשרה שנים, ונקבע שאין שום סיכוי לשלום בית – סברה עמדת הרוב (הרבנים שרמן ופרובר) כי יש לדחות את ערעור הבעל על שהאישה לא חויבה להתגרש מסיבות שאינן קשורות לתביעת הנזיקין שלו, ורק ב"שולי הדברים", כלשונה, ראתה צורך להתייחס לתביעת הנזיקין, כשברור מנוסח הדברים שם שיש הבחנה בין תביעה נגד הבעל, היוצרת בעיות בכשרות הגט והיא נגד "דין תורה", ובין תביעה נגד האישה שהיא רק "בניגוד להלכה". חשוב מזה, דעת הרוב מציינת בדבריה את פסק הדין הרחב והמצוטט ביותר בסוגיה זו, ערעור (גדול) 7041-21-1 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.3.2008) (להלן: ערעור 7041-21-1), בהרכב הדיינים איזירר, חשאי ואלגרבל (ראו להלן דיון מורחב בפרק ב.3). בערעור 7041-21-1 ישב הרב אלגרבל, שכתב את רובו של פסק הדין וביטא בו עמדות חריפות ביותר נגד תביעות הנזיקין בבתי המשפט. והנה, בערעור 65104796-64-2 ישב הרב אלגרבל עצמו, שחייב את האישה בגט ולא הזכיר במילה את תביעת הנזיקין וכנראה אינו רואה בה שום בעיה (ראו להלן בטקסט הסמוך לה"ש 219). חיוב האישה בגט כמובן אינו מפתיע על רקע העמדות הספרדיות שעליהן הוא סומך, אולם לענייננו חשיבות הדבר היא בכך שאנו למדים שאי אפשר כלל להשוות בין תביעת נזיקין מצד האישה לזו שמצד הבעל.

3 שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 188–189. לביקורת על שהשיח בסוגיה דנן נוטה לעתים להתעלם מן הנזק האמתי שנגרם למסורבות הגט ומתמקד בשאלת השפעת תביעת הנזיקין על כשרות הגט, ובמילים אחרות מכפיף את דיני הנזיקין לדיני המשפחה, ראו יפעת ביטון "עניינים נשיים, ניתוח פמיניסטי והפער המסוכן שביניהם – מענה ליחיאל קפלן ורון פרי" עיוני משפט כח 871, 889–893 (2005).

4 ראו למשל אורי ישראל פז "תביעת נזיקין פוסלת את הגט" מקור ראשון 30.1.2011, 4, זמין ב־uripaz.wordpress.com/2011/01/31/את-הגט-ומעגנת-את-האי.

5 ראו למשל שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 187, 205, 214–218; Dov I. Frimer, *Refusal to Give a Get: Tort Damages and the Recalcitrant Spouse in Contemporary Jewish Law*, 19 JEWISH L. ANN. 39, 47–52 (2011). פרימר אף מציין כי התוצאה שאליה הגיע בית הדין הגדול בערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2, היא התוצאה היחידה האפשרית מבחינה הלכתית (שם, בעמ' 51); שרעבי וסיני מציינים כי "במקרה של תביעות נזיקין מצד נשים מתעוררת בדרך כלל בעיה חמורה בתוקף הגירושין, ובית הדין הרבני הגדול אמר את דברו בעניין זה בצורה חדה וברורה, ובעמדה זו מחזיקים גם בתי הדין הרבניים האזוריים" (שרעבי וסיני, לעיל ה"ש 2, ס' א); רון פרי ויחיאל קפלן מניחים במאמרם כדבר מובן מאליו שתביעות הנזיקין גורמות נזק לנשים התובעות ומעכבות את גטן, ומסיקים מכך שיש להגביל את מרחב תביעות הנזיקין (רון פרי ויחיאל ש' קפלן "תפסת מרובה לא תפסת – על העצמה

בקרב שופטים).⁶ דברי החוקרים מבוססים כמובן על פסקי הדין שהכירו, ואכן המעיין בפסקי הדין הרבניים שפורסמו במאגרים המשפטיים השונים (ואשר יידונו להלן) למד שהדיינים אחוזים בעמדה ברורה, ולפיה אי אפשר לסדר גט כשקיימת תביעת נזיקין, וקיומה של תביעה כזו רק מרחיק את התובעת מהשגת הגט המיוחל:⁷

תביעה נזיקית בבית המשפט בגין סרבנות גט, מביאה איפוא לאשה נזק, יותר מאשר תועלת. התביעה מביאה למצב שבו נחסמת הדרך בפני בית הדין לדון בתביעת הגירושין, ואם בינתיים כבר ניתן פסק דין לגירושין, בית הדין חסר אונים באשר ליישום פסק דין לסידור הגט. אין ביכולת בית הדין לאפשר מתן גט לאשה, מאחר ויש עישוי על הגט שלא כדין. גם אם הבעל יעמוד ויצווח לפנינו ככרוכיא כי הוא מעונין לתת את הגט, אסור לבית הדין לסדר את הגט, בהיותו מעושה. על אחת כמה וכמה כך, כאשר הבעל אינו מעונין ליתן את הגט עקב פסק הדין הנזיקי [...] דומני כי ייטיבו לעשות עורכי הדין העוסקים

באמצעות דיני הנזיקין "העצמה במשפט 411, 438–442 (מימי איזונשטדט וגיא מונדלק עורכים, 2008) (להלן: פרי וקפלן "תפסת מרובה"). ראו גם בן שוורץ "הצעה לפתרון ביטוחי לבעיית מסורבות הגט" שנתון המשפט העברי כז 201, 208 (2013). שוורץ מציין כי "נגד התביעה הנזיקית יצאו כמעט פה אחד, ובאופן חריף, דייני בית הדין". תפיסה זו היא נחלתם גם של חוקרים שאינם ישראלים. ראו למשל Matthijs de Blois, *Religious Law versus Secular Law – The Example of the Get Refusal in Dutch, English and Israeli law*, 6 UTRECHT L. REV. 93, 105–106 (2010); A. Yehuda Warburg, *The Propriety of Awarding a Nezikin Claim by Beit Din on Behalf of an Agunah*, 45(3) TRADITION 55 (2012).

ראו להלן ה"ש 16, 20.

הציטוט לקוח מדברי הרב אלגרבלי בפסק הדין המצוטט ביותר, הן במחקר והן בפסיקה הרבנית, הוא ערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2. דבריו מהדהדים בדבריהם של פרי וקפלן, להלן בטקסט הסמוך לה"ש 330. חשוב לציין כי פסקי הדין הרבניים המתפרסמים במאגרים המשפטיים נשלחים לפרסום בידי הנהלת בתי הדין הרבניים, אשר מקבלת אותם מכותביהם הדיינים, שבידם הכוח להחליט מה יישלח ומה לא. נכון לעת כתיבת המאמר פורסמו בהם שמונה פסקי דין רבניים העוסקים בסידור גט במקרה שבו האישה הגישה תביעת נזיקין. בשישה מהם נאמר במפורש שהדבר שולל את סידור הגט (אם כי בפרק ב נראה שלא כך היה בסופו של דבר, לפחות בשלושה מקרים – המקרים שנידונו בבית הדין הגדול ובנתניה): תיק (אזורי ת"א) 301060/17 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.12.2006) (להלן: תיק 301060/17), בהרכב הדיינים דומב, בוחבוט ועמרני; ערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2; תיק (אזורי נת) 272088/6 פלוני נ' פלוגית (פורסם בנבו, 23.1.2011) (להלן: תיק 272088/6), בהרכב הדיינים עמוס, פרדס וינאי; תיק (אזורי חי) 538765/6 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.3.2013) (להלן: תיק 538765/6), בהרכב הדיינים גמזו, אושינסקי ורוזנטל; תיק (אזורי חי) 899861/2 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.4.2013) (להלן: תיק 899861/2), בהרכב הדיינים הנ"ל (לפסק דין נוסף של הרכב זה היוצא נגד תביעות נזיקין (גם מצד הבעל) ראו תיק 578733/1, לעיל ה"ש 2); ערעור (גדול) 936594/2 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.4.2014) (להלן: ערעור 936594/2), בהרכב הדיינים אלחדד, גורטלר ושחור. בפסק דין אחד יש אמירה חותכת נגד תביעות הנזיקין ונוקן, אולם נטענת טענה שהדבר אינו שולל את סידור הגט במקרה הנידון לפנינו: ערעור (גדול) 792890/5 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.6.2007) (להלן: ערעור 792890/5), בהרכב הדיינים שרמן, איזיר ושיינין (מדובר בערעור על תיק 301060/17); לדין בערעור זה ראו להלן בפרק ב.4), ובפסק דין נוסף בית הדין עובר בשתיקה על קיומה של תביעת הנזיקין הנזכרת בו ככדרך אגב ואינו מציין אם יש לה השפעה על הדין: תיק (אזורי חי) 581601/1 פלוגית נ' פלוגית (פורסם בנבו, 1.9.2010) (להלן: תיק 581601/1), בהרכב הדיינים גמזו, בלייכר וקאהן.

בדיני משפחה, אם ישקלו היטב בטרם ימליצו לאשה להגיש תביעת נזיקין לבית המשפט האזרחי בגין סרבנות גט. המלצה כאמור עלולה לעלות כדי רשלנות מקצועית, וספק בעיני אם אפילו החתמת הלקוחה מראש על ויתור מפני תביעת רשלנות שכזו, תועיל. יש להניח שהלקוחה אינה מודעת ואינה יכולה להיות מודעת מראש להשלכות החמורות של העיכוב במתן הגט, שעשוי להתקיים אף לאחר שהבעל יצהיר על הסכמתו לתת את הגט – הסכמה שתבוא עקב תביעת נזיקין.

מטרתו הראשונית של המאמר היא לקרוא תיגר על תמונה פשטנית זו. כבר בתת-הפרק הבא נראה כי העמדה מורכבת יותר, אף כשאנו בוחנים אך ורק את פסקי הדין שהתפרסמו, אולם מורכבותה הרבה של התמונה תתברר בפרקים ב-ד. בפרקים ב-ג יוצגו אחד עשר מקרים שבהם בית הדין שלל בצורה כזאת או אחרת את הטענה שלפיה תביעת הנזיקין מונעת את סידור הגט. יצוין כבר כעת כי לנוחיות הקוראים סודרו ההליכים המרכזיים בתיקים אלה בסדר כרונולוגי בנספח למאמר. פסקי הדין מסודרים שם לפי סדר הבאתם במאמר. במרבית המקרים ניתן להניח בסבירות גבוהה כי תביעת הנזיקין תרמה תרומה רבה לזכייתה של מסורבת גט לקבל את גטה, לעתים לאחר שנים רבות של עגניות. בחלק מן המקרים הגט ניתן ב"עסקה סיבובית", שבה הסכימה האישה לוותר על תביעתה לאחר קבלת הגט (כלומר הגט סודר בעת שהתביעה עדיין עמדה בתוקפה (!) כך היה למשל במקרה שעליו ניתן פסק הדין שממנו הציטוט לעיל בסמוך).⁸ במקרים אחרים האישה זכתה לקבל גט אף ללא כל ויתור על תביעת הנזיקין שלה, והיא קבלה גם את גטה וגם פיצוי כספי! אנסה להראות שקשה ליישב תוצאות אלה עם הקביעה החד-משמעית שהובאה לעיל: "תביעה נזיקית בבית המשפט בגין סרבנות גט, מביאה איפוא לאשה נזק, יותר מאשר תועלת".

דרך המחקר בפרקים אלה היא ניתוח מדוקדק של פסקי דין, פרוטוקולים (יש לדעת כי לעתים החלטות בתי הדין מצויות בפרוטוקול, וכפי שנראה במספר מקרים בפרקים ב ו-ג) ומסמכים אחרים שהוגשו לבתי הדין ולעתים גם לבתי המשפט לענייני משפחה. מפאת העובדה שרובם הגדול של פסקי הדין והמסמכים שינתחו אינו נגיש לציבור, ראיתי לנכון להביא מהם את הציטוטים הרלוונטיים, אף אם לעתים הם ארוכים למדי.

החלוקה לפרקים ב ו-ג נגזרת מאחת ממטרותיו של המאמר: ההצבעה על מדיניות הפרסום הסלקטיבית של הדיינים השולטים בהעברת פסקי הדין שלהם לצורך פרסומם או של הנהלת בתי הדין הרבניים, השולטת על פרסום הפסיקה במאגרים המשפטיים, וממילא גם על הרושם שנוצר בעולם המשפט והמחקר בדבר סוגיות שונות הנידונות בבתי הדין, ובכללן הסוגיה שלנו. פרק ב בוחן את המקרים שפורסמו במאגרים (וכן מקרה אחד שנתפרסם הודות להגעתו לדיון בבג"ץ, וניתנה בו חוות דעת מטעם הנהלת בתי הדין הרבניים שפורסמה במאגרים) ומראה מדוע החומר שפורסם אינו מציג את התמונה המלאה והאמתית בסוגיה דנן. פרק ג מנתח את המקרים שלא הגיעו כלל לידיעת הציבור (אלא אם

פורסמו באופן עצמאי על ידי "הדין והדיין", ואשר אם היו מגיעים אליה, היו משנים שינוי דרמטי את הרושם שבסוגיה דנן.⁹

בפרק ד תוצג מורכבות הסוגיה מכיוון נוסף, דרך עיון בדברים שכתב דיין מסוים: הרב שלמה דיכובסקי. מלבד העובדה כי מדובר במי שהיה אחד הדיינים הבולטים במערכת בתי הדין, כיום הוא משמש מנהל מערכת בתי הדין, ולכן לעמדתו יש משקל. נוכל לראות את השינוי שחל בה עם השנים אל עבר נכונות להקל יותר בסידור גטין לאחר תביעת נזיקין.

לפרקים ה-ו שלוש מטרות, השלובות זו בזו: ראשית, הם מיועדים להציע פשר להתנהלותם הסבוכה של בתי הדין ולהסביר את הפער שבין הקביעות החד-משמעיות בדבר הפגיעה בכשרות הגט שיוצרות תביעות הנזיקין ובין העובדה, שאותה ניסיתי להוכיח בפרקים ב-ג, ולפיה במקרים רבים לא רק שבית הדין לא נמנע מלסדר גט, אלא אף ניתן לשער כי לתביעת הנזיקין הייתה תרומה מכרעת לעצם סידורו. שנית, הפשר המוצע יסביר גם את מדיניות הפרסום של פסקי הדין בידי הנהלת בתי הדין. כפי שכבר ראינו וכפי שעוד נראה, פסקי הדין שנשלחו על ידיה לפרסום מצליחים בהחלט ליצור את הרושם כי תביעת הנזיקין פוגעת בסיכוייה של התובעת לקבל את הגט, אולם עיון בתמונה המלאה של מרבית התיקים, לרבות אלה שפורסמו, מגלה תמונה שונה לחלוטין, והדבר מלמד על פרסום סלקטיבי מאוד של פסיקה. שלישיית, כדי לחזק את הפשר המוצע ייבחנו שלושה מקרים דומים, אחד מן הארץ ושניים מחו"ל, שבהם נטען בביורר כי שימוש בבית המשפט עלול ליצור בעיה בכשרות הגט, אולם לאחר מכן שכך מאוד איום זה, ובתי הדין הסכימו עם השימוש שעושות נשים בבתי משפט ופסקו מלהעלות ספקות בכשרות הגטין. אנסה להראות שהפשר שהצעת בסוגיה דנן מתאים גם למקרים אלה, ועל כן לא רק שהוא מקבל מהם אישוש, אלא יש לראות את הסוגיה דנן על רקע רחב יותר, הבוחן את סיועם של בתי המשפט האזרחיים לנשים מסורבות גט ואת השפעת פסיקותיהם על שאלת כשרות הגט. פרק הסיכום יציג את המסקנות העולות מן הדיון שנערך בפרקי המאמר.

חשוב לומר כי היות שהמאמר מנסה להציג בעיקרו מקורות וניתוח חדשים ולא לחזור על מחקרים שכבר נעשו, לא אתעכב על הבסיס ההלכתי של העמדה שלפיה יש בעיה בסידור גט לאחר תביעת נזיקין, ואף לא אנסה להתווכח אתה או להציע בסיס הלכתי מפורט לטענה שלפיה אין בעיה הלכתית כזו. אף לא אעסוק בעמדת בתי המשפט. בסוגיות אלה כבר עסקו אחרים.¹⁰ דיונים בשאלות אלה יתנהלו רק אגב הדיון המרכזי של המאמר: הצגת המציאות המורכבת בסוגיה זו בתוך בתי הדין וניסיון להסביר אותה ואת הפער שמתקיים בה בין הגלוי לסמוי.

9 עם זאת ניתן לחלק את המקרים השונים לפי התוצאה הסופית, וראו להלן בסוף הנספח.
10 לחשש ההלכתי ראו בפרט, יחיאל קפלן ורונון פרי "על אחריותם בנזיקין של סרבני-גט" עיוני משפט כח 773 (להלן: קפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט"); Frimer, לעיל ה"ש 5. לסיכום עדכני של עמדת בתי המשפט ראו שמואלי, לעיל ה"ש 1. למקורות העוסקים בהצדקות הלכתיות אפשריות ראו להלן ה"ש 208.

2. מורכבות המגמה המחמירה בבתי הדין והשפעתה

כדי להצביע על מורכבות העמדה של בתי הדין ועל חוסר האחידות הקיים בה כאמור, אפתח בניתוח שלושה פסקי דין שניתנו לאחרונה בבית הדין בחיפה. בניגוד לפרקים הבאים, שישתמשו שימוש נרחב בחומרים שלא פורסמו לשם הבנת התמונה המלאה בכל תיק, כאן אתמקד דווקא בחומרים שכן פורסמו. שני פסקי הדין המאוחרים יותר מציגים מגמת החמרה הולכת וגדלה, המיוחסת (כאמור, בטעות) לכלל בתי הדין, והם מהווים סטייה מעמדתו של אב בית הדין כפי שהיא עולה מפסק הדין המוקדם יותר. פסקי הדין המאוחרים מלמדים גם על ההשפעה שיש לפרסום הגישה המחמירה של בתי הדין על פסיקת חלק מבתי המשפט למשפחה. מלבד זאת פסקי הדין מציגים גם את השיקולים המנחים את בית הדין בפסיקתו, שיקולים שינותחו בהמשך המאמר ואף יסייעו לנו בהצגת הבחנות שונות שילוו אותנו אף בהמשך. למשל, הדיון בשאלה אם כתנאי לדיון בתביעת הגירושין על האישה למחוק את תביעת הנזיקין שלה, או שמא מחיקה אינה מספקת ויש לפעול לדחייתה.

לאחרונה עסק בית הדין בחיפה במקרה שבו הסכים הבעל לתת את הגט למרות קיומה של תביעת הנזיקין, אך בית הדין סירב לבקשתו וקבע: "אין בהסכמת הבעל כיום לגרש, שניתנה בגין חיובו בנזיקין ובגין חששו מתביעות נזיקין עתידיות, כדי לקדם את הליך הגירושין בין הצדדים על פי דין תורה".¹¹ אמנם, להלן (בסעיף ב.5) נראה שבסופו של דבר סידר בית הדין הגדול במקרה זה גט למרות שחששו של הבעל עדיין היה שריר וקיים, ועם זאת על פסק דין זה מחיפה (להלן: פסק הדין "חיפה 1") ברצוני להעיר שלוש הערות הנוגעות לטיעונים שיעלו במאמר זה:

(1) החמרה בהשפעת מאבק הסמכויות – הגישה המחמירה של ההרכב שנתן את פסק הדין מודגשת יותר בפסק דין נוסף שנתן חודש לאחר מכן בתיק שבו תבעה האישה גירושין וכתובה.¹² ראשית, אם בפסק הדין "חיפה 1" מדגיש בית הדין כי הבעל לא חויב בגט, הרי שבמקרה המאוחר יותר דומה כי היה מקום לחייבו לאור הראיות הנוקבות שמביאה האישה על מעשיו ואשר מפורטות בפסק הדין. אמנם בית הדין אינו נוקט לשון חיוב, אולם גם אינו

11 ראו תיק 538765/6 ותיק 272088/6, לעיל ה"ש 7, שם מצוטט פרוטוקול שבו אומר בית הדין שבקשת הבעל לסדר גט לאחר שנתבע בנזיקין לא תועיל, משום שהגט יהיה מעושה, ולכן ילדי האישה מגבר אחר יהיו ממזרים. דומה שזו הקביעה שעולה גם מן הציטוט שהובא לעיל, בטקסט הסמוך לה"ש 7, מערעור 1-21-7041, לעיל ה"ש 2. דומני שקביעות אלה מחמירות מאוד. האם אין מקום לבחון אם באמת התביעה היא הגורם היחיד לרצונו של הבעל? ברור שבמקרים רבים זה אכן המצב, ועל כן מוגשות התביעות, כפי שנראה להלן במקרים שונים בפרקים ב-ג, ועם זאת האין זה מן האפשר שקיימים חריגים? וראו דברי חזון איש, אבן העזר נשים, סימן צט סעיף קטן ב, באשר לכפייה שלא כדין: "אם נתחדש אצלו רצון גמור אחר הכפייה" [ה] שלא מחמת הכפי' ואז הדין נותן דאפי אם כפוהו שלא כדין כשר, ואם אמר כן קודם הגט, נאמן ולא חשיב גט מעושה [...]". וראו במאמרים הנוכחים להלן בה"ש 208. עם זאת עמדתו של החזון איש מורכבת למדי, ולא ברור אם בסופו של דבר הוא עצמו סבר שאין בכך בעיה. לדיון בשיטתו ראו אליקים ג' אלינסון "סירוב לתת גט" סיני סט קלה, קמה-קמו (התשל"א). עמדת החזון איש נדחת בידי בעל 'מנחת יצחק', להלן ה"ש 288.

12 תיק 899861/2, לעיל ה"ש 7. הערעור שהגישה האישה לבית הדין הגדול נדחה (ערעור 936594/2, לעיל ה"ש 7). בית הדין הגדול אינו מוסיף דבר על דברי בית הדין האזורי שמהם הוא מעתיק, ומסתפק בקביעה: "בית הדין דוחה את הערעור מחמת האמור בנימוקים הארוכים של בית הדין האזורי".

קובע, כפי שעשה בפסק הדין "חיפה 1", כי מכיוון שאין כאן חיוב, תביעת הנזיקין אף חמורה מבמקרים שבהם יש חיוב.¹³ ועוד, אם בפסק הדין "חיפה 1" נדחתה בעבר תביעת הגירושין של האישה ואף לא הייתה הסכמה של הבעל להתגרש לפני תביעת הנזיקין, הרי שמן המקרה המאוחר יותר ניכר שבית הדין היה מוכן לקבל את תביעתה, והבעל אף הסכים במפורש להתגרש, והנושא היחיד שעדיין נותר לדון בו לפני סידור הגט הוא תביעת האישה לכתובתה. שנית, במקרה המאוחר יותר מדובר בתביעת נזיקין על סך שלושים אלף ש"ח בלבד, ואף היא הוגשה לאחר שהבעל כבר הסכים להתגרש. מלבד היות הסכום כה נמוך עד שספק גדול אם בכלל יש לו השפעה על שיקולי הבעל, הרי שבית הדין עצמו קבע כי ספק גדול אם תביעת הנזיקין של האישה תתקבל לאור תקדימי העבר (בפסק הדין "חיפה 1" הבעל כבר חויב בפיצוי בבית המשפט, ובסכום גבוה פי שישה: מאה ושמונים אלף ש"ח). מדוע אפוא להפסיק את הדיון בתביעת הגירושין? עונה בית הדין במקרה המאוחר יותר:

מאחר שמצאנו פסיקות מגוונות בתביעות לפיצויי נזיקין שהוגשו לבתי המשפט ברבות השנים, ואף בית המשפט אליו הוגשה תביעה ספציפית זו לא דחה אותה על הסף, לא נוכל לשלול לחלוטין אופציה לפסיקת פיצויים אף בנסיבות דגן. לכן גמלה בליבנו ההחלטה להתייחס לתביעה זו כאיום ממשי כנגד הבעל, על כל המשתמע מכך. לאור האמור בית הדין קובע: בשלב זה, בטרם קידום הליך הגירושין כולל דיון בשאלת הכתובה, על האשה להמציא אסמכתא לבית הדין כי תביעתה לפסיקת פיצויי נזיקין נמחקה וכן התחייבות האשה כי לא תגיש תביעה כעין זו כנגד הבעל אף בעתיד, כדי שלא יהיה הדבר בגדר "חרב המתהפכת" מעל ראשו של הבעל, איום אשר לכשעצמו פוגם בכשרות הגט, כמובא בפסיקה ההלכתית, וכפי שצויין לעיל.

קשה שלא לחוש כי במקרה המאוחר יותר יש לבית הדין עניין להראות שאינו מוכן לכל התערבות של בית המשפט, גם אם הסיכויים להתערבות זו נמוכים, גם אם סכום התביעה נמוך במיוחד עד שקשה לראות בו גורם שישנה את עמדתו של הבעל, וגם אם ממילא נכונותו של הבעל להתגרש הובעה אף לפני התביעה בבית המשפט. התחושה כי לשמירתו של בית הדין על סמכותו יש כאן מקום נכבד מתחדדת מן הדברים הנאמרים בפסק הדין "חיפה 1" (שם כאמור הבעיה ההלכתית הייתה גדולה בהרבה):¹⁴

13 ראייה נוספת להבחנה זו שבין שני פסקי הדין קיימת בכך שדברי השופט סילמן בתמ"ש (משפחה קר) 48362-07-12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.2.2013) (להלן: תמ"ש 48362-07-12), המובאים בה"ש 17 ושליפיהם יש לפסוק נזיקין רק לאחר שנפסק חיוב לגירושין, מובאים רק במקרה הראשון אך לא בשני. חשוב לשים לב לדרך שבה מסכם בית הדין את עמדתו של השופט ולהדגשתו כי אין הוא יכול להסכים לדבריו שבמקרה של חיוב כן יוכל בית המשפט לפסוק פיצויים: "כך שמתן החלטה לפיצוי נזיקין בנסיבות בהם אף לא חויב הבעל בגט, כגון בנסיבות דידן, הינה חמורה אף מעבר לשאר פסיקות פיצוי נזיקין שניתנות במקרים של חיוב גט, אשר אף הן פוגמות בכשרות הגט, כאמור".

14 וכן מפסק דין נוסף של אותו הרכב בתיק 578733/1, לעיל ה"ש 2, שבו נקבע כי אי אפשר לסדר גט במקרה שהוגשה תביעת נזיקין נגד אישה, דבר שכשלעצמו חמור הרבה פחות (ראו לעיל הטקסט בה"ש 2), מה גם שמדובר באישה שכבר חויבה בגט ובית הדין אף איים עליה בצווי הגבלה. בית הדין קובע שם, קביעה מוזרה למדי, כי פיצויים נזיקיים הם בגדר כפייה חמורה מזו שמפעילים צווי הגבלה שיכול

ובכן, בית הדין רואה בהחלטת בית המשפט לחיוב הבעל בנזיקין התערבות שאינה ראויה מצד בית המשפט בהליך הגירושין אשר נתון לסמכותו הבלעדית של בית הדין הרבני, אשר הוא זה שמחליט ע"פ גדרי ההלכה והנסיבות שלפניו האם יש מקום לחייב בגט או שמא לאו. עם זאת נדגיש כי לא הפלישה לסמכותו של בית הדין כשלעצמה היא המטרידה אותנו, אלא עצם כשרותו של הגט.

יש להעיר כי קיומו של מאבק סמכויות עדיין אינו אומר כמובן שאין כאן בעיה הלכתית.¹⁵ אולם להלן נראה כי קיומה של בעיה הלכתית הפוסלת לחלוטין את כשרות הגט אינו כה מובן מאליו, אפילו לדעת בתי דין שהכריזו כי יש בעיה כזו (ואפילו לדעת אב בית הדין במקרים דנן). עניין זה מעלה את השאלה אם באמת החשש ההלכתי הוא הגורם המרכזי שמטריד את בית הדין במקרים שלפנינו.

(2) הצלחתו של בית הדין בהרתעת שופטים – שני פסקי הדין הללו מביאים כתנא דמסייע את פסק דינו של השופט סילמן שניתן זמן קצר לפני כן,¹⁶ ואשר מסתייג מריבוי תביעות הנזיקין בגין סרבנות גט. בפסק הדין "חיפה 1" מובאות פסקאות ארוכות יותר מפסק הדין של השופט סילמן, ובכללן ארבע המתייחסות לפגיעה שפוגעות תביעות הנזיקין בסמכות השיפוט של בית הדין ובכללי כיבוד הערכאות. ייתכן שזו נקודה המתחברת להערה הקודמת. מכל מקום, העיון בפסק דינו של השופט סילמן, דווקא בפסקאות שלא צוטטו על ידי בית הדין, מאלף. בסעיפים 32–38 לפסק הדין הוא עומד על ההשלכות ההלכתיות של תביעות הנזיקין ובד בבד אינו מסתיר את עמדתו כי מכיוון שברור שפסיקות הנזיקין יוצרות בעיה הלכתית בכשרות הגט, הרי שיש לצמצמן מאוד.¹⁷ לשיא הוא מגיע בהעלאת חשש שאפילו בתי הדין הרבניים עצמם לא העלו, למיטב ידיעתי, מעולם:¹⁸

להטיל בית הדין (שאף הם מטילים לחץ כלכלי על הסרבן לצד מניעת תנועה ועוד), והוא אף משווה אותם למאסר וקובע כי רק פסק דין לכפיית גט יכול להצדיקם. אף בפסק הדין הזה מסיים בית הדין את דבריו באמירה שיש כאן, מלבד הבעיה ההלכתית, בעיה משפטית של חדירת בית המשפט לסוגיה שנמצאת בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני.

15 אכן בערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2, ובתיק 272088/6, לעיל ה"ש 7, בתי הדין מציינים את שני הגורמים זה לצד זה: פגיעה בסמכות בית הדין וגם בעיה הלכתית בכשרות הגט.

16 תמ"ש 48362-07-12, לעיל ה"ש 13.

17 שם, פס' 46 לפסק הדין: "סבורני כי תנאי לקיומה של עילה בנזיקין בגין סרבנות גירושין, הנה פסיקת ערכאה מוסמכת בדבר 'חיוב בגירושין' או למעלה מכך, ובמקרים נדירים – פסיקה של 'מצווה להתגרש', בנסיבות קיצון [...]". עם זאת דרכו עדיין תיחשב בעייתית מבחינה הלכתית בעיני בית הדין שמצטט אותו. ראו בציטוט המובא מתמ"ש 48362-07-12, לעיל ה"ש 13.

18 שם, פס' 38 לפסק הדין. חשש כזה עלה בארצות הברית בנוגע לחוק הגט של מדינת ניו יורק, אך אף שם מעטים בלבד חששו לו (ראו להלן ה"ש 308). ייתכן שאת דבריו ביסס השופט סילמן על מאמרם של קפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט", לעיל ה"ש 10, בעמ' 808–810, אלא שניתן לראות שם כי פרי דוחה את החשש הזה, ואף דעתו של קפלן אינה חדה שם, אם כי ניתן להבין כי הוא חושש במידה מסוימת. לא מיותר לציין כי בפס' 36 לפסק הדין מפנה השופט סילמן לפסק דינו של השופט ויצמן תמ"ש (משפחה כ"ס) 19480/05 פלונית נ' עזבון פלוני, פס' 27 לפסק הדין (פורסם בנבו, 30.4.2006) (להלן: תמ"ש 19480/05) כבסיס לניתוח ההלכתי, אך ויצמן כותב כי הוא מסכים עם פרי ש"אין לחשוש שפסיקת פיצויים לסרבן גט אחר מתן הגט תביא לפסילתם של גיטין כ'מעושים' כיוון שנותן הגט יחשוש

כאן המקום להדגיש – התערבות יתר נזיקית, בתחום סידור הגט, עלולה להביא למציאות לפיה לא רק הגט בין הצדדים הקונקרטיים הוא שיוכתם בחשש של "גט מעושה", אלא שהשימוש התדיר בכלי הנזיקין, עלול ליצור חשש מכאן והלאה לגבי כלל הגטין המבוצעים.

הכוונה ברורה: ריבוי תביעות הנזיקין יביא למצב שבו כל הליך גירושין יתבצע בצל חשש הבעל מפני תביעה כזו שתוגש אם יסרב לתת את הגט, ועצם החשש מכפייה אף הוא בגדר חשש "גט מעושה", שהרי ייתכן שהבעל אינו נותן את הגט מרצונו החופשי אלא מחשש שייחבע.

פסק הדין של השופט סילמן מלמד כי אף בבית המשפט התנחלה התובנה שלפיה לעולם תביעות הנזיקין מעלות סימני שאלה על כשרות הגט, וכי לא רק שאי אפשר מבחינה הלכתית לסדר גט לאחר תביעת נזיקין: "החשש הוא כי מקום בו הגט ניתן עקב חיוב נזיקי, או חשש לחיוב נזיקי – יחשב הגט למעושה ויאבד מתוקפו"¹⁹, אלא מדובר בבעיה רחבה העלולה בשלב מסוים להטיל סימן שאלה על כשרות כלל הגיטין שיסודרו בישראל.²⁰

(3) שינוי העמדה ההלכתית לחומרה – שני פסקי הדין הללו ניתנו פה אחד בידי הרכב שבראשו עמד אב בית הדין, הרב יצחק שמואל גמזו. והנה, בשנת 2010 כתב הרב גמזו, בשמו, פסק דין שעסק במקרה שבו הייתה תביעת נזיקין גדולה בהרבה:²¹ "בתאריך 10.08.2010 הגישה האשה תביעת נזיקין נגד הבעל ע"ס 551.765 ש"ח, וכן תביעה לעקל את כספי הבעל שנמצאים אצל כונס הנכסים בגין מכירת הבית". ההתייחסות היחידה

לעולם כי תוגש כנגדו תביעה כספית" (שם, פס' 26 לפסק הדין). גם הרב דיכובסקי קבע שחשש מעין זה שמעלה השופט סילמן הוא חסר שחר (ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 202).

19 תמ"ש 48362-07-12, לעיל ה"ש 13, פס' 33 לפסק הדין. אמנם מיד בפסקה הבאה מקבל השופט את הבחנתם של קפלן ופרי (ראו לעיל ה"ש 18) בין מקרים שבהם יש חיוב בגט למקרים שבהם אין חיוב בגט (ובדומה לזה ראו דברי השופט נחמני, להלן ה"ש 170), אולם כפי שראינו, בית הדין בחיפה אינו מקבל הבחנה זו בפסקי הדין שפורסמו ושולל פסיקת נזיקין גם במקרי חיוב. לאחר ציטוט דברי השופט סילמן הוא מסכם בתיק 538765/6, לעיל ה"ש 7: "כך שמתן החלטה לפיצוי נזיקין בנסיבות בהם אף לא חויב הבעל בגט, כגון בנסיבות דידן, הינה חמורה אף מעבר לשאר פסיקות פיצוי נזיקין שניתנות במקרים של חיוב גט, אשר אף הן פוגמות בכשרות הגט, כאמור". עם זאת, להלן בטקסט הסמוך לה"ש 73 ואילך, נראה גם את הצד השני: מקרה של סידור גט לאחר תביעת נזיקין שנפסקה בהיעדר חיוב בגט.

20 גם במקרים אחרים מציגים שופטים את ההנחה כי קבלת תביעת האישה עלולה ליצור לה בעיה בבית הדין הרבני, ועם זאת אין זה מונע מהם לדון בתביעות. לדוגמה, השופט כץ בתמ"ש (משפחה י-5) 17493/06 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנוב, 27.11.2011). וכן השופט גרינברגר בתמ"ש (משפחה י-5) 6743/02 כ' נ' כ' (פורסם בנוב, 21.7.2008), הקובע כי על בית המשפט לדון למרות התוצאות ההלכתיות הכרוכות בכך: "לאחרונה אף ניתן פסק דין בבית הדין הרבני הגדול [...] אשר מעלה מפורשות את הבעייתיות של פסקי דין אזרחיים בהם מחויבים סרבני גט בתשלום פיצויים [...] בדיקת דעותיהם של כל הדיינים והפוסקים בדורנו אשר התייחסו לשאלה זו כבר הביעו את דעתם פה אחד כי תביעת אישה לפיצויים בגין סרבנות גט עלולה להפוך כל גט שניתן לגט מעושה, ואם כך יוחלט, הרי שהגט יהיה פסול והאישה לא תשיג את מטרתה להשתחרר מבעלה". גרינברגר מציין שם שהוא אף יידע את התובעת שכן עלול לקרות, אולם היא בחרה להמשיך בתביעתה.

21 תיק 581601/1, לעיל ה"ש 7. בתיק זה כתב כל אחד מהדיינים את עמדתו בשמו. רק הרב גמזו מעלה את דבר קיומה של תביעת הנזיקין.

לתביעה מופיעה בסעיף ז' של מסקנות הרב גמזו: "ז. לענין תביעת הנזיקין שהגישה האשה יתייחס ביה"ד בהחלטה נפרדת לאחר דיון בענין". הצורך בדיון מלמד כמובן שתביעת הנזיקין קשורה להליך הגירושין, אולם ברור שהדבר אינו מונע לדעתו את סידור הגט, שהרי כך כתב בסעיף ב (שהועתק במלואו למסקנת פסק הדין של כלל ההרכב): "ב. כיון שהפירוד הוא ממושך, ואין שום סיכוי לשלום בית, על הצדדים להתגרש וכל צד רשאי לפתוח תיק לסידור גט". לאור הדברים שנאמרו בשני פסקי הדין מ-2013, ולפיהם תביעת הנזיקין – ואפילו החשש מפני תביעת נזיקין שעדיין לא הוגשה (כפי שראינו בציטוט שהובא בסוף הסעיף הקודם) – מהווה בעיה הלכתית ללא קשר לנסיבות הגירושין ולהסכמת הבעל, הרי שקשה לתרץ את השוני שבין פסקי הדין הללו ובין פסק הדין מ-2010 בכך שבאחרון תביעת הגירושין הוגשה על ידי הבעל שהעלה טענות חמורות נגד האישה ודרש לחייבה בגט, מה גם שטענות הבעל נדחו על ידי הרב גמזו שכתב את דעת הרוב ולא היה חיוב של האישה בגט. לא מיותר לציין כי במקרה מ-2010 היה מדובר בתביעה לפיצוי הגדול לפחות פי שמונה-עשר מבמקרה השני מ-2013.

מכיוון שאין בידינו כלל הפסיקה הרבנית, הרי שלא נוכל לקבוע מסמרות בשאלות הבאות, אם כי ניתן להעלותן על סמך מה שכן קיים בידינו: האם חלה החמרה בגישתו של בית הדין בחיפה, והאם בתחילה סבר שתביעות נזיקין אינן כה חמורות? כפי שאראה להלן, אכן קיים חוסר אחידות בעמדת בתי הדין בשאלה זו. חוסר האחידות קיים לא רק בין הרכבים שונים אלא אפילו, כאמור, בפסיקתם של אותם דיינים או הרכבים. יתר על כן, קיימים מקרים שבהם מעקב אחר מהלכו של תיק בודד מלמד שעמדת הדיינים משתנה במשך הזמן בשאלה זו של היכולת לסדר גט לאחר שהוגשה תביעת נזיקין. אם כן, מאמר זה מעוניין לערער על התפיסה הרווחת ולטעון שעיון במקורות נוספים – פסקי דין שלא פורסמו ברבים, ואף חומרים הנוגעים לחלק מפסקי דין שכן פורסמו – מלמד כי התמונה מורכבת בהרבה, וכי במקרים רבים קשה להתכחש לעובדה שתביעת הנזיקין השיגה את מטרתה²² והביאה לזירוז משמעותי בקבלת הגט. עם זאת אדגיש שוב כי אינני מתיימר

22 אין בכך לומר כי זירווי הגט הוא המטרה היחידה של תביעות הנזיקין דנן (לסיכום ראשי הנזק שהועלו בפסיקת בתי המשפט, ראו שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 179–205), אך ברור שהוא מטרה מרכזית. כפי שנראה להלן בפרקים ב–ג, ראייה לכך היא מספר המקרים שבהם הסכם הגירושין כלל ויתור על התביעה או על הפיצוי שנתקבל על ידיה תמורת מתן הגט. אמנם לשופטים שונים חשוב לציין במפורש כי פסיקתם אינה אמורה להעלות את בעיית הגט המעושה, אולם בתי הדין אינם מוכנים לקבל את הטענה כי התביעה היא כלי אמתי לקבלת פיצויים בגין נזקים שונים שנגרמו לאישה, ולדעתם מדובר בניסיון סרק להטעות את בית הדין כדי למנוע את בעיית הגט המעושה שעלולה לצוץ כשמטרת התביעה היא ליצור לחץ כלכלי על סרבן הגט. ראו למשל דברי השופט הכהן בפסק הדין הראשון שקבע פיצויים למסורבת גט (תמ"ש (משפחה י-ם) 19270/03 כ"ש נ' כ"פ, פס' 4 לפסק הדין (פורסם בנבו, 21.12.2004) (להלן: תמ"ש 19270/03)), המדגיש כי אין מדובר בסנקצייה נגד סרבן הגט אלא בפיצוי נזיקי למהדרין, אולם הרב אוריאל לביא, המתייחס לפסק הדין הזה, שולל את הדברים לחלוטין וקובע כי "והכל יודעים שהחיוב מוטל עקב סירובו לתת גט וכדי ללחוץ עליו להתגרש". ראו אוריאל לביא "סידור גט לאחר חיוב הבעל בפיצוי כספי לאשתו" תחומין כו 160, 169 (התשס"ו) (להלן: לביא "סידור גט"). לנוסח רחב יותר של מאמר זה, אך ללא שינויים מהותיים, ראו אוריאל לביא עטרת דבורה 479 (2009) (להלן: לביא עטרת דבורה).

לטעון כי תביעת הנזיקין תמיד משיגה את מטרתה, או שאין בקרב בתי הדין דיינים שלעולם לא יסדרו גט לאחר תביעת נזיקין. כל שאני מנסה לטעון הוא כי התמונה מורכבת בהרבה ממה שנהוג לחשוב.²³

מורכבות נוספת בציוור התמונה עולה כאשר מעיינים בהחלטות השוללות תביעות הנזיקין, וזאת בשני מישורים: ראשית, בשאלה אם כל תביעת נזיקין היא בעייתית, או שמא לאחר שבית הדין כבר פסק על חיוב בגט, הגשת תביעת נזיקין כבר לא תעיב על כשרות הגט שיסודר אחריה.²⁴ דומה שהעמדה הרווחת, לפחות בפומבי, היא העמדה הראשונה,²⁵ ואף במקרה של סרבן גט שכבר נכלא בהוראת בית דין קבע בית הדין הגדול שתביעת הנזיקין בעייתית.²⁶

שנית, חלק מבתי הדין מסתפקים בכך שהאישה תמחק את תביעתה בבית המשפט למשפחה, אולם אחרים אינם מסתפקים בכך ומבקשים שהאישה תבקש בקשה לדחיית התביעה,²⁷ כדי שלא יהיה אפשר להגיש את התביעה שוב בעתיד, וכפי שכותב הדיין אריאל ינאי:²⁸

יש לציין כי פתרון בדרך של מחיקת התביעה עדיין איננו פותר לחלוטין את הבעיה. מה יקרה אם האישה תמחק את תביעתה בבית המשפט, תוך שהיא מצהירה בבית הדין הרבני כי אין לה כל תביעות כלשהן כנגד הבעל – אך לאחר מתן הגט היא תגיש שוב תביעה נזיקית לפיצוי על שנות עיגון? – כאן תתעורר מחדש שאלה אחרת: והפעם שאלה הלכתית של "גט מוטעה"!

מיד נעבור לעיון בתיקים השונים, אך נציין כאן כי מקצת הודאה בהיותה של המציאות מורכבת ממה שנהוג לחשוב מצויה בדבריו של היועץ המשפטי של הנהלת בתי הדין הרבניים, עורך הדין שמעון יעקבי. דווקא בחוות דעת שמטרתה לשכנע את בית המשפט

23 חשוב להדגיש שתי נקודות נוספות: ראשית, מחקרים העוסקים בפסיקת בתי הדין הרבניים, ומאמר זה בכללם, לא יוכלו לטעון כי הם מציגים תמונה מלאה, בשל העובדה הידועה לכול שמרבית פסקי הדין אינה מתפרסמת ואינה נגישה. שנית, אציין כי קיימים גם פסקים השוללים סידור גט לאחר תביעת נזיקין אשר לא פורסמו.

24 להבחנה זו ראו Frimer, לעיל ה"ש 5, בעמ' 50–51.

25 ראו למשל את דברי בית הדין המצוטטים בתיק 538765/6, לעיל בה"ש 19.

26 ראו להלן בטקסט הסמוך לה"ש 32 ואילך. מנגד, בפסק הדין הראשון, לפחות ככל הידוע לי, שמגיב לתביעת נזיקין קונקרטי (תיק (אזורי י-ם) 1-21-766955-פלונת נ' פלוני (לא פורסם, 16.5.2004) (עותק שמור בידי המחבר)), עולה עמדה אחרת של הרב אברהם כלאב: "אם אכן האשה עומדת בתביעה ויפסקו לה כספים בעטיה, מבלי שביה"ד יחייב את הבעל לגרש את האשה והוא ימנע מלעשות כך, ביה"ד לא יוכל לסדר לאשה גט גם אם הבעל יסכים לכך, כי יהיה זה גט כפוי על הבעל שלא כדין". יש לומר כי ייתכן שעמדתו של הרב שינפלד שם הייתה שונה. הוא קובע כי תביעת הנזיקין לא תפסול את הגט רק אם בית הדין קבע שיש לכופף את הבעל, החלטה שהיא נדירה למדי.

27 ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 42 ולה"ש 74.

28 תיק 272088/6, לעיל ה"ש 7. על חשש ה"גט מוטעה" ועל השימוש בו בבתי הדין בשנים האחרונות ראו עמיחי רדזינר "מלבוב לתל-אביב: פסיקות גט מוטעה בשל הפרת הסכם הגירושין בבתי הדין הרבניים בעקבות תיק (אזורי ת"א) 1-29-9322-19.3.06) ואחרים" משפטים לט 155 (2009) (להלן: רדזינר "מלבוב לתל-אביב").

העליון כי לא ראוי שתביעות הנזיקין נגד סרבני גט יידונו בבתי המשפט למשפחה הוא כותב: 29

למיטב ידיעתי, בכל המקרים שבהם תביעות נזיקין עקב סרבנות גט שימשו זרז למתן הגט ולו בעקיפין, ואף כאשר נפסקו לטובתם דמי נזיקין, ויתרו התובעים על תביעתם ועל דמי הנזיקין שנפסקו להם, בעת שוויתור זה נדרש על מנת לקבל את הגט.

בפרקים ב רג נראה שדווקא היו מקרים שבהם זכתה התובעת בגטה ללא ויתור על תביעת הנזיקין,³⁰ אולם לענייננו חשובה ההודאה שלפיה לעתים תביעות הנזיקין השיגו את מטרתן (!) זאת אף שבהמשך חוות הדעת מוצגות התביעות, באותם מקרים שבהם "ויתרו התובעים על תביעתם ועל דמי הנזיקין שנפסקו להם" כדי לקבל את הגט, כטומנות בחובן בעיה הלכתית אינהרנטית:³¹

ככלל, תביעות נזיקין עקב סרבנות גט נועדו להשפיע על סרבן הגט לתת גט [...] תביעת נזיקית כזו מוגשת על מנת ליצור "יש מאין" עסקה סיבובית שתניע את סרבן הגט לתת גט [...] לא על כך נאמר "מתוך שלא לשמה יגיע לשמה". שהרי אם פסיקת פיצויי נזיקין עקב סרבנות גט יוצרת מנייה וביה שאלה הלכתית על כשרות הגט, במה תועיל מסירת גט של ספק שאינו יכול להתיר את האשה לעלמא?

מאליו ברור כי אם הטיעון שבמקרים שונים הביאה תביעת הנזיקין לסידור גט, מקרים שככל שניתן להסיק מהדיון שלהלן הם רבים מאלה שבהם התביעה מנעה את סידור הגט, עולה שאלה על יכולתנו לצייר את המציאות המשפטית הנכונה רק על סמך פסקי הדין הרבניים שמתפרסמים במאגרים המשפטיים. עם זאת כפי שראינו אי אפשר להכחיש שלמדיניות פרסום זו, המדגישה כמובן את המגמה המחמירה, יש השפעה מובהקת בשדה המשפטי והאקדמי. עוד יכולים אנו ללמוד מקטעים אלה כי למרות הטענה שקיימת בתביעות הנזיקין בעיה הלכתית מובהקת המונעת סידור גט, בכל זאת מסודרים גטין לאחר תביעות כאלה. את השניות הזו אראה בפרקים הבאים גם בפסקי הדין של בתי הדין הרבניים ואף אנסה להסבירה.

29 פס' 5 לעמדת היועץ המשפטי לשיפוט הרבני בבג"ץ 568/13 מבוי סתום נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (להלן: עמדת היועץ המשפטי לשיפוט הרבני בבג"ץ 568/13 מבוי סתום). משפט זהה הופיע כבר בחוות דעת קודמת באותו עניין, פס' 5 לתגובת היועץ המשפטי לשיפוט רבני בבע"מ 2374/11 פלוני נ' פלונית (להלן: תגובת היועץ המשפטי לשיפוט רבני בבע"מ 2374/11) (עותק שמור בידי המחבר).

30 ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 149, 158, 171.

31 עמדת היועץ המשפטי לשיפוט רבני בבג"ץ 568/13 מבוי סתום, לעיל ה"ש 29, פס' 8.

ב. עיון ביקורתי בחמישה מקרים ידועים (לכאורה), או: הפער בין הגלוי לסמוי

1. מהי עמדתו העדכנית של בית הדין הגדול?

בחודשיים הראשונים של שנת 2013 עסקו המדורים המשפטיים באמצעי התקשורת השונים בהחלטה של בית הדין ובעתירה לבג"ץ שהוגשה בעקבותיה.³² מקרה זה מעניין במיוחד משום שהוא שונה מאוד מן המקרים החיפאיים שנזכרו לעיל וממקרים רבים נוספים: במקרה זה מדובר בסרבן גט שכבר נשלח למאסר בגין סרבנותו, כלומר הושתה עליו הסנקצייה החריפה ביותר שמאפשר החוק הישראלי להשית על אדם בכלל ועל סרבן בפרט. עובדה זו מחדדת מאוד את עמדתו של בית הדין שלפיה דווקא תביעת הנזיקין היא שתיצור כפייה שתביא לשאלה בכשרות הגט.³³ עובדות המקרה בקצרה, כפי שהן עולות מפסקי הדין של בית הדין הגדול ומן העתירה שהגישה האשה לבג"ץ:³⁴ האישה מסורבת גט זה עשר שנים. כבר בשנת 2006 חויב הבעל בגט והושתו עליו צווי הגבלה שונים, ללא הועיל. בשנת 2008 קבע גם בית הדין הגדול כי על הבעל לתת את הגט, אך הוא עמד בסירובו. בשלב מסוים הוא כבר הסכים לתת את הגט, אולם חזר בו בעת תהליך סידור הגט, ממש לפני מסירתו לידי האישה. בסוף 2010 הגישה האישה תביעת נזיקין נגד הבעל, אולם בשל דרישת בית הדין האזורי בירושלים, שלא היה מוכן לסדר את הגט, נקבע במאי 2012 בפסק דין בבית משפט לענייני משפחה כי בהסכמת הצדדים תביעת הנזיקין תימחק ללא צו להוצאות.³⁵ מכיוון שהבעל המשיך לעמוד בסירובו, קבע בית הדין הגדול ב-16.10.2012 כי הבעל יישלח למאסר למשך שישה חודשים, "והענין ידון בדיון נוסף בתאריך ו' כסלו תשע"ג 20.11.2012".³⁶

- 32 להרחבה על שני השלבים בפסיקת בג"ץ, ראו יאיר אטינגר "תקדים: בג"ץ הפך פסיקה של ביה"ד הרבני והשאיר סרבן גט במאסר" הארץ – חדשות 30.1.2013, זמין ב-www.haaretz.co.il/news/ education/1.1918120, ושלמה פיטרוקבסקי "בג"ץ נסוג מההתערבות בפסיקת ביה"ד הרבני" ערוץ 7 – כל החדשות 21.2.2013, זמין ב-www.inn.co.il/News/News.aspx/251872.
- 33 יש להניח שאם יש כאן חשש הלכתי, מה שאינו ברור כלל בשל גלגולי התיק שאותם נראה, הרי שהוא נעוץ בהבחנה העתיקה (המצויה כבר במשנה) שבין כפייה בבית דין ובין כפייה בידי ערכאות של גויים. ראו ערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2, פס' א לפסק דינו של הרב אלגרבל.
- 34 פסקי הדין הרבניים יפורטו בהמשך סעיף זה; עתירה למתן צו על תנאי בבג"ץ 568/13 עמותת "מבוי סתום" נ' בית הדין הרבני הגדול ירושלים (פורסם בנבו, 4.3.2012) (להלן: עתירת עמותת "מבוי סתום"). גם החלטות בית המשפט העליון פורסמו במאגרים המשפטיים. חשוב לציין כי בתגובת היועץ המשפטי של בתי הדין הרבניים אין כל טענה נגד הצגת עובדות המקרה כפי שהן מתוארות בעתירה (עמדת היועץ בעניין מבוי סתום, לעיל ה"ש 29). לשלבים מוקדמים יותר בהתדיינות שבתקן זה ראו תיק 056077647-25-1, הדין והדיין 31, 6-7 (2012).
- 35 ראו פרוטוקול בית הדין המובא להלן בה"ש 53, המלמד כי באותו שלב הספיקה לבית הדין מחיקת התביעה בניגוד לדרישת בית הדין הגדול שנראה מיד.
- 36 ערעור (גדול) 871002/1 פלונית נ' פלוני, החלטת הרב בוארון (לא פורסם, 20.11.2012) (עותק שמור בידי המחבר) (להלן: ערעור 871002/1).

מכיוון שבדין הנוסף העמיד הבעל תנאים למתן הגט, הוא הוחזר לכלא.³⁷ אולם אז חלה תפנית משמעותית בעלילה. חמישה ימים לאחר הדיון קובע בית הדין הגדול כי אי אפשר להסתפק במחיקת התביעה אלא יש לפעול לדחייתה, למרות חומרת הסרבנות במקרה זה:³⁸

ואכן בסיכומו של הדיון האחרון מיום ז' כסלו ש.ז. אנו בדעה שאין מנוס משימוש בכפיה ע"י מאסר מן הסיבות והנימוקים שנכתבו בראש פסק הדין. מאידך ביה"ד קובע שעצם השימוש בתביעת נזיקין מצד זה או אחר הנה פגיעה בסמכויות ביה"ד ביסוד חוק גירושין ונישואין שכן הדבר מהווה התערבות בשיקולי ביה"ד על אודות כפיה או אי כפיה בענין הגירושין שהינו כאמור בסמכות בלעדית בחוק הנישואין והגירושין. מה גם שלעיתים הדבר מעמיד בספק את כשרות הגט כאשר אמצעי הכפיה אינם עפ"י אמות המידה ההלכתיים. ואשר על כן צדק ביה"ד האזורי בענין זה.

דברים אלה דורשים עיון. הסיבה המרכזית המופיעה בהם לעמדת בית הדין היא הפגיעה שיוצרות תביעות הנזיקין בסמכויות שהחוק הקנה לו. לכאורה ניתן להבין כי במקרה זה אין בעיה הלכתית אמתית, ועובדה שבית הדין אינו טוען זאת. לדבריו, תביעת נזיקין אינה יוצרת בעיה בכל מקרה, ורק "לעיתים הדבר מעמיד בספק את כשרות הגט".³⁹ ואכן, התחושה שבמקרה זה לא נראה כי תביעת הנזיקין היא שתגרום לבעל לתת את הגט מתחזקת לא רק משום שממילא הוטל עליו אמצעי כפייה חמור הרבה יותר (מאסר), ואף הוא לא הועיל עד כה, אלא גם בשל מידע חשוב שעולה מן ההחלטה של בית הדין הגדול בתאריך 18.12.2012.⁴⁰ הרב איגרא, בהסכמת שני חבריו להרכב, מצטט את ההחלטה הקודמת ואז מוסיף מידע חשוב, ולפיו הבעל סירב להצעת פשרה של האישה ולפיה היא תוותר לו על חוב מזונות של 712,000 ש"ח, על כל מזונות העתיד בסך 200,000 ש"ח ואף תוסיף לו 50 אלף ש"ח במזומן. מדובר בתשלום של כמעט מיליון ש"ח, סכום הגבוה בהרבה מהסכום שלאור תקדימי העבר סביר שהאישה הייתה זוכה בו בתביעת הנזיקין שלה.⁴¹ למרות זאת קובע הרב איגרא כי יש להתנות את המשך מאסרו של הבעל הסרבן בכך שהאישה תפעל לדחיית התביעה בתוך עשרה ימים. ולא, ישוחרר הבעל מכלאו.

מכתב העתירה (סעיף 37) עולה שבית הדין לא היה מוכן לקבל את הצעת האישה, שבפרקים הבאים נראה כי דומות לה אכן נתקבלו בבתי הדין במקרים אחרים, ולפיה יינתן "לבית הדין ייפוי כוח בלתי חוזר לדחות את תביעת הנזיקין נגד הבעל, בכפוף לכך שהבעל

37 ש.ם.

38 תיק (ערעור (גדול)) 871002/1, הדין והדיין 33, 10-11 (להלן: תיק (ערעור (גדול)) 871002/1), הרכב הדיינים עמאר, בוארון, איגרא.

39 ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 54, שם ניכר כי דווקא בסיבוב קודם אכן היה מוכן אותו הרכב לסדר גט ללא דחיית תביעת הנזיקין. כן ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 60.

40 החלטה מיום 18.12.2012 בתיק (ערעור (גדול)) 871002/1, לעיל ה"ש 38 (עותק שמור בידי המחבר). בדיון זה החליף הרב אלגרבלני את הרב עמאר.

41 ראו שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 181; סיכום פסקי דין בתביעות נזיקין נמצא באתר 'מרכז צדק לנשים', זמין ב- [sites.google.com/site/cwjhebrew/tort-of-get-refusal](https://www.google.com/site/cwjhebrew/tort-of-get-refusal).

ייתן גט לאשתו". ואכן, ב־20.1.2013, לאחר שהאישה הודיעה כי ככוונתה לעתור לבג"ץ, חוזר בית הדין הגדול על עמדתו ולפיה אינו מוכן להתערבות של בתי המשפט בסמכותו:⁴²

ביה"ד הבהיר באופן חד משמעי כי ענין הכפיה לגירושין מסורה לביה"ד בלבד, וביה"ד לא יפעיל את הכפיה באמצעות מאסר, במידה ותהיינה תלויות החלטות אחרות מערכאות אחרות הכופות על הבעל את הגט [...] אשר ע"כ קובע ביה"ד כי במידה ולא תוגש לביה"ד דחיית תביעת הנזיקין של האשה עד יום חמישי י"ג שבט תשע"ג 24.1.2013, פקודת המאסר שהוגשה נגד הבעל ע"פ חוק פקודת ציות בטלה, וניתן לשחרר את הבעל בערבות צד ג' ע"ס 100,000 ₪ ללא כל צורך בדיון נוסף.

לכאורה עמדתו של בית הדין חדה וברורה. כיצד אפוא ניתן ליישבה עם המשך העלילה? עתירה אכן הוגשה לבג"ץ, אולם אף על פי שזו האחרון התיר לבית הדין לשחרר את הבעל לאחר שידון דיון נוסף בעניינו,⁴³ בית הדין דן וקבע שהבעל ימשיך לשבת במאסר,⁴⁴ וכפי שנראה להלן,⁴⁵ הוא ישב בו עד ליוני 2013. במילים אחרות, לבית הדין לא הייתה שום מניעה מלפעול על פי פסק הדין שלו עצמו, אולם הוא בחר שלא לעשות זאת. ועוד, האם זה סביר להניח כי אם הבעל היה מסכים לתת את הגט בית הדין לא היה מסדר אותו? ואם נניח שאכן לא היה מסדרו, בשל אי־דחיית התביעה של האישה, מדוע זה להשאיר את הבעל בכלא כשמגיע סידור הגט אינה באשמתו?⁴⁶ לאן הלכה לה הבעיה ההלכתית (אם אכן הייתה כזו)? האם אין הדבר זועק דרשני?

אבל מתברר כי התמונה העולה מהשתלשלות האירועים בתיק זה מסובכת אפילו יותר. עולה שהיה שלב קודם שבו בית הדין הגדול הסכים לתנאי שלפיו תוגש בקשה לדחיית תביעת הנזיקין בכפוף לסידור הגט, וזאת בשונה מעמדתו המאוחרת והמחמירה יותר.⁴⁷ מתברר שבדיון מוקדם מאלה שנסקרו לעיל הביע בית הדין הגדול עמדה מקלה יותר, הן מזו של בית הדין האזורי באותו תיק והן מזו שלו עצמו בשלב מאוחר יותר. בכמה החלטות הודיע בית הדין האזורי בירושלים שאי אפשר לסדר גט. למשל: "בית המשפט פסק שאם

42 החלטה מיום 20.1.2013 בערעור 871002/1, לעיל ה"ש 36, בהרכב הדיינים עמאר, בוארון ואיגרא (עותק שמור בידי המחבר).

43 בג"ץ 568/13 עמותת "מבוי סתום" נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (פורסם בנבו, 20.2.2013). נפסק שם כי לאחר הדיון שנקבע ל-5.3.2013 "בית הדין רשאי להורות על המשך המאסר או על שחרור, הכל לפי שיקול דעתו".

44 התכתבות דואר אלקטרוני בין המחבר עמיחי רדזינר לשמעון יעקבי, עו"ד היועץ המשפטי לשיפוט הרבני (24.4.2013, 17:21); התכתבות דואר אלקטרוני בין המחבר עמיחי רדזינר לבתיה כהנא־דרור, מנכ"ל ארגון "מבוי סתום" המייצג את האישה (22.4.2013, 8:15). לדברי עורכת הדין כהנא־דרור, בית הדין ביקש מן האישה את מה שבדיון קודם סירב לקבל: ייפוי כוח לדחיית תביעת הנזיקין בעת מתן הגט, אולם היא סירבה לכך והדבר לא השפיע על החלטת בית הדין שלא לשחרר את הבעל.

45 ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 65.

46 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 36. אכן מאוחר יותר שימשה טענה זו בעתירתו של הבעל לבג"ץ נגד המשך מאסרו (ראו בג"ץ 3031/13, להלן ה"ש 65).

47 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 42.

הבעל לא יתן גט יחויב בקנס פיצוי וזה גט בטל מהתורה⁴⁸, "ביה"ד מחליט כי לא יסודר הגט בכיה"ד כל עוד לא תידחה תביעת הנזיקין שהוגשה נגד הבעל ו/או תותר האישה על תביעת נזיקין"⁴⁹. מכל מקום, כשהגיע התיק לבית הדין הגדול, הציג זה עמדה מקלה יותר.⁵⁰ בפתח הדיון מסרו הצדדים על הגעתם להסכם גירושין שבמסגרתו יינתן הגט מיד ורק לאחר מכן תגיש האישה בקשה לדחיית תביעת הנזיקין. בהמשך עודד בית הדין לחתום על הסכם זה והודיע שהוא "בכפוף לכך שהגט כעת". הצדדים הסכימו, בית הדין ניסח את ההסכם, ובני הזוג חתמו עליו. מכאן אצטט מן הפרוטוקול:

כבוד הגר"צ אלגרבלר שליט"א מתחיל בסידור הגט, ומבקש מהבעל שיומר שהגט מרצונו של הבעל וללא תנאי.

הבעל: אני נותן את הגט לפי רצון בית הדין.

בית הדין מבהיר לו כוונת הדברים "הגט ללא תנאי", והבעל אומר: הגט לפי רצון בית הדין. אני עושה רצון בית הדין. כל מה שאומר לי בית הדין, אני עושה.

לפני מסירת הגט מהבעל לידי האשה, דורש הבעל שבגט יצוין שהוא עושה הכל לפי דרישת בית הדין. שוב מתכנס מותב ההרכב.

הבעל: אני רוצה שבית משפט ידע שכל נתינת הגט בגלל התביעה מפחד מתביעה נגדי בבית המשפט.

בית הדין: במהלך כל הדיון, צעק הבעל וכך הצהירב"כ הבעל שאין הוא מסרב לתת גט. ואין הבעל רוצה לעכב את האשה. כעת משמיע הבעל דברים אחרים. הגט עצמו כשר למסירה, אולם בדרך כזאת לא נוכל לקבל את המהלך הזה מצד הבעל [...].

בית הדין: בפנינו הבעל צעק שרצונו לגרש את האשה.

הבעל: רוצה שידעו שכל מה שאני מגרש את האשה, בגלל התביעה בבית משפט על מאתים אלף שקל.

בית הדין: הגט בגלל חיובו של הבעל לגרש את האשה, בהתאם לפסק דינו של בית הדין האזורי.

או אז נטש הבעל את טיעונו בדבר תביעת הנזיקין והעלה את קיפוחו בהסכם הגירושין שעליו חתם לפני דקות מספר בנוגע לחלוקת הרכוש, וכן העלה טענות לגבי חיוב המזונות

48 תיק (אזורי-ים) 678111/19 פלוני נ' פלונית, מפי הדיין יפרח (לא פורסם, 10.7.2011) (עותק שמור בידי המחבר) (להלן: תיק 678111/19).

49 שם, החלטה מיום 30.10.2011, בהרכב הדיינים יפרח, מאוזז וגולדברג (עותק שמור בידי המחבר).

50 עמ' 4-5 לפרוטוקול הדיון מיום 13.12.2011 בערעור (גדול) 871002/1 פלוני נ' פלוני, בהרכב הדיינים עמאר, בוארון ואלגרבלר (עותק שמור בידי המחבר).

והסדרי הראייה. בסופו של דבר לא סודר גט, אולם אנו יכולים לראות שבית הדין היה מוכן לסדר גט לאחר הסכם שקובע כי תביעת הנזיקין תבטל לאחר מתן הגט (!) הבעל, שלאור ההיסטוריה שלו ידוע לנו שאינו חפץ כלל בגירושין, נקט גם הפעם⁵¹ תרגיל הלכתי שנועד למנוע את סידור הגט והודיע כי תביעת הנזיקין מאלצת אותו לתת את הגט (ולכן יש ספק בכשרותו), אף שהן ההיסטוריה של התיק והן המשך הפרוטוקול מלמדים שלא זו הסיבה להימנעותו ממתן הגט. מכל מקום, בית הדין מדגיש שהגט דווקא כשר, גם אם לא לכתחילה, וכי לא תביעת הנזיקין הביאה לסידורו.

כאמור,⁵² רק לאחר דיון זה מחקה האישה את תביעת הנזיקין, ומתברר שמחיקה זו הספיקה לבית הדין האזורי שהיה מוכן לסדר לה גט, ושוב: אף שהמחיקה הייתה תלויה בסידור הגט.⁵³ מדיוני בית הדין האזורי אנו למדים גם שבית הדין הגדול היה מוכן לסדר את הגט, אולי אף יותר מפעם אחת, וכן שלא תביעת הנזיקין גרמה לבעל לחזור בו:⁵⁴

ביה"ד – נחכה להחלטת ביה"ד הגדול, ומה עם התביעה לנזיקין

בכ אשה – מחוקה ממזמן תביעת הנזיקין, והיה התחלה של גט אצל הרב עמאר והוא פתאום חזר בו

בכ הבעל – תביעת הנזיקין נמחקה

ביה"ד – למה חזר בו

בכ הבעל – הוא רוצה משהו

בכ אשה – היה דיון אצל הרב עמאר כתבו את הגט ושבא למסור את הגט הוא חזר בו ובפעם השנייה הכניסו אותו לכלא והוא הודיע לעו"ד שלו שרוצה גט מיד, אנו מגיעים לביה"ד האזורי ולאחר מכן זה עלינו לביה"ד והוא העמיד תנאים שהוא לא רוצה באמת לתת גט, הרב איגרא התחיל לעשות גט, ובא הרב בוארון ואמר שאני לא מוכן לקבל מכתבים [אולי צ"ל: הכתבות] מהבעל.

ב"כ הבעל: למעשה הוא רוצה משהו מהדירה, אני הצעתי לתת לו פיצוי

המשך העלילה תואר לעיל, ושם ראינו שבית הדין הגדול – בהרכב הדיינים עמאר, בוארון ואיגרא – החליט שלא להסתפק במחיקה ולמעשה חזר בו מעמדתו הקודמת. במילים אחרות, עמדתו של בית הדין הגדול משתנה פתאום לחומרה רבה, אפילו ביחס לבית הדין

51 אין זו הפעם הראשונה שהוא מפר הסכם גירושין שעליו חתם (ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 35).

52 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 35.

53 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 1.7.2012 בתיק (אזורי י-ם) 678111/20 פלוגית נ' פלוני: "ביה"ד: האשה מחקה את תביעת הנזיקין. הבעל: זה בתנאי שאתן גט. ב"כ הבעל: המחיקה היתה לצורך האגרה [...] ביה"ד: הבעל מסכים שיסודר הגט היום – ואח"כ ידונו ברכוש" (עותק שמור בידי המחבר).

54 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 4.11.2012 בתיק (אזורי י-ם) 678111/19 פלוגית נ' פלונית, בהרכב הדיינים יפרח, מאוז וגולדברג (עותק שמור בידי המחבר).

האזורי, אך ודאי ביחס לעמדתו הקודמת. האם ייתכן שסידור הגט טרם מחיקת התביעה, סידור שכאמור התחיל בו בית הדין הגדול, היה באמת עלול להעמיד "בספק את כשרות הגט", כפי שהוא עצמו טוען מאוחר יותר?⁵⁵ או שמא באמת היה ניתן לסדר גט במקרה זה אלא שמשקולי מדיניות החליט בית הדין להקשיח את עמדתו?⁵⁶ תמיהה זו מתחזקת שבעתיים כאשר בוחנים את השלבים הבאים בגלגוליו של המקרה. כפי שראינו לעיל, בית הדין שוב שינה את עמדתו, הפעם לקולה, והבעל נשאר לשבת בכלא אף שבית המשפט העליון התיר לבית הדין לשחררו ואף שהאישה לא פעלה לדחיית התביעה, דבר שהוצב בעבר כתנאי על ידי בית הדין הגדול לצורך סידור הגט. ב-24.3.2013 נותן בית הדין הגדול החלטה נוספת,⁵⁷ ובה הוא מסביר, בניגוד לעמדתו הקודמת, מדוע אין סתירה בין תביעת הנזיקין ובין המשך מאסרו של הבעל:

יצויין עוד, כי לאחר שהאשה וב"כ הצדדים יצאו לדרכם ניסה ביה"ד לדבר על ליבו של הבעל אך הוא בשלו שאין הוא מסכים לשום הצעה עד לסיום הדיון בתביעתו בביהמ"ש. והוסיף עוד שגם אם האשה תדחה את התביעה לנזיקין שהוגשה על ידה הוא לא יסכים להתגרש עתה. אי לכך, לאחר שמתברר לפני הבעל לא לפתרון הבעיית אלא להיפך לסחבת וטרבול, ולא תביעת הנזיקין היא שמעכבת אותו מלגרש את אשתו. אשר על כן, מחליט ביה"ד להחזירו למעצר לששים יום נוספים בהתאם לסעיפי כפיה וציות שפורטו בפסקי דין קודמים.

מהלכו של בית הדין כאן מזכיר את מהלכו של בית הדין בתל-אביב, שיידון להלן (בפרק ג, סעיף 2(א)), ועל פיו אם נראה שתביעת הנזיקין אינה מזרזת את הבעל לתת את הגט, הרי שאין מדובר בכפייה אסורה.⁵⁸ אולם הקושי כאן כפול ומזדקר לעין: ראשית, בית הדין הכיר היטב את עמדתו של הבעל – שלפיה הוא לא ייתן גט עד לאחר השלמת הדיונים בתביעותיו בבית המשפט – עוד טרם פסיקתו שלפיה האישה חייבת לפעול לדחיית תביעת הנזיקין כתנאי להמשך הפעלת הסנקציות על הבעל,⁵⁹ אולם חשוב מכך: בית הדין הגדול למעשה סוטה מעמדתו הקודמת ומכריז כי תביעת הנזיקין אינה בעיה עקרונית,⁶⁰ שהרי אם תופעת תביעות הנזיקין מעמידה בספק את כשרות הגטין, כדבריו בעבר,⁶¹ וביתר שאת בחוות דעתו

55 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 38.

56 לניתוח דבריו של בית הדין ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 39.

57 החלטה מיום 24.3.2013 בערעור 871002/1, לעיל ה"ש 36, בהרכב הדיינים עמאר, בוארון ואיגרא (עותק שמור בידי המחבר).

58 השוו להלן לטקסט הסמוך לה"ש 172, 173.

59 החלטה מיום 18.12.2012 בערעור 871002/1, לעיל ה"ש 36 (עותק שמור בידי המחבר). בעמ' 3-4 לפרוטוקול הדיון מיום 18.12.2012 ערעור (גדול) 871002/1 פלונית נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר) ניתן לראות שבית הדין מציע לבעל הסכם שלפיו הוא ייתן גט לאחר הגשת בקשה לדחיית תביעת הנזיקין, אולם הבעל מתעקש לתת את הגט רק לאחר תום הדיון בתביעות שהגיש לבית המשפט לענייני משפחה.

60 השוו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 39.

61 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 38.

של היועץ המשפטי לבתי הדין הרבניים,⁶² כיצד אמור להועיל בירור דעתו של הבעל במקרה זה? האם מכאן ניתן ללמוד שיהיו מקרים שבהם לא יראה בית הדין כל פסול בתביעות נזיקין? וכיצד זה מתיישב עם קביעה קודמת של בית הדין הגדול,⁶³ ולפיה עמדתו הסובייקטיבית של הבעל אינה משנה את האיסור הכללי לסידור גט לאחר תביעת נזיקין? והרי גט שנכפה שלא כדין, ודאי בידי ערכאות של גויים, עלול להיות מעושה ופסול גם אם מסיבות אחרות נתרצה הבעל לתתו (!)⁶⁴ האין להסיק מכאן שלא הייתה כאן מעולם בעיה אמיתית בתביעת הנזיקין, בניגוד למה שניתן היה להבין קודם לכן? תחושה זו מתגברת מהשלב הבא של גלגולי התיק בבית הדין הגדול. ביום 4.6.2013 ניתנה בו החלטה שהבעל ישוחרר מן הכלא, לא בשל קיומה של תביעת הנזיקין – שבית הדין מדגיש כי היא "אינה רלוונטית יותר" – אלא משום שהאישה מתנגדת למתווה חלוקת רכוש שגיבש בית הדין והבעל מסכים לקבלו ולתת גט על פיו.⁶⁵ החלטה זו הניחה את דעתו של בג"ץ,⁶⁶ משום שלדבריו בית הדין "צייץ כי סוגיית תביעת הנזיקין – שעמדה בבסיס העתירה כאמור – אינה זו שמעכבת את סידור הגט", וממילא העתירה שהוגשה בגין דרישתו של בית הדין לדחות את תביעת הנזיקין אינה רלוונטית עוד:

התנאי שנקבע בהחלטת בית הדין הגדול מיום 18.12.2012, ובו נכרכה שאלת המשך מאסרו של המשיב עם המצאת פסק-דין לדחיית תביעת נזיקין בעילת סרבנות גט [...] אינו רלוונטי עוד בנקודת הזמן הנוכחית, נוכח סיום ההליך בבית הדין הרבני הגדול ושחרורו של המשיב ממאסר מטעמים אחרים.

מכל מקום, הסיפור לא תם ונושא תביעת הנזיקין שב ועלה. בתחילת 2014 שבה האישה והגישה תביעת נזיקין כנגד בעלה בגין סרבנות גט.⁶⁷ בית הדין האזורי, שטיפל בתיק גם

62 עמדת היועץ המשפטי מבוי סתום, לעיל ה"ש 29, פס' 8-11.

63 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 7.

64 ראו שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קלד סעיף ח וברמ"א שם, וכן במקורות שמביא הרב אלגרבלי בערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2. ולהרחבה ראו יוסף גולדברג גט מעושה פרק ד (התשס"ג) (להלן: גולדברג גט מעושה).

65 החלטה מיום 4.6.2013 בערעור 871002/1, לעיל ה"ש 36, בהרכב הדיינים עמאר, בווארון ואיגרא (עותק שמור בידי המחבר). להשלמת התמונה יש לציין כי לאחר ההחלטה מיום 24.3.2012 בערעור 871002/1, לעיל ה"ש 57 (עותק שמור בידי המחבר) הגיש גם הבעל עתירה לבג"ץ בשל המשך מאסרו, ובין היתר טען, בצדק רב, שהחלטה זו עומדת בניגוד גמור להחלטות הקודמות של בית הדין הגדול, שקבעו כי יש לשחררו אם תביעת הנזיקין לא תידחה תוך 10 ימים: בג"ץ 3031/13 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (פורסם בנבו, 20.6.2013). למעשה פתח כאן בית הדין הגדול דיון עקרוני נוסף: האם יכול בעל שחויב בגט להתנות את נתינתו וממילא למנוע הפעלת סנקציות עליו באמצעות העלאת דרישות כספיות כאלה ואחרות? נושא זה חורג מגבולות המאמר; להרחבה בו ראו עמיחי רדזינר "מעגנת את עצמה: על התניית מתן הגט ועל חדשנות הלכתית" (צפוי להתפרסם בספר הזיכרון למנחם אלון) (להלן: רדזינר "מעגנת את עצמה").

66 בג"ץ 568/13 עמותת "מבוי סתום" נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (פורסם בנבו, 20.6.2013).

67 התביעה, על סך 200 אלף ש"ח, הוגשה לבית המשפט למשפחה בירושלים בתאריך 19.1.2014. התכתבות דואר אלקטרוני בין המחבר עמיחי רדזינר לעו"ד אלונה טולדנו מ'מרכז צדק לנשים' (10.9.2014, 9:39).

בשלבים הקודמים ושאליו הושב התיק מבית הדין הגדול, קובע שיש להשהות את חיובו של הבעל בגט בשל הסכמתו למתווה חלוקת הרכוש שגיבש כאמור בית הדין הגדול,⁶⁸ אך הוא מוסיף בסעיף האחרון: "אם יתרצו הצדדים לסידור הגט, יוזמנו לאחר שהאשה תסיר את תביעת הנזיקין בבית המשפט".

האישה שבה וערערה לבית הדין הגדול, וזה הצליח סוף סוף להביא למתן גט, כמעט 12 שנה לאחר תביעת הגירושין הראשונה שהגישה. שלושת דייני בית הדין הגדול, בהם שניים שישבו בהליכים קודמים בתיק זה, אישרו בפסק דין את הסכם הגירושין אליו הגיעו בני הזוג.⁶⁹ לענייננו חשובים שני הסעיפים הבאים בהסכם המאושר, המלמדים על כך שסידור הגט יכול להתבצע עוד בטרם ביטול תביעת הנזיקין. זאת בניגוד לעמדתו של בית הדין האזורי, בניגוד לעמדה שהביע בעבר בית הדין הגדול עצמו בתיק דנן וכמובן בניגוד לתפיסה הרווחת לגבי עמדת בתי הדין במקרים כגון זה:

א. הצדדים יתגרשו היום בג"פ כדמו"י כהסכמתם.

ד. כל התביעות ההדדיות נדחות. בקשות לדחייה תוגשנה תוך 3 ימים. האשה תגיש בקשה לביהמ"ש לענייני משפחה לדחיית תביעת הנזיקין שהגישה נגד הבעל, וכן תפנה לסגירת וביטול כל ההליכים בהוצל"פ ומחיקת החוב שם.

האם יש הסבר הלכתי מספק לרצוא ושוב של בית הדין הגדול? שמא מדובר גם בשיקולים חוץ-הלכתיים?

2. הגט מנתניה, או: מ"מלחמת עולם" פומבית להסכמה שקטה

בעמדת היועץ המשפטי לשיפוט הרבני שהועברה לקראת הדיון בבג"ץ שנזכר בסעיף הקודם, מופיע צייטוט ארוך מפסק דינו של בית הדין האזורי בנתניה⁷⁰ המובא לאחר מילות ההקדמה של היועץ:⁷¹ "שאלת תביעות נזיקין עקב סרבנות גט נתונה במחלוקת משפטית עזה בין דיינים, שופטים ומלומדים. המחלוקת כונתה ע"י בית הדין הרבני האזורי בנתניה במלים הקשות 'מלחמת עולם'". אכן, הן בדבריו של הרב ינאי, שמהם לקוח הציטוט, והן מדברי שני הדיינים האחרים באותו הרכב, עולה קריאה ברורה לבתי המשפט, ובראשם לבית המשפט העליון, למנוע את הפגיעה הקשה בסמכות בית הדין שתביעות הנזיקין יוצרות

68 החלטה מיום 28.1.2014 בתיק 678111/19, לעיל ה"ש 48, בהרכב הדיינים יפרח, מאוזו וגולדברג (עותק שמור בידי המחבר).

69 הסכם גירושין ומתן תוקף פסק דין להסכם בערעור (גדול) 871002/7 פלונית נ' פלוני, בהרכב הדיינים לאו, בוארון ואלגרובלי (לא פורסם, 2.9.2014) (עותק שמור בידי המחבר).

70 תיק 272088/6, לעיל ה"ש 7. יש לציין כי הדיון נערך בעקבות בקשתו של הבעל בשל ההליכים שהתנהלו נגדו בבית המשפט למשפחה בכפר סבא. הבעל רצה להוכיח שאינו סרבן גט, כלומר כי בית הדין מעולם לא חייב אותו לקבל גט אלא רק המליץ על כך. זאת משום שיש שופטי משפחה הסבורים שהיעדר חיוב בגט מונע קבלת תביעת נזיקין, או לפחות משפיע על שיעור הפיצויים. ראו שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 192 והציטוט של השופט סילמן מתמ"ש 48362-07-12, לעיל ה"ש 17.

71 עמדת היועץ מ"ש בעניין מבוית סתום, לעיל ה"ש 29, פס' 6. משפט הקדמה וציטוט כמעט זהים הופיעו כבר בתגובת היועץ מ"ש בבע"מ 2374/11, לעיל ה"ש 29, פס' 4.

לדעתם. לצד זה מצביעים שלושתם על הבעיות ההלכתיות החמורות ביותר שיוצרות התביעות, היוצרות גט מעושה וממילא מביאות לממזרות. כך כותב הרב ינאי:

לצערנו הרב, לא מדובר כאן במאבק גרידא אלא ב"מלחמת עולם" של ממש. מבחינה הלכתית טהורה, מדובר כאן בנושאים החמורים והמהותיים ביותר בדין אישי – כשרותו של הגט והחשש מפני ממזרות. באם התופעה הקשה הזו של הגשת תביעות נזיקין תתפשט ותתרחב ללא הצבת מחסומים ברורים – סופה מי יישורנו?

קריאת פסק הדין הזה, המסמך היחיד מן התיק שפורסם על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים, מלמדת בבירור כי לדעתו תביעות הנזיקין אינן רק גורם הרסני מבחינה הלכתית אלא גם גורם שמעכב את אפשרותה של האישה לקבל את גטה, וכדבריו של אב בית הדין הרב מיכאל עמוס: "מתן גט הינו בסמכותו הבלעדית של בית הדין. כל מי שנותן ידו למהלך שכזה [=תביעות נזיקין] הרי במעשיו הוא מעגן אשה זו". ההנחיה המעשית של בית הדין, שוב מפיו של הרב עמוס, היא זו: "ההנחיה הברורה וזו היא ההלכה הברורה ואין אחרת בלעדה כי לא יסודר גט במצב שכזה עד אשר תביעת הנזיקין תימחק".⁷²

אולם עיון במסמכים נוספים בתיק זה מלמד כי מסקנה זו לא הנחתה אפילו את פעולתו של ההרכב באותו מקרה עצמו, וכי ככל הנראה תביעת הנזיקין דווקא השיגה את מטרתה. עובדות המקרה הנצרכות לדיונו הן אלה:⁷³ בשנת 2001 הגישה האישה תביעת גירושין ראשונה ומנגד הגיש הבעל תביעה לשלום בית. בית הדין דחה את שתי התביעות, ומשמעות הדחייה היא כי לדעתו עליהם להתגרש בהסכמה, אך התיק נסגר בשל אי-הופעת האישה לדיון. בשנת 2004 תבעה האישה בשנית לחייב את בעלה בגט. תביעת החיוב נדחתה, אך דעת הרוב המליצה על גירושין ונקבע תאריך לסידור גט, אך הבעל לא הופיע. השלב הבא חשוב מאוד לענייננו, ועל כן נצטט אותו מפסק הדין:

בדיון מיום י' שבט תשס"ז (29/01/07), הופיעו הצדדים כשבידם הסכם גירושין שאושר מחוץ לכותלי בית הדין. בדיון זה, אמר הבעל: אין לי ברירה להתגרש.

ביה"ד: האם יש כנגדך כפיה.

הבעל: בימ"ש כפה עלי להתגרש, אותה הגב' הגישה נגדי תביעה על תביעת נזיקין בגלל סירוב לתת גט.

72 עם זאת חברו להרכב הרב ינאי הסתפק שמא יש לדרוש אף דחייה (ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 28). כן ראו להלן את דברי בית הדין בציטוט המובא בסמוך.

73 תיאור ההשתלשלות המשפטית עד לפסק הדין שפורסם מתוארת בפסקאות הראשונות שלו (תיק 272088/6, לעיל ה"ש 7). סיפור המקרה, גם הוא עד למתן פסק הדין הזה, מופיע בפירוט גם בספרה של סוזן וייס, שייצגה עם שותפותיה ל"מרכז צדק לנשים", את האישה בשלבים המתקדמים של תביעתה: SUSAN M. WEISS & NETTY C. GROSS-HOROWITZ, MARRIAGE AND DIVORCE IN THE JEWISH STATE: ISRAEL'S CIVIL WAR 121-147 (2013).

ביה"ד: אם יש תביעה נגד הבעל על מליון וחצי על סירוב בגט, גם אם הניסוח על הנזיקין בגלל סירוב גט, אפילו אם הבעל יתחנן לפנינו לעשות את הגט, לא נבצע את הגט, וגם אם אנו נעשה את הגט, הגט יהיה פסול לכל דעות, ואם האשה תתחתן הוולד ממזר. על כן, רק לאחר שהתביעה תדחה ולא רק תמחק יגישו הצדדים בקשה לסידור גט.

ביום כ"ד סיון תשס"ז (10/06/07) הופיעו הצדדים ובית הדין התכונן לערוך את הגט. בדיון באותו מועד הוכח לבית הדין על פניו כי נראה כי ניסו לרמות את בית הדין כאשר נערך הסכם דחית התביעה כבקשת וכדרישת בית הדין, ובו זמנית הסכם נוסף בו נכתב שהסכם דחיית התביעה יתבטל במידה ולא יהיה גט. הסכם זה נושא תאריך 17/05/07.

בית הדין הוסיף ואמר: "יש כאן הסכם נגד ההסכם שאושר [...] חבל, כי ללא כל ה"קומבינה" הגט יכל להסתיים מזמן".

חשוב לשים לב לשתי עובדות: אם בפסק הדין שפורסם נדרשה מחיקה בלבד, רואים אנו שקודם לכן נדרשה במפורש דחייה ולא מחיקה.⁷⁴ חשוב מזה, בית הדין הגדיר בעבר ומגדיר כעת את ההסכם שנועד לכרוך את דחיית התביעה בקבלת הגט כניסיון לרמות את בית הדין וכ"קומבינה", וזהו הסכם שאינו מועיל להסרת החשש של גט מעושה וממילא לסידור הגט. אולם האם בכך נסתים העניין? עיון במסמכי התיק מגלה פרט מעניין ביותר: חמישה חודשים לאחר מתן פסק הדין דגן שבים בני הזוג לבית הדין ולאוחתו הרכב. מן הפרוטוקול של הדיון אנו למדים שהאשה מוכנה לפעול לדחיית התביעה בכפוף לסידור גט מיד,⁷⁵ כלומר לפי אותו מתווה ("קומבינה") שנדחה בעבר, ואינה מוכנה לקבל את הצעת בית הדין שלפיה התביעה תימחק קודם מתן הגט,⁷⁶ ואת ההצעה שהציע לאחר שנתקל בסירוב להצעתו הראשונה: שהבעל ייתן גט שליחות.⁷⁷ מתברר שבסופו של דבר התקבל התנאי של האשה. בבקשה לדחיית התביעה שהוגשה לבית המשפט למשפחה בכפר-סבא יום לאחר הדיון בבית הדין, ושאושרה על ידי השופטת רבקה מקייס, נאמר:⁷⁸ "הצדדים מתכבדים להודיע לבית המשפט הנכבד כי הצדדים הגיעו להסכמה לפיה התביעה בתיק זה תידחה, ללא צו להוצאות, וזאת בכפוף לסידור הגט היום".

74 עם זאת יש להעיר שלוש הערות: ראשית, ההרכב בדיון השני (שפורסם) אינו זהה להרכב בדיון הראשון; שנית, ייתכן שעמדתו של הרב ינאי הייתה שיש לדרוש דחייה גם בדיון השני (ראו לעיל ה"ש 72); שלישית, בהמשך תיאור ההליכים בפסק הדין שפורסם עולה שבדיון מאוחר יותר גם ההרכב הראשון שאל את הבעל: "תביעת הנזיקין נמחקה או לא?".

75 שורות 36–38, 74–77 לפרוטוקול הדיון מיום 27.6.2011 בתיק (אזורי נת') 272088/8 פלוני נ' פלונית (עותק שמור בידי המחבר).

76 שם, בשורות 34–35.

77 שם, בשורות 58–63. הכוונה במקרה זה היא שהבעל יפקיד גט בידי בית הדין וזה ייתן אותו לאישה לאחר דחיית תביעתה. באות כוח האישה טענו שלדעתן הבעל יבטל את הגט לאחר הדחייה, והאשה לא תוכל לקבלו.

78 בקשה בהסכמה בתמ"ש (משפחה כ"ס) 4528/02 פלונית נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר).

בהחלטת השופטת נאמר כי היא חותמת על הפסיקתא שהוגשה על ידי הצדדים, אך על הצדדים להודיע לבית המשפט "מיד לאחר סידור הגט".⁷⁹ מעניין לציין כי בפרוטוקול הקצר הצמוד להחלטה נאמר כי הפסיקתא "נערכה על ידי בית הדין" (!) באותו יום נתן הרב עמוס החלטה ולפיה "הצדדים יתגרשו כהסכמתם כדת משה וישראל".⁸⁰ כלומר בית הדין למעשה קיבל את הדרישה שהתביעה תידחה רק בכפוף לסידור הגט, ובמילים אחרות: בעת סידור הגט עדיין רבצה על ראשו של הבעל תביעת הנזיקין. האם יהיה זה מופרך לטעון כי התביעה במקרה זה השיגה את מטרתה, והאישה קיבלה גט "כדת משה וישראל" שלא הייתה יכולה כנראה לקבלו ללא התביעה? ועוד, במקרה זה כאמור מעולם לא נפסק חיוב בגט, ובכל זאת תביעת הנזיקין הביאה לסידורו.⁸¹

3. סיפורו של פסק הדין המכונן 1-21-7041, או: על המחלוקת הנסתרת בתיק זה

דומה שאין ספק כי פסק הדין הרבני המפורסם ביותר בסוגיה דנן הוא פסק דינו של בית הדין הגדול בתיק 1-21-7041.⁸² כל המצוי בפסיקה הרבנית יודע כי נדירים ביותר המקרים שבהם פסק דין רבני, אפילו ניתן על ידי בית הדין הגדול, משמש מקור הסתמכות קבוע לבתי דין רבניים הדנים בסוגיה דומה.⁸³ חריג בולט הוא ערעור 1-21-7041, הנזכר בדברי כמעט כל ההרכבים שדנו – לאחר פרסומו במרץ 2008 – במקרים של סידור גט כשהוגשה תביעת נזיקין, וכמובן גם מצוטט באריכות בדברי היועץ המשפטי לשיפוט הרבני שהוגשו לבג"ץ.⁸⁴ נדירים גם המקרים שבהם בית הדין הגדול מנחה את כלל בתי הדין האזוריים כיצד לפעול, אך פסק הדין דנן מסתיים בהנחיה כזו: "בתי הדין האזוריים ינקטו את האמצעים הדרושים כדי לוודא שגט ניתן מתוך רצון טוב, ללא חשש על כשרות הגט עקב הגשת תביעת נזיקין". פסק דין זה אף תופס מקום של כבוד בדברי המלומדים שעסקו בסוגיית תביעות נזיקין. אולם גם כאן נדרשים עיון ביקורתי וראייה רחבה יותר של השתלשלות המקרה. דומני שלאחר ביצועם התמונה החדה העולה מפסק הדין מתעמעמת קמעא.

- 79 ראו החלטת השופטת מקייס בתמ"ש (משפחה כ"ס) 4528/02 פלונית נ' פלוני (טרם פורסם, 28.6.2011) (עותק שמור בידי המחבר).
- 80 תיק (אזורי נת') 272088/8 פלוני נ' פלונית (לא פורסם, 28.6.2011) (עותק שמור בידי המחבר).
- 81 על ההבחנה בין חומרת המקרים שבהם היה חיוב ובין אלה שבהם לא היה ראו דברי בית הדין המובאים בתיק 538765/6, לעיל ה"ש 19.
- 82 ערעור 1-21-7041, לעיל ה"ש 2.
- 83 כידוע, במערכת השיפוט הרבני אין תקדים מחייב משום שמושג זה זר להלכה, ועל כן מקרים שבכל יום הם שבתי דין אזוריים פוסקים בניגוד לפסיקותיו של בית הדין הגדול. להרחבה ראו זרח ורהפטיג "התקדים במשפט העברי" שנתון המשפט העברי ו-105 (התשל"ט-התש"ם).
- 84 עמדת היועמ"ש בעניין מבוי סתום, לעיל ה"ש 29, פס' 5. וכן כבר בחוות הדעת הקודמת הנוכרת בעמדת היועמ"ש, שם. יצוין כי אף פסקי הדין העוסקים בתביעת נזיקין של הבעל נגד האישה מסתמכים בין היתר על פסק דין זה (לפירוט ראו לעיל ה"ש 2).

ראשית, חשוב להבין את עובדות המקרה עד למתן פסק הדין בבית הדין הגדול.⁸⁵ בין בני הזוג התנהלו הליכים משפטיים שונים בבית המשפט למשפחה בכפר-סבא החל מסוף שנת 2001, אז החלה האישה בהגשת שורה של תביעות הנוגעות לרכוש ולמשמורת הילדים. הרב איזירר כותב כי עד ספטמבר 2005 לא חשבה האישה להגיש תביעת גירושין, ועל כן לא ברור לו מדוע היא תובעת פיצויי נזיקין גם על השנים שעד מועד זה, אולם הסיבה שהיא לא תבעה גירושין עד אז, והדבר ברור גם מתיאור העובדות בדברי הרב איזירר, היא שבמשך כל התקופה הזו ניסו הצדדים, בעידודו של בית המשפט, להגיע לכדי הסכם גירושין.⁸⁶ תוך שהבעל מערים קשיים על מימושו.⁸⁷ הרב איזירר מספר, והדבר עולה גם ממסמכי התיק, כי הצדדים הגיעו בשנית להסכם גירושין ב־2005, ובעקבותיו הגישו לבית הדין האזורי בפתח תקווה בקשה משותפת לגירושין בהסכמה. אולם כשהגיעו בני הזוג לבית הדין, שוב חזר בו הבעל מההסכמות ובאופן מפתיע הודיע שאינו מוכן להתגרש והוא מבקש שלום בית. האישה כמובן התנגדה, ובשל התנגדותה הודיע לה בית הדין שעליה לפתוח תיק לתביעת גירושין (ועם זאת כבר קבע מועד לסידור גט לשלושה חודשים לאחר מכן).⁸⁸ בפני בית הדין התקיימו כמה דיונים, ובסופו של דבר נפסק חיוב בגט:⁸⁹

אחרי העיון בדברי הצדדים וב"כ, ובחומר שבתיק עולה כי מדובר בזוג שהגיעו להסכם גירושין. הבעל רוצה לחזור בו מההסכם בגלל שנעשה לו עוול בהסכם, עליו חתם בהיותו לא כשר לדין לפי טענתו. הבעל לא הסביר ולא השיב לביה"ד, מה לא טוב בהסכם, ומהם זכויותיו ברכוש שנפגעו, שלא על פי הדין [...] נראה כי הבעל נוקט בכל דרך בה יוכל להתיש את האשה, כדי שתחזור בה ותסכים לתנאי הבעל החדשים. פעמים רבות הבעל לא הופיע לדיונים בבית הדין כפי המשתקף בתיק. גם לדין בביהמ"ש הבעל לא הופיע ולדברי ב"כ האשה אף קנסוהו על כך. עולה מכך שהבעל מתעתע באשה בכל ערכאה שיפוטית. האשה טענה שקיימה יחסי אישות עם [...] היא אף הביאה את החשוד לביה"ד שהעיד ע"כ כאמור לעיל, שהדבר ידוע לחבריהם ולבני משפחת האשה. עיין בפרוטוקול מיום כ"ח ניסן תשס"ו (26.04.2006), דברי החברה של האשה ואחיה של האשה המחזקים דברים הנ"ל [...] החברה גם ראתה בהזדמנות אחת שביקרה אצלם שהאשה נשאה

85 חלק ניכר מן העובדות מובא בדברי הרב איזירר בפסק הדין, אולם כפי שנראה, עובדות חשובות מאוד אינן מובאות בסיפור הדברים, ועל כן יש להשלימן בעזרת מסמכים אחרים המצויים בתיק זה.

86 כבר בעמ' 2 לפרוטוקול הדיון מיום 9.9.2003 בתמ"ש (משפחה כ"ס) 015970/01 פלונת נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר) מדווחים באי כוח הצדדים על הסכם הגירושין שאליו הגיעו בני הזוג שהסכימו להתגרש.

87 ראו דברי השופט י' כהן בתמ"ש (משפחה כ"ס) 015970/01 פלונת נ' פלוני (לא פורסם, 9.11.2003) (עותק שמור בידי המחבר): "הרושם שמקבל ביהמ"ש היום, הינו כי הנתבע עושה ויעשה כל שלא ידו כדי לטרפד הגעה להסכם כלשהו".

88 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 29.9.2005 בתיק (אזורי פ"ת) 054309695-28-1 פלוני נ' פלונת (עותק שמור בידי המחבר).

89 תיק (אזורי פ"ת) 059067041-21-1 פלונת נ' פלוני (לא פורסם, 28.2.2007) (להלן: תיק 059067041-21-1), בהרכב הדיינים פופוביץ, אוחננה ומלאך (עותק שמור בידי המחבר).

לישון אצל החבר. לאור טענות האשה שהיא סבלה ממנו, מאלימות וקינאה, ולדבריה הבעל היה מטופל בכדורים ובפועל אין חיי אישות ביניהם במשך כמה שנים. הבעל כמעט ולא הכחיש הדברים של האשה. לפיכך נראה שגם הבעל לא מעוניין באשתו. סירובו לגט והסחבת בה נוקט, הינה מתוך נקמה באשתו בלבד. לאור כל האמור ביה"ד פוסק: הבעל [...] חייב לגרש בהקדם את אשתו [...] ואין לקשור ההסכם בענין הרכוש לעניין הגט, בפרט שהרכוש מתברר בערכאה אחרת.

ודוק, מדובר כאן בחיוב לגט, כשברור למדי מעובדות המקרה כי בית הדין השתכנע בבגידת האישה.⁹⁰ על כן התוצאה היא כי הבעל לא יוכל לחזור לאשתו ואסור להם להישאר נשואים, ואולי אף יש לכפותו למתן הגט, וזאת גם אם היזמה לתביעה היא של האישה.⁹¹ אולם לאחר שהתקבלה תביעת הנזיקין של האישה,⁹² ולפיה על הבעל לשלם ארבע מאות אלף ש"ח על נזקי העבר ועוד ארבעת אלפים ש"ח לחודש עד למתן הגט, קבע בית הדין בפתח תקווה כי למרות עובדות המקרה הוא אינו מוכן לסדר גט, וזאת אף על פי שהבעל רצה לחזור להסכם הגירושי ששמנו התנער בעבר:⁹³

הבעל אמר שמוכן להתגרש ע"פ ההסכם שנכתב ונחתם ביניהם ללא כל שינוי בו. אולם הוא מבקש שהאשה תבטל ותותר על זכותה למימוש הפס"ד של בית המשפט מיום 6.3.2007. ביה"ד הודיע לאשה וב"כ, שגם אם הבעל יהיה מוכן לתת גט בלי שום תנאי, לא יהיה ניתן לבצע גט כזה, שיש בו חשש לכפיה שלא לפי דין תורה, מה שיכול לגרום לחשש ממזרות. על כן ביה"ד מחליט שלא ניתן לבצע הגט כל זמן שלא יבוטל פס"ד הנ"ל שחייב הבעל בפצוי נזיקין בגין עיכוב הגט. כל זמן שאפשר יהיה לבצע את הפס"ד בכל דרך שהיא, ביה"ד מנוע מבחינה הלכתית לסדר גט כשר.

בית הדין האזורי אף מעלה מן המקרה קריאה כללית למערכת בתי המשפט, כפי שעשה לאחר מכן גם בית הדין הגדול בערעור על תיק זה:

בהזדמנות זו רואה ביה"ד לנכון להתריע על כך, שלאחרונה בתי המשפט נכנסים בתחום שאינו להם, וגורמים נזק לצדדים שלא כדין. בדרך זו אדרבא

90 עמ' 1-2 לפרוטוקול הדיון מיום 20.6.2006 בתיק (אזורי פ"ת) 059067041-21-1 פלוגית נ' פלוני (להלן: פרוטוקול מיום 20.6.2006) (עותק שמור בידי המחבר) מצהיר בן זוגה של האישה שהוא מוכן להיבדק בפוליגרף כדי לאמת את טענותיו בדבר העובדה שהוא מקיים יחסים עם האישה. בית הדין מציע לבצע זאת אך הבעל מסרב לממן את הבדיקה.

91 ראו שרשבסקי, לעיל ה"ש 2, בעמ' 321-323 והמקורות שם, וראו לאחרונה תיק (אזורי ח"י) 822170/2 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.3.2011) והמקורות שם.

92 פסיקתא של השופט ויצמן בתמ"ש (משפחה כ"ס) 15975/01 פלוגית נ' פלוני (לא פורסם, 6.3.2007) (להלן: תמ"ש 15975/01) (עותק שמור אצל המחבר). התביעה התקבלה במעמד צד אחד ובהיעדר כל תגובה של הבעל (כפי שאכן נזכר בפסק הדין של בית הדין הגדול).

93 החלטה מיום 20.6.2007 בתיק 059067041-21-1, לעיל ה"ש 89 (עותק שמור בידי המחבר).

גורמים יותר נזק לאשה לה רוצים לעזור, בכך שמציבים מכשול נוסף המונע את סידור הגט. על כך נאמר "כוונתך רצויה אך מעשיך אינם רצויים".

לביה"ד הרבני הסמכות היחודית על עניני נשואין וגירושים, ובמקרים שיש צורך גם על מתן פס"ד לחיוב או כפיה בגט [...] אנו פונים בזה לכל הגורמים המוסמכים, להנחות את בתי המשפט למשפחה שיפסיקו להתערב בכל מה שנוגע לגירושים עצמם, כפי שהם טורחים לציין בכל אישור הסכם.

הנקודה המטרידה ביותר בפסק דין זה אינה זו שהועלתה קודם לכן, ולפיה תביעת הנזיקין גורמת לבית הדין להימנע מסידור גט במקרה שאולי יש עליו חובה הלכתית לעשות זאת. ייתכן שבית הדין מסתמך על עמדות הלכתיות אחרות.⁹⁴ הנקודה היא שמן החומר המצוי בתיק,⁹⁵ ואף מדברי הרב איזירר בערעור,⁹⁶ ברור לחלוטין כי פסק הדין הראשון, המחייב את הגבר במתן גט,⁹⁷ ניתן בידיעה ברורה של בית הדין האזורי כי הוגשה תביעת נזיקין לבית המשפט יותר משלושה חודשים לפני כן (!) למרות זאת בית הדין לא התנה כלל אז את סידור הגט בכיטול תביעת הנזיקין והוא אינו מזכיר אותה כלל. תאורטית היה יכול להיווצר מצב שבו הגבר היה נענה לחיובו בגט רק בשל חששו מפני תפיחת חובו בארבעת אלפים ש"ח כל חודש אם התביעה תתקבל,⁹⁸ ועדיין היה בית הדין מסדר את הגט ללא שום הסתייגות. קשה ליישב נתון זה עם העמדה המובעת בפסק הדין השני, שלפיה עצם התערבותם של בתי המשפט מציבה "מכשול נוסף המונע את סידור הגט", וכן עם עמדתו של בית הדין הגדול בערעור שממנה עולה כי עצם הגשת התביעה כבר שוללת את אפשרות סידור הגט (הרב איזירר אף מעלה את החשש שעצם העלאת איום בהגשת תביעת הגירושים תיצור בעיה בכשרות הגט), ואף עם עמדתו המאוחרת והמחמירה יותר של אותו הרכב בבית הדין האזורי (בתיק אחר), ולפיה:⁹⁹ "לא ניתן לעשות גט כל עוד עומדת בעינה תביעה המכריחה את הבעל לתת גט".¹⁰⁰

במילים אחרות, התשובה על השאלה אם הגשת תביעת נזיקין מונעת סידור גט אינה אחידה, אפילו בתיק אחד ובאותו הרכב. מה גרם להחמרת עמדתו של בית הדין? דומה

94 ראו בדברי שרשבסקי, לעיל ה"ש 2.

95 כבר בפרוטוקול מיום 20.6.2006, לעיל ה"ש 90, מודיע ב"כ האישה שהוא עומד להגיש בקרוב תביעת נזיקין. כמו כן נשלחה לבית הדין הרבני הודעה על תביעת הנזיקין לאחר הגשתה לבית המשפט ב-21.11.2006. הדברים עולים גם מעמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 6.1.2008 בערעור (גדול) 059067041-21-1 פלוני נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר).

96 ערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2, בעמ' 21: "ב"כ האישה מודיעה לביה"ד הרבני כי ביום 21.11.06 הוגשה תביעת נזיקין כנגד הנתבע לבית המשפט למשפחה. כלומר יום אחד לאחר שנסתיימו הדיונים בתביעת האישה לגט ועדיין לא ניתן פסק דין, מוגשת תביעת נזיקין".

97 תיק 059067041-21-1, לעיל ה"ש 89.

98 בתמ"ש 15975/01, לעיל ה"ש 92, נאמר שהחיוב החודשי המצטבר הוא מעת הגשת התביעה ב-21.11.2006.

99 תיק (אזורי פ"ת) 206113/1 פלוני נ' פלוני (לא פורסם, 3.1.2011), בהרכב הדיינים אוהנונה, מלכא ולרר (עותק שמור בידי המחבר). לא נראה לי כי ניתן לתלות את השינוי בהחלפת אחד הדיינים.

100 אין צורך לומר שהיא שונה גם מעמדתם של הרכבים אחרים, שאת חלקם כבר ראינו, השוללים סידור גט כל זמן שתביעת הנזיקין עומדת בעינה, גם אם עדיין לא נתקבלה.

שקשה לקבל את התשובה כי נעשה כאן עיון הלכתי מחודש או שנתגלו לבית הדין מקורות הלכתיים שלא הכיר קודם לכן. סביר יותר להניח שהמאבק בחדירתם של בתי המשפט לתחום שבעיני בית הדין נמצא בסמכותו הייחודית היא שגרמה לכך. אני סבור שהקריאות שמפנים שני בתי הדין בתיק דנן, הן בית הדין האזורי והן זה הגדול, לבתי המשפט ולמערכת המשפטית בכלל יכולים לאשש הנחה זו.

עתה נפנה לעיין בפסק דינו של בית הדין הגדול. פסק הדין מסתיים בהערה חריגה:¹⁰¹

לאחר שמיעת הערעור ותוך כדי כתיבת פסק הדין, קיבלנו הודעה לפיה פסק הדין הנזיקי בוטל בהסכמת הצדדים, וכי כתוצאה מכך לא קיימת מניעה לסידור הגט. הצדדים התגרשו בהתאם להסכמתם. למרות זאת, עקב חשיבות הנושא שבפנינו סברנו, שיש מקום לדון ולפסוק לגופו של הערעור. לאור הטעמים שפורטו, הערעור נדחה.

הבאת מידע זה לציבור ראויה לשבח, אולם משאנו מודעים למלוא מהלכם של הגירושין, חייבים אנו לשאול את עצמנו אם הוא אינו חותר תחת מאמציו של בית הדין לשכנע מסורבות גט שלא להגיש תביעות נזיקין, ואם הוא מתיישב עם הטענה שהנזק שיגרמו להן התביעות יהיה רב מתועלתן¹⁰² (אלא אם נניח שבית הדין הגדול עצמו לא היה מסדר גט במקרה זה והוא רק מדווח על ביצוע הגט על ידי בית הדין האזורי ללא הסכמה לכך. מנגד, נעדרת כל מילת הסתייגות של בית הדין הגדול). הרי טרם הגשת התביעה ניסתה האישה במשך יותר מחמש שנים להתגרש ללא הועיל, גם באמצעות הגעה לשני הסכמי גירושין שהופרו שניהם על ידי הבעל שנקט דרכים שזכו לגינוי חריף הן בבית הדין והן בבית המשפט.¹⁰³ סביר להניח שגם חיובו של הבעל בגט לא היה מועיל.¹⁰⁴ כנגד נתון זה עומד הנתון שבתוך פחות משנה מיום קבלת תביעת הנזיקין של האישה היה בידה גט. יתר על כן,

101 ברשותי עותק של פסק הדין המקורי שנשלח לצדדים. הוא אינו כולל את עמדתו של הרב איזירר אלא רק את נימוקיהם של הרבנים אלגרבל וחסאי, ואינו כולל את ההערה הזאת. נראה אפוא שהגט סודר בין מתן ההחלטה לצדדים ובין כתיבת הנימוקים בידי הרב איזירר. לא יהיה מופרך להניח כי ההערה מלמדת שבית הדין הגדול כתב את פסק דינו כדי שיתפרסם וייצור הרתעה מפני תביעות נזיקין, והחליט לפרסם אותו אף שבית הדין האזורי סידר בינתיים את הגט, וייתכן שבית הדין הגדול לא היה מרוצה מפעולה זו, אך את הנעשה כבר אי אפשר היה להשיב.

102 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 7.

103 ראו לעיל ה"ש 87 והטקסט הסמוך לה"ש 89.

104 אפשר כמובן לומר שהזמן הקצר שחלף בין מתן החיוב בגט (28.2.2007) ובין הפסיקתא בנוזיקין (6.3.2007) אינו יכול ללמד אותנו שהבעל היה מסרב לתת גט. הוא עצמו טוען שהיה נותן את הגט בשל החיוב, כפי שמובאים דבריו בדברי הרב איזירר. דא עקא, שהרב איזירר עצמו מטיל בכך ספק (ערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2, בעמ' 24): "ייתכן שהבעל אכן היה מבטא את הסכמתו לגט גם לולא הפסיקתא, אבל יש לנו ספק". לכך ניתן לצרף את העובדה שבית הדין אינו מאיים כלל בהטלת צווי הגבלה, וצירוף נתון זה למידע שכבר יש לנו על התנהגותו של הבעל מלמדת בהחלט כי הסיכוי שהיה נותן גט אינו גדול.

ברור שפסיקת הנזיקין גרמה לבעל לבקש להתגרש על סמך אותו הסכם שממנו התנער כשהגיעו הצדדים לסדר את הגט על בסיסו.¹⁰⁵

זאת ועוד, ברור לכול שתביעת הנזיקין בוטלה בזכות הסכמה שלפיה ייתן גט, שאם לא כן לא הייתה שום סיבה לוותר על הפיצוי שכבר נפסק. כפי שברור לבית הדין כי אין להאמין לאישה הטוענת שהתביעה לא הוגשה לצורך קבלת הגט,¹⁰⁶ כך לכאורה צריך להיות לו ברור שביטולה הושג רק בזכות נכונותו של הבעל לתת את הגט, נכונות שכמובן לא הושגה מרצון חופשי, ודאי לפי הגדרות בית הדין עצמו הרואות באונס ממון אונס לכל דבר. דומה שהבנה זו עולה בבירור מדברי הרב איזירר: "קשה לחשוב שהאשה מאמינה שהבעל ייתן גט וגם ישלם קנס כה גבוה. אין לדבר תקדים. לכן יש להניח שגם עניין זה מוכיח שכוננתם רק לכפיית הגט".¹⁰⁷ כלומר ברור לבית הדין שוויתורה של האישה ניתן תמורת קבלת הגט. הבנה פשוטה זו, שלפיה ביטול התביעה הותנה בסידור הגט לפי הסכם הגירושין מ-2005, עולה בבירור מפרוטוקול בית המשפט לענייני משפחה ומהחלטתו,¹⁰⁸ וכן מן העובדה שהגט סודר בבית הדין הרבני האזורי בפתח תקווה ב-29.1.2008 לאחר הצהרת בא כוחה של האישה (הצהרה שאינה מקבלת תגובה כלשהי של הבעל או של בית הדין): "האשה דוחה את תביעתה שהונחה בפני בית המשפט, בכפוף להסכם הגירושין".¹⁰⁹ רק ב-4.2.2008 נשלחה הודעה מוסכמת של בני הזוג לבית המשפט בכפר-סבא, ולפיה: "1. ביום 29.1.08, התגרשו הצדדים, בבית הדין הרבני בפתח תקווה. 2. הצדדים מסכימים על דחיית התביעה, שהגישה האשה, בבימ"ש נכבד זה, בתמ"ש 15975/01".¹¹⁰

מכל מקום, קשה מאוד, לדעתי, ליישב את עובדת סידור הגט עם דברי הרב איזירר שלפיהם אפילו ישלם הבעל את 400 אלף השקלים בגין נזקי העבר, והאישה תוותר על הפיצוי לכל חודש סרבנות, עדיין יש לחשוש לכשרות הגט משום שברור שהוא ניתן כדי להימלט מן התשלום החודשי. דומני שאם כך דעתו, קל וחומר שיש בעיה בגט שניתן תמורת ויתור גם על חוב נזקי העבר. וראו דרישתו של הרב אלגרבל:¹¹¹

על פי סעיף קנ"ד לתקנות הדין בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, אין בית הדין מסדר גט בין הצדדים אף בהסכמתם, בלא שבית הדין מברר את העובדות הקשורות במתן הגט ונותן פסק דין. תכליתה של תקנה זו בין היתר,

105 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 93. את העובדה שהבעל הסכים לחזור להסכם הגירושין שנחתם ב-2005 והופר על ידיו אנו למדים מעמ' 4 לפרוטוקול הדין מיום 23.1.2008 בבש"א (משפחה כ"ס) 003395/07 פלוני נ' פלונית (להלן: פרוטוקול מיום 23.1.2008) (עותק שמור בידי המחבר).

106 למשל, בדברי הרב איזירר (ערעור 1-21-7041, לעיל ה"ש 2, בעמ' 24): "באת-כח האשה השיבה (בדין) לשאלת ביה"ד, כי גם אם הבעל יתן גט היא לא תוותר לבעל על הסכום של 400 אלף שזכתה בבית המשפט. כי סכום זה אינו קשור לגט והיא תגבה אותו גם אם ייתן גט. אם נכונים דבריה א"כ אין שום איום או כפייה לגט. אבל לאור מה שנתבאר לעיל אין אנו נוטים להאמין לכך משתי סיבות [...]".

107 שם. זוהי הסיבה השנייה מבין השתיים שעליהן הוא מדבר בטקסט שבהערה הקודמת.

108 פרוטוקול מיום 23.1.2008, לעיל ה"ש 105.

109 פרוטוקול הדין מיום 29.1.2008 בתיק (אזורי פ"ת) 059067041-21-1 פלוני נ' פלוני.

110 הודעה מוסכמת לכבוד בית המשפט בתמ"ש (משפחה כ"ס) 15975/01 פלוני נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר), חתומה על ידי באי הכוח של שני הצדדים.

111 ערעור 1-21-7041, לעיל ה"ש 2, בעמ' 13.

לעמוד על הנסיבות הקשורות בענין, ובפרט אם הבעל נותן את הגט מרצונו הטוב, בגדרי דין תורה. לענין זה אין בית הדין בודק רק את אמירתו של הבעל בעת הבעת רצונו לתת גט בפני בית הדין. באמירה כזו אין די. אם לפי הנסיבות נראה לבית הדין כי הגט ניתן מתוך אילוץ – כאשר על פי גדריו ההלכה פוגם הדבר בכשרות הגט – אסור לבית הדין לסדר את הגט. לא ניתן על פי גט שכזה להתיר לצדדים להינשא לבני זוג אחרים.

האם סידור הגט בעקבות הסכם של מתן גט תמורת ביטול תביעת הנזיקין, כשברור כאמור שאין שום מוטיבציה אחרת לנתינתו, עומד בקנה אחד עם דרישה זו?

4. הדרך להסכם הגירושין, או: דרכו של בית הדין הגדול לסידור גט למרות תביעת נזיקין

כעת אעניין בתיק שבו התפרסמו במאגרים שני פסקי דין: של בתי הדין האזורי והגדול,¹¹² ועם זאת התמונה העולה מהם, ובעיקר מזה של בית הדין הגדול, אינה ברורה ללא עיון בחומר נוסף.

ראשית, קשה להבין ללא עיון בחומר עד כמה זירזה הגשת תביעת הנזיקין את סידור הגט. אמנם בית הדין האזורי כותב כי מדובר בתיק ארוך שבו עשה הבעל בעיות רבות:¹¹³

הצדדים מתדיינים בפנינו מזה שנים רבות. הן בבית הדין האזורי הן בבית הדין הגדול, ניתנו בענינם מספר פסקי דין. הבעל חויב במתן גט לאלתר הן בבית הדין האזורי הן בבית הדין הגדול וסירב ליתן גט לאשתו כמפורט בתיק עב הכרס של הצדדים.

אולם רק עיון בחומר מלמד עד כמה סבוך היה התהליך. לא אסכם כאן את כל התחנות. די לומר כי האישה הגישה תביעת גירושין כבר ב-1996, קיבלה פסק דין ראשון לגירושין בשנת 2000,¹¹⁴ ופסק דין לחיוב בגט בבתי הדין האזורי (2003)¹¹⁵ והגדול (2004).¹¹⁶ בית הדין הגדול אף קבע כי דרישותיו השונות של הבעל, שבעבר הועילו לו לדחיית החיוב בגט, יידונו רק לאחר סידור הגט.¹¹⁷ למרות זאת הבעל לא הגיע לסידור הגט בכל הפעמים הרבות שבהן נקבע המועד לכך. אף לא מיותר לציין כי בית הדין לא דן בהטלת סנקציות לאחר מתן פסק הדין לחיוב ב-2003. משנתבקש בית הדין האזורי על ידי האישה להטיל סנקציות, הוא

112 ערעור 792890/5, לעיל ה"ש 7; תיק 301060/17, לעיל ה"ש 7.

113 שם, בעמ' 2.

114 תיק (אזורי ת"א) 027862614-21-1 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 20.6.2000) (להלן: תיק 027862614-21-1) (עותק שמור בידי המחבר).

115 שם, החלטה מיום 21.7.2003 (עותק שמור בידי המחבר). בית הדין שב ומדגיש כי פסק חיוב בגט לאור פניית בית הדין הגדול (שם, החלטה מיום 25.3.2004).

116 ערעור (גדול) 013285002-24-1 פלוני נ' פלונית (לא פורסם, 26.10.2004) (להלן: ערעור 013285002-24-1) (עותק שמור בידי המחבר).

117 ערעור (גדול) 027862614-24-2 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 19.6.2005) (להלן: ערעור 027862614-24-2) (עותק שמור בידי המחבר).

החליט להעביר את הבקשה לבית הדין הגדול (תחילת 2005),¹¹⁸ אך בפסק הדין של בית הדין הרבני הגדול אין כלל התייחסות לעניין אף שנשללו בו דרישות הגבר שהועלו כתנאי למתן הגט.¹¹⁹ בית הדין האזורי נתבקש שוב להטיל צווי הגבלה בדיון שהתקיים במרץ 2006,¹²⁰ אולם התייחסות כתובה ראשונה שלו לבקשה זו מופיעה רק בדצמבר 2006. בפסק הדין זה הודיע כי לא ידון בכך בשל תביעת הנזיקין.¹²¹

יצויין כי נגד הבעל עומדת בבית הדין תביעה להטלת צווי הגבלה וביה"ד דן בנושא, אך מאחר ומנגד הוגשה התביעה בערכאה אחרת ביה"ד נמנע מלידת החלטה בזה. ענין זה הובהר היטב לב"כ האשה אשר הבטיח לשוב עם תשובה לביה"ד ולא שב.

ודוק, לא נאמר כאן כי אין מקום לחייב בצווי הגבלה משום שרמת הסרבנות אינה מצדיקה זאת אלא משום שהאשה הגישה תביעת נזיקין. מאליה נשאלת השאלה: האם הייתה מוגשת תביעת הנזיקין אילו היה בית הדין מטיל צווי הגבלה? שמא השימוש בתביעות נזיקין קשור בין היתר למספרם הקטן של צווי ההגבלה שמטילים בתי הדין? קשה לענות בוודאות על שאלה זו, ועם זאת גם קשה לכפור במחשבה שיש קשר בין הפנייה לבית המשפט כדי לקבל פסיקה שתצור לחץ על הסרבן ובין העובדה שבמקרים רבים מאוד נמנעים בתי הדין עצמם מהפעלת לחץ שכזה, גם אם הסמכות לעשות זאת מסורה להם.¹²²

אך מה שמעניין עוד יותר הוא הנתון הזה: תביעת הנזיקין הוגשה לבית המשפט כבר באוגוסט 2005, אך הדבר לא מנע מבית הדין האזורי לקבוע עוד ביוני 2006 כי על הצדדים לתאם תאריך לביצוע הגט.¹²³ רק שישה חודשים לאחר מכן, ולפני שבית המשפט פסק בעניין (בניגוד למקרה הקודם – תיק 1-21-7041 – שבו השינוי היה לאחר שבית המשפט

118 החלטה מיום 8.2.2005 בתיק 027862614-21-1, לעיל ה"ש 114 (עותק שמור בידי המחבר).

119 ערעור 027862614-24-2, לעיל ה"ש 117.

120 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 30.3.2006 בתיק (אזורי ת"א) 027862614-21-1 פלונית נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר).

121 תיק 301060/17, לעיל ה"ש 7, בעמ' 2.

122 טענה ידועה של דיינים היא שמלבד הבעיות ההלכתיות, הרי שתביעות הנזיקין מיותרות משום שלבתי הדין יש כלים מספיקים כדי להתמודד עם סרבנות הגט. ראו לביא "סידור גט", לעיל ה"ש 22, בעמ' 172. אולם הרב לביא ודאי יודע כי יש דיינים שכמעט לעולם לא יפעילו צווי הגבלה בראותם גם בהם כלים בעייתיים הלכתיים. הוא עצמו היה מעורב בפולמוס על כשרותן ההלכתית של ההרחקות שמציע החוק. ראו אוריאל לביא "ביאור הלכה של הרחקות דרבנו תם" שורת הדין ח תלו (התשס"ג) וכנגדו ראו יוסף גולדברג "בענין הרחקות דר"ת (תגובה להשגות)" שורת הדין ח תנו (התשס"ג). וראו עוד גולדברג גט מעושה, לעיל ה"ש 64, בנספח ו', שסיכמו ההחלטי מופיע בעמ' רצו: "בצווי ההגבלה המוזכרים בחוק [...] בודאי נחשב לאנוס". גם הנתונים הסטטיסטיים, נכון לעשור הקודם, מלמדים שבממוצע רק בכרבע מהתיקים שבהם ניתנו החלטות לחיוב וכפיהה בגט ניתנו גם צווי הגבלה, ויש בתי דין שבהם השיעור אף נמוך בהרבה. ראו רות הלפרין-קדרי ותמר אדלשטיין-זקבך חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין) התשנ"ה-1995 34-36 (פרויקט פא"י, דוח מס' 1, 2011) זמין ב: <http://rackmancenter.com/wp-content/uploads/2013/04/pai-project-21.6.11.pdf> (להלן: פרויקט פא"י).

123 החלטה מיום 19.6.2006 בתיק 027862614-21-1, לעיל ה"ש 114 (עותק שמור בידי המחבר). ממסמכי בית המשפט המצויים בידי עולה כי בית הדין היה מודע לתביעה.

כבר פסק בתביעה), מעלה בית הדין האזורי את הטענה העקרונית שהייתה נכונה גם קודם לכן: 124

אך מאחר ונגד הבעל עומדת תביעת הנזיקין אשר יש לה השלכות כבדות על ביצוע הגט וכאמור לעיל כל הכרוך לביצוע הגט ואכיפתו יידון אך ורק בביה"ד הרבני, על כן כל עוד מונפת על ראשו של הבעל תביעת הנזיקין בערכאה אחרת על הגט, ביה"ד לא יסדר גט בין הצדדים. לאחר שתביעת הנזיקין תמחק באופן שגם לא תוגש בעתיד ימשיך ביה"ד במאמציו לסדר גט בין הצדדים כדמו"י [כדת משה וישראל] על כל המשתמע מכך.

קשה להבין את הגורם לשינוי בעמדתו של בית הדין האזורי, מדוע היה מוכן לסדר גט קודם לכן, ואילו כעת חזר בו, ללא שחלה שום התקדמות מהותית בהליך המשפטי. אולם הקשיים בהבנת עמדתם של הדיינים ממשכיכים גם כאשר בודקים את עמדתו של בית הדין הגדול. 125 בפסק דינו הוא מסכם את מהלכו כך: "לאור הנ"ל, מוסבר כי אמנם כב' ביה"ד האזורי צדק בהחלטתו נשוא הערעור ומדוע בכ"ז יכל היה ביה"ד הגדול ללכת בדרך שונה". הכוונה היא ליחס שבין הקביעה המופיעה קודם לכן שלפיה "צדק כב' ביה"ד האזורי בכך שעל פניו לא ניתן מבחינת הלכה לסדר גט במצב כזה כי יש בו ספק כבד של גט מעושה", ובין פסיקתו של בית הדין הגדול כי במקרה זה דווקא כן ניתן לסדר גט ואין בו חשש גט מעושה. את מסקנתו זו הוא מייסד על שני נדבכים, אשר קשה להבינם ללא עיון בשאר חומרי התיק:

(1) "[...] דעת הרוב בפס"ד של ביה"ד הגדול מיום י"א בחשון תשס"ה 26.10.04¹²⁶ נתנה לנו את היסוד לסדור גט ולא לראות בו גט מעושה. כיון שע"י כך אין האיום של תביעת הנזיקין איום ברור. הדבר הוסבר לבעל עובר לגט". עוד לפני שמעיינים בתיק הנזכר כאן, ניתן להבין שמדובר בהסתמכות על החלטה שניתנה עוד טרם הגשת תביעת הנזיקין. זה כשלעצמו אומר דרשני, שהרי מן הדברים עולה כי תביעת נזיקין אינה משפיעה בהכרח על פסיקה לחיוב הבעל בגט שניתנה קודם הגשת התביעה.

מה נקבע באותה דעת רוב? דעת הרוב (שכתב הרב איזירר) קבעה כי אין לקבל את ערעורו של הבעל שדרש לבטל את החיוב שהוטל עליו לתת גט, מהסיבה שממילא הוא הסכים לתת את הגט מרצונו אם תביעותיו תתמלאנה והן אכן מקובלות על בית הדין. 127 הדברים עולים מן התשובה שכתב הרב איזירר לדעתו החולקת של הרב טופיק, שסבר כי אין לחייב את הבעל בגט, וחיוב זה עלול לפסול אותו: "היות שהבעל מוכן מרצונו לתת גט באם עניני הרכוש יוסדרו כפי תביעתו בערעור אין כאן שום חשש שהשארית החיוב בעינו תגרום לפסילת הגט". כיצד זה קשור לעניין דנן? דומני שההסבר האפשרי היחיד הוא שבית הדין

124 תיק 301060/17, לעיל ה"ש 7, בעמ' 2. ניתן לראות מן הקטע המובא כאן כי התביעה בבית המשפט עדיין לא הוכרעה.

125 ערעור 792890/5, לעיל ה"ש 7, בעמ' 3.

126 ערעור 013285002-24-1, לעיל ה"ש 116, בעמ' 2 (מפי הרב איזירר בהסמכת הרב בן שמעון).

127 הרב איזירר מפרט שם שלוש דרישות של הבעל: דרישתו לחלוקה שווה של הדירה, "ודרישה זו נתקבלה"; דרישה שנתקבלה להפחתת סכום מזונות הילדים בחמישים אחוז; דרישה לביטול תשלום למדור הבנות, דרישה שהבעל כבר הסכים לה בעבר ולכן אין לדון בה שוב.

עושה היקש: אם קבלת דרישות רכושיות של הבעל מאפשרת המשך הטלת החיוב עליו, כך גם קבלת דרישותו לביטול תביעת הנזיקין תאפשר זאת. כפי שהבעל נוכח לדעת כי דרישותיו הקודמות נתקבלו, כך יקרה גם הפעם, ולכן "אין האיום של תביעת הנזיקין איום ברור".
(2) "כמו"כ סידר ביה"ד התחייבויות שלדעת ביה"ד ימנעו איום על הבעל ולפיכך לא היה כאן חשש גט מעושה (ראה "הסכם והצהרה" עובר לגט וראה "התחייבות" עובר לגט) – אם אני צודק בדבריי הקודמים, הרי שהנדבך השני הוא למעשה המשכו של הראשון: ההתחייבות שהתביעה לנזיקין תידחה לפי דרישתו מאפשרת את סידור הגט.
מה היה תוכנה של התחייבות זו? בית הדין הגדול קבע כי "עובר לגט תפקיד האשה בבית"ד מסמך של בקשת דחיה מבית המשפט בתביעת הנזיקין, שתבוצע לאחר הגט".¹²⁸
בתיק זה קיים עותק של ההסכם והוא בעל ערך רב, מכיוון שיש להניח שכדוגמתו נעשים גם במקרים אחרים שבהם קיימת תביעת נזיקין:¹²⁹

אנו הצדדים הגענו להבנה עובר לגט שיתבצע היום [...] שאנו מוחלים זה לזה על כל תביעות אם יש למי מאתנו על חברו בגין התנהגות הצד השני, פגיעות או נזק איש ברעהו במשך כל תקופת הנישואין. כמו כן שני הצדדים מצהירים שאין להם שום תביעות פיצויים או נזיקין זע"ז [זה על זה] בגין התנהגות פוגעת או מזיקה מהצד השני בכל שנות נשואיהן והצהרות אלו מבטלות מעיקרן כל זכות תביעה לתביעות פיצויים או נזיקין בגין כך. הסכם זה הוא הדדי במידה ואחד הצדדים יפר את ההסכם זה ואת הצהרותיו אז הצד השני יהיה רשאי גם כן לא להיות כפוף להתחייבויותיו, ויהא רשאי לתבוע אכיפת ההסכם והצהרות הנ"ל הצהרות אלו ניתנו בפני ביה"ד ונועדו לשמש כאסמכתא משפטית לכל ערכאה שהיא.

באנו על החתום לאשר ההסכם והצהרות בקניין קאג"ס [קניין אגב סודר]¹³⁰ ובכל קניין המועיל.

יושם אל לב שההסכם אינו אומר במפורש כי ביטול תביעת הנזיקין תלוי במתן הגט, אך סביר להניח שזו כוונתו של המשפט: "הסכם זה הוא הדדי במידה ואחד הצדדים יפר את ההסכם זה ואת הצהרותיו אז הצד השני יהיה רשאי גם כן לא להיות כפוף להתחייבויותיו". הוכחה שזו הכוונה ניתן לראות בנוסח הבקשה המוסכמת לדחיית התביעה שהגישו הצדדים לבית המשפט למשפחה שדן בעניינם.¹³¹ הבקשה מתארת את ההסכם שהושג בין הצדדים וקובעת בבירור כי דחיית התביעה תבוצע רק בכפוף לסידור הגט, בשני הסעיפים האלה:

128 החלטה מיום 20.5.2007 בערעור 027862614-24-2, לעיל ה"ש 117 (עותק שמור בידי המחבר).

129 שם, הסכם והצהרה מיום 31.5.2007.

130 ההלכה דורשת בדרך כלל מעשה קניין פיזי כדי לתת תוקף לחוזים ולהתחייבויות. להרחבה ראו שלמה אישון "קניין גמור אגב סודר" (התשס"ג), זמין ב-shut.moreshet.co.il/shut2.asp?id=14508.

131 בקשה מוסכמת לדחיית תביעה בתמ"ש 80808/96 פלוני נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר), חתומה על ידי שני הצדדים, מוגשת לשופט גייפמן ב-5.6.2007.

4. מוסכם על המבקשת שמיד לאחר סידור הגט יעביר כב' בית הדין את הבקשה החתומה לידי המשיב לצורך הגשתה לבית המשפט לענייני משפחה בר"ג.

5. בקשה זו הינה בלתי חוזרת, וניתן יהיה לעשות בה שימוש רק לאחר סידור הגט.

הנה כי כן, סודר כאן גט אף שבעת סידורו עדיין ריחפה תביעת הנזיקין מעל ראשו של הבעל.

מעיון במהלך הדברים עולה תמיהה על שתי קביעות של בית הדין הגדול בפסק הדין שפורסם.¹³² ראשית, כאשר ניסה בית הדין הגדול להצדיק את סירובו של בית הדין האזורי לסדר גט, הוא מתייחס לדברי בא כוחה של האישה ולפיהם תביעת הנזיקין "לא נועדה לשמש ככפיה על הגט והראיה שהיא הצהירה ומצהירה שאינה מתכוונת לוותר על התביעה של הנזיקין גם לאחר שתקבל גט". אם אכן כך הצהירה האישה, ודאי שלא עמדה בהצהרתה, אולם מעניין יותר לשים לב להוכחה של בית הדין מדוע אין להאמין לה: "ברור לנו שבכל רגע נתון אם היה הבעל פונה לאשה ואומר אתן גט אם תמחלי אח"כ על תביעת הנזיקין היתה נעותרת לו". אך אם זוהי הוכחה לבעיה בכשרות הגט, כיצד זה סידר בית הדין הגדול את הגט על סמך הסכם שזה בדיוק תוכנו?

שנית, פסקת המעבר בין ההסבר מדוע צדק בית הדין האזורי ובין ניסיון ההסבר מדוע בכל זאת ניתן לסדר גט אומרת את הדברים הקשים האלה:

וצר לנו עד מאד כי האשה שעתה לעצות אחיתופל שניתנו לה להגיש תביעת הנזיקין שללא כל ספק הרחיקו אותה מהמטרה והיעד המרכזי לקבל גט כשר כדין תורה שרק הוא שמתיר אשה מהקשר עם בעלה, והדרך הזו היתה מנציחה את עגינותה של האשה. ועל כן מי שברצונו אכן לדאוג להתיר ולהושיע אשה מכבלי עגינות להימנע מלהביא למצב ומטרה הפוכים שרק יעמדו לה לרועץ.

שוב עומד המעיין ותמה: האם ניתן להכחיש את המוחש, ולפיו שנים רבות של עגינות לא נסתיימו למרות כניעה לתכתיבים שונים של הבעל, עד שהוגשה תביעת נזיקין שגרמה לבעל לתת את הגט בתמורה לוותר עליה?!

5. האומנם אין בתביעות הנזיקין "כדי לקדם את הליך הגירושין בין הצדדים על פי דין תורה"?

אסיים פרק זה בעיון נוסף במקרה בו עסק פסק הדין שניתן ב-2013 בבית הדין בחיפה, ואשר נידון בסעיף א.2 לעיל.¹³³ במקרה זה נפרדו הצדדים בשנת 2005, ובשנת 2006 הגישה

132 ערעור 792890/5, לעיל ה"ש 7.

133 תיק 538765/6, לעיל ה"ש 7. העובדות שלהלן מבוססות על האמור בפסק דין זה ובפרוטוקול הדיון מיום 9.10.2013 בבית הדין הגדול בערעור (גדול) 936318/1 פלוגית נ' פלוני (להלן: פרוטוקול מיום 9.10.2013) (עותק שמור בידי המחבר).

האשה תביעת גירושין לבית הדין בחיפה. זה דחה את תביעותיה פעמיים, בשנים 2009–2010 וקבע כי אין כנגד הבעל עילת חיוב בגט וכי על הצדדים להתגרש בהסכמה. או אז הגישה האשה תביעת נזיקין, וב־2012 זכתה בתביעתה ב־192,000 ש"ח, אותם כבר שילם לה הבעל, לדבריו בעזרת "הלוואות מאנשים כדי למנוע חיובי הצמדות ורבות".¹³⁴ בפסק הדין נאמר כי מכיוון שהאשה לא מוכנה לשעות לדרישת בית הדין לפיה עליה להשיב את הכספים שכבר קיבלה ולהתחייב שלא לתבוע תביעת נזיקין נוספת, אזי לא ניתן יהיה לסדר גט. בית הדין אף מדגיש כי המקרה כאן חמור במיוחד, משום שהבעל מעולם לא חיוב בגט, והוא אף קובע כי תביעת הגירושין תדחה והתיק ייסגר.¹³⁵

אולם, התוצאה הסופית הייתה שונה לגמרי וממנה עולה כי תביעת הנזיקין דווקא קידמה יפה את קבלת הגט, אליו ייחלה האשה שנים רבות. האשה ערערה לבית הדין הגדול, אשר היה מודע היטב לנסיבות המקרה.¹³⁶ הוא שב ומציע לאשה כי תתחייב שלא לתבוע שוב תביעת נזיקין (אך אינו דורש את השבת הכספים שכבר קיבלה!), אך האשה לא עושה זאת. מנגד, הבעל מזכיר את הכספים שכבר שילם ומדגיש פעמיים כי יש כאן "חשש של גט מעושה". בתגובה לכך עונה לו בית הדין "זה לא עניין שלך זה בעיה של ביה"ד", וקובע מועד לדיון נוסף ולסידור הגט. בדיון הבא¹³⁷ שב ומדגיש הבעל בתשובה לשאלתו של בית הדין אם יהיה מוכן לתת גט כי "אם אני אתן גט זה בגלל שאני בסכנה שאני אתבע על פיצויים", הערה ממנה מתעלם בית הדין. לאורך כל הדיון לא מעלה בית הדין שום חשש בכשרות הגט, לא בשל הכספים שכבר שולמו ולא בשל חשש מתביעת נזיקין נוספת והוא לוחץ לסידור הגט. בסופו של דבר מסכים הבעל כי הגט יסודר בתנאי שבעתיד ידון בית הדין בדרישה נוספת שלו לתשלום הוצאות של 40,000 ש"ח (חמישית מן הסכום שכבר שילם לאשה, וללא התחייבות שלא ייתבע בעתיד שוב), והגט אכן מסודר. כך מוצגים הדברים בפסק הדין:¹³⁸

הבעל יתן היום גט מרצונו, ובכפוף לכך ביה"ד הגדול יחליט לפי ראות עיניו
אם לחייב האשה בהוצאות משפט עד לסך 40,000 ₪ או לא לחייבה כלל.
ביה"ד מחליט לסדר גט כמוסכם.

כלומר, האשה קיבלה גם את הגט וגם את הפיצוי, ואף לא התחייבה שלא לתבוע שוב בעתיד (אם כי ברור שלאחר קבלת הגט אין סיכוי רב לתביעה כזו), וזאת זמן קצר (יחסית למשך הסכסוך הכולל) לאחר תביעת הנזיקין. קשה אם כך לקבל את הקביעה כי התביעה לא סייעה בקידום הליך הגירושין.

134 הציטוט ופרטי פסק הדין של בית המשפט מצויים בתיק 538765/6, לעיל ה"ש 7. הציטוט לקוח מעמ' 1.

135 ראו הציטוטים מפסק הדין, לעיל ה"ש 13 והטקסט הסמוך לה"ש 11.

136 העובדות שלהלן הן על בסיס הפרוטוקול מיום 9.10.2013, לעיל ה"ש 133. דברי הבעל על הגט המעושה ותשובת בית הדין בשורות 59, 67–68 לפרוטוקול.

137 פרוטוקול הדיון מיום 13.11.2013 בערעור (גדול) 936318/2 פלוגית נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר). הציטוט למעלה של דברי הבעל נמצא בשורה 6.

138 פסק דין בערעור (גדול) 936318/2 פלוגית נ' פלוני (לא פורסם, 13.11.2013), בהרכב הדיינים בווארון, אלאחרד ושחור (עותק שמור בידי המחבר).

ועוד הערה חשובה: כאמור, פסק הדין של בית הדין האזורי פורסם, אך לא פורסם פסקו של בית הדין הגדול, מה שכמובן מותיר אותנו עם תמונה חלקית, בלשון המעטה. יתר על כן, בזכור נתן בית הדין בחיפה פסק דין דומה, כחודש מאוחר לזה שנידון כאן.¹³⁹ גם שם הוגש ערעור, אולם בפסק הדין שניתן בו¹⁴⁰ דווקא אושר פסק הדין קמא ונקבע שאין לסדר גט, זאת למרות שהנסיבות שם היו לכאורה קלות בהרבה וגם סכום תביעת הנזיקין היה קטן בהרבה.¹⁴¹ והנה, בעוד שפסק הדין של בית הדין הגדול שקבע כי אין לסדר גט פורסם ברבים (זאת למרות שאין בו שום חידוש על פני פסק הדין האזורי¹⁴²), הרי שפסק הדין בו דנתי כעת, אשר קבע כי יש לסדר גט – ולכן הוא מעניין הרבה יותר – לא פורסם! לסיכום, אני סבור שהעיון בחמשת פסקי הדין לעיל, פסקי דין שיצרו את ההד המשמעותי ביותר בסוגיה דנן, מלמד כי המציאות מורכבת בהרבה משנהוג לחשוב. בתי הדין שעסקו בנושא כנראה אינם משוכנעים שסידור גט שהושג בעקבות תביעת נזיקין יגרום לגט מעושה ופסול, וזאת לעתים אף אם מעולם לא נתן בית הדין הרבני פסק דין המחייב את הבעל במתן גט.¹⁴³ יתר על כן, דומה שהעיון מלמד שתביעות הנזיקין דווקא הועילו מאוד באותם מקרים, בניגוד לטענתם הפומבית של בתי הדין שלפיה הדבר יעכב את סידור הגט. ודאי שקשה מאוד ליישב את התנהלותם של בתי הדין המסדרים גטין לאחר קיומו של הסכם הכורך את ביטול תביעת הנזיקין בסידור הגט עם דברי הדיין הרב אוריאל לביא, דברים אשר שניים מהם מסתמכים עליהם במפורש. לדבריו, גם אם כוונת השופט היא באמת ובתמים לפסיקת פיצוי על נזקי האישה (כוונה שהוא מפקפק בה), עדיין הגט יהיה פסול משום שבכל מקרה שבו מוטל על הבעל תשלום שלא לפי דין תורה, והבעל מוכן לתת את הגט כדי להימנע מתשלום זה, הגט נחשב למעושה שלא כדין.¹⁴⁴

מאליו גם עולה כי יש בעיה קשה בהסקת מסקנות ברורות נגד תביעות הנזיקין על סמך פסקי הדין שפורסמו.¹⁴⁵ כעת אפנה להצגתם של כמה פסקי דין שעצם קיומם כמעט שלא זכה לפרסום, וגם הם מלמדים שבמקרים שונים לא מנעה תביעת הנזיקין את סידור הגט, וברובם אף נראה כי ללא הגשתה היה מתן הגט מתעכב בהרבה ואולי אף לא היה מתבצע כלל.

139 תיק 899861/2, לעיל ה"ש 7.

140 ערעור 936594/2, לעיל ה"ש 7.

141 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 13.

142 ראו לעיל ה"ש 12.

143 כך הרי היה בתיק 272088/6, לעיל ה"ש 7. וראו דברי בית הדין, לעיל ה"ש 13 ודברי הרב לביא, להלן בה"ש 144.

144 לביא עטרת דבורה, לעיל ה"ש 22, בעמ' 483. הפנייה לדבריו בערעור 1-21-7041, לעיל ה"ש 2; תיק 272088/6 (שאף מעתיק את הטקסט המובא למעלה), לעיל ה"ש 7. אגב כך אציין שהרב לביא אומר במפורש שהחשש לגט מעושה קיים גם במקרה שיש פסק דין לחיוב בגט (לביא עטרת דבורה, לעיל ה"ש 22, בעמ' 481).

145 לפסק דין נוסף שמביע עמדה ברורה נגד תביעות הנזיקין ראו תיק 1-21-031783426, הדין והדיין 19, 11–10 (2008) (להלן: תקציר תיק 1-21-031783426).

ג. הפסקים הסמויים מן העין¹⁴⁶

סביר למדי שאין בידי כל פסקי הדין הרלוונטיים שבהם תביעת הנזיקין סייעה לזירוז מתן הגט, כפי שאין בידי כל אלה שבהם סירב בית הדין לסדרו. עם זאת התמונה שאפרוס להלן, בצירוף העובדות שכבר הוצגו לעיל, תחזק את הטענות שלפיו במקרים רבים קשה לקבל את הטענות בפסק הדין המפורסם ביותר בסוגיה, ולפיו "תביעה נזיקית בבית המשפט בגין סרבנות גט, מביאה איפוא לאשה נזק, יותר מאשר תועלת".¹⁴⁷

את פסקי הדין בפרק זה אחלק לשתי קבוצות: בראשונה יובאו מקרים שבהם בית הדין נמנע מלטעון כי קיומה של תביעת הנזיקין מונעת את סידור הגט, ובשנייה יובאו מקרים שבהם הובעה עמדה ראשונית ולפיה לא ניתן לסדר גט, אך למרות זאת הגט סודר, בדומה למקרים שנסקרו לעיל.

1. בית הדין נמנע מלטעון כי תביעת הנזיקין בעייתית¹⁴⁸**(א) ירושלים**

לאחרונה ניתן בבית המשפט למשפחה בירושלים פסק דין שבו קיבלה אישה 202,500 ש"ח עבור השנים שבהן הייתה מסורבת גט.¹⁴⁹ קריאת דבריו של השופט גרינברגר מלמדת שמדובר באישה שתבעה גט בשנת 2001, אך קיבלה אותו רק באוקטובר 2009, לאחר שכבר באפריל 2008 נפסק חיוב בגט,¹⁵⁰ אולם הבעל לא הופיע למועד סידור הגט שנקבע. כך מסיים השופט את הצגת הדיון שהתנהל בבית הדין: "לבסוף, ביום 15.10.09 התגרשו הצדדים בהסכמה. בהסכם הגירושין נכתב כי האישה מוותרת על כתובתה, וכי שאר הנושאים נידונים בערכאה אחרת".¹⁵¹ כלומר, האישה לא ויתרה על תביעת הנזיקין שלה.

146 כותרת הפרק לקוחה משם המאמר של רינה בוגוש, רות הלפרין-קדרי ואייל כתבן "הפסקים הסמויים מן העין: השפעתם של המאגרים הממוחשבים על יצירת גוף הידע המשפטי בדיני המשפחה בישראל" עיוני משפט לד' 603 (2011), אשר שמו גם הוא פרפרזה על שם מאמר אחר, כאמור שם בהערת הפתיחה. הבחירה אינה רק בשל השם היפה, אלא גם בשל הדמיון המהותי. ראו להלן ה"ש 207.

147 לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 7.

148 מקרה כזה כבר נזכר בתיק 581601/1, לעיל ה"ש 7, ובייחוד בטקסט הסמוך לה"ש 21. ראו לקטגוריה זו גם שני מקרים מבית הדין הגדול, להלן בטקסט הסמוך לה"ש 165 ו-191. ככל הנראה, יש מקרה נוסף המתאים לקטגוריה זו, אולם לא ארחיב בו מפאת היעדר נתונים מספיקים. מכל מקום, בתיק (אזורי ת"א) 827086/1 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 20.10.2010) אישר הדיין הרב א' כהן גט שסודר בארצות הברית, לשם ברח סרבן הגט, וקבע שיש להנפיק על פיו תעודת נישואין. זאת, אף שבאותם ימים ממש התנהלה בבית המשפט למשפחה בירושלים תביעת נזיקין נגד סרבן הגט והוריו על סך 800 אלף ש"ח: ראו תמ"ש (משפחה י-ם) 30950-09 פלוני נ' פלונית (לא פורסם, 5.10.2010) – דיון בבקשת ההורים לחיוב התובעת בהפקדת ערובה להבטחת הוצאותיהם בהליך והחלטה מיום 23.10.2010 באותו עניין, שם הועבר הדיון בתביעת הנזיקין לשופט אחר מפני קרבת משפחה של השופט לאחד הצדדים (עותקים שמורים בידי המחבר).

149 תמ"ש (משפחה י-ם) 26190-08 ש"ז נ' ד"ז (פורסם בנבו, 28.2.2013) (להלן: תמ"ש 26190-08).

150 תיק (אזורי י-ם) 057827412-21-2 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 2.4.2008) (להלן: תיק 057827412-21-2) (עותק שמור בידי המחבר).

151 תמ"ש 26190-08, לעיל ה"ש 149, פס' 7 לפסק הדין.

דברים אלה עולים במפורש מדבריו של השופט, שאומר כי ברור שהאישה לא חזרה בה מתביעתה כתנאי למתן הגט, אף שזאת הייתה דרישת הבעל ואף שבשלב מוקדם יותר הסכימה האישה לבטל את התביעה בתמורה למתן גט.¹⁵² ממילא ברור, וכן עולה מן התאריכים שמוצגים בפסק הדין (קדם משפט התנהל ב-3.2009), כי התביעה התנהלה בבית המשפט עוד טרם סידור הגט, ובמילים אחרות: בעת סידור הגט לא רק שהייתה תביעת נזיקין פעילה, אלא הייתה גם הצהרה של האישה שהיא מתכוונת להמשיך לנהל אותה לאחר מתן הגט. ומה אמר בית הדין בנושא? מתברר שהוא ביקש להתעלם מן הנושא. בהסכם הגירושין שהוא סידר¹⁵³ מופיעים הדברים שציטט השופט גרינברגר: "א. הצדדים יתגרשו היום כהסכמתם. ב. האשה מוותרת על כתובתה ותוספת כתובתה בכפוף למתן הגט. ג. שאר הנושאים נידונים בערכאה אחרת", וברור שסעיף ג כולל גם את תביעת הנזיקין. אך קיים נתון מעניין אף יותר: בפרוטוקול של סידור הגט מעלים הבעל ובא כוחו את עניין תביעת הנזיקין, אולם בית הדין ממהר להשתיקם:¹⁵⁴

ב"כ הבעל: באנו לכאן לסג"פ [סידור גט פיטורין] בין הצדדים, ורוצה להוסיף, היום בעוד כשנה אמור להתנהל דיון בביה"מ עבור תביעת נזיקין של האשה נגד הבעל עבור סרבנות ליתן גט, ולכן אני רוצה שזה ירשם הגם שאני מניח שהם ילכו לשם וזה מה שהם יעשו ויבטלו את התביעה.¹⁵⁵

בי"ד: אתה מעלה פצצה גדולה שזה יתכן שיגרום פסול בגט כשמונפת נגד הבעל חרב של ביה"מ, לא כדאי לדבר יותר מדאי. אם אתה רוצה תתבע את האשה תביעת נזיקין.

בי"ד: [שואל] את הבעל: אתה רוצה לתת גט?

הבעל: אני רוצה לתת גט. רוצה להתפטר ממנה [...] שהיא חותמת שהיא תבטל את התביעות שם [...]

בי"ד: כבר 8 פעמים שביה"ד מעיר לבעל והוא נכנס לתוך דברי הדיין ומפריע להשלים משפט. הולכים לתת גט עכשיו?

כאמור, כמה דקות לאחר מכן סודר גט. תביעת הנזיקין המשיכה להתברר בבית המשפט והאישה זכתה לפיצוי.

152 שם, פס' 10-12 לפסק הדין.

153 פסק דינו של הדיין הרב טולדאנו המאשר את הסכם הגירושין, בהחלטה מיום 15.10.2009 בתיק 057827412-21-2, לעיל ה"ש 150 (עותק שמור בידי המחבר).

154 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 15.10.2009 בתיק (אזורי י-ם) 057827412-21-2 פלוגי נ' פלוגי (עותק שמור בידי המחבר).

155 נראה שכונתו הייתה לגרום לבית הדין לדרוש התחייבות מן האישה שהיא תבטל את התביעה, אך כאמור הדבר לא קרה.

(ב) נתניה

בינואר 2012 סודר גט בנתניה.¹⁵⁶ בתחילת הדיון שבסופו סודר הגט מעלה בא כוחו של הבעל את דבר קיומה של תביעת נזיקין, דבר שכנראה לא הטריד את בית הדין כשזימן את בני הזוג לסידור גט, ושוב באי כוחו של הבעל הם שמעוררים את העניין:

טו"ר [=טוען רבני, של הבעל]: יש שאלה מקדמית [לפני שבאים לדון בסידור הגט], לאור התביעה שהוגשה ע"י האשה ב-8.8.2010 לתביעת נזיקין.

לשאלת ב"ד אומר עו"ד[...] [של הבעל] שבבית המשפט קבוע להוכחות [בתביעת הנזיקין] לחודש זה[...]

טו"ר [של הבעל]: בית הדין צריך לדון האם יש מקום [=אפשרות] לדון בעניין הגט, כאשר יש תביעה מקדמית זו [לנזיקין]

ב"ד: ואם הבעל ייתן הגט והם [=ב"כ האשה] יצהירו שימשכו תביעתם מבית המשפט?

טו"ר [של הבעל]: התשובה היא כן.

ואכן ההחלטה קובעת כי "עם מתן הגט, האשה תמשוך תביעתה לנזיקין עקב סרבנות הבעל לתת גט, שהגישה בבית המשפט". כלומר, לא רק שבית הדין לא עורר את העניין, אלא שהוא אף לא תבע כי התביעה תימחק או תידחה לפני סידור הגט.

(ג) אשקלון

במהלך דיון שהתנהל בבית הדין באשקלון בתביעת גירושין של מסורבת גט זה שנים רבות, מעלה הבעל את דבר קיומה של תביעת נזיקין. הבה נשים לב לתגובתו של בית הדין:¹⁵⁷

הבעל: אני מתחיל דווקא עם מתן הגט. אני מצהיר נשבע שאני חוזר בפעם המאה ואומר שאני מוכן לתת גט לאשה ברגע שהדרישות בנושא הרכוש והכספים יסתיימו [...] עוד תביעה שהיא לא אמרה עליה שהיא תבעה אותי על נזקי גוף וסרבנות גט דרך זכויות האזרח [...] תביעה שהוגשה על ידי לבית המשפט למשפחה פיצוי בגין נזק גוף לסרבנות גט (נזק ממון בסך 50,000 אלף ש"ח, נזק לא ממוני ולא לפי אומדנא), האם התמונה שעולה שהתיקים סגורים איפה המימוש זה לגבי הטענה שהיא הגישה והיא מתה

156 עמ' 1 לפרוטוקול הדיון מיום 4.1.2012 בתיק (אזורי נת') 263019/7 פלוגית נ' פלוני והחלטה בתיק, בהרכב הדיינים זמיר, שינדלר ובן-מנחם (עותק שמור בידי המחבר). ניתן ללמוד מהפרוטוקול שמדובר באסיר, אך לא ברור אם מאסרו נבע מסרבנות הגט שלו. מכל מקום, הפרוטוקול מזכיר צווי הגבלה שהוטלו עליו בידי בית הדין.

157 עמ' 1-2 לפרוטוקול הדיון מיום 20.1.2009 בתיק (אזורי אשד') 068522192-68-1 פלוגית נ' פלוני (עותק שמור בידי המחבר). מן הפרוטוקול עולה שהדיונים החלו בשנת 2000 ואף קודם לכן.

להכניס אותי למעצר [...] יש כמה דברים שביה"ד ישמע ולא ידע, אני מוכן לתת לה גט.

בית הדין לבעל: למה לא היום?

כלומר בית הדין סבר שניתן לסדר את הגט מיד ולא התייחס כלל לקיומה של התביעה. בסופו של דבר הגט סודר רק בפברואר 2013.¹⁵⁸ כחודשיים מאוחר יותר אישר בית המשפט למשפחה את הסכם הגירושין בו נכתב כי הבעל ישלם לאשה סך 250,000 ש"ח ויעביר לה זכויותו בדירתם, ותמורת זה תסגור האשה את כל תביעותיה נגדו, לרבות תביעת הנזיקין.¹⁵⁹

2. שינוי עמדה בבית הדין: הגט סודר אף שבית הדין קבע בעבר שאי אפשר לסדרו

כזכור, ברוב פסקי הדין שהתפרסמו ושנסקרו לעיל שינה בית הדין את עמדתו, ועל כן הפרסום אינו תמיד משקף את התוצאה הסופית. כאן אביא כמה פסקי דין מפורסמים פחות שקיימת בהם אותה תופעה.

(א) תל-אביב 1

אפתח בתיעוד מרתק של שינוי עמדה שאירע במהלך דיון אחד והסבר מעניין (וחרוג) של בית הדין לשיקול שאפשר שינוי זה. חלק מפסקי הדין במקרה זה, על גלגוליו השונים, התפרסמו בהדין והדיין,¹⁶⁰ וכאן אביא רק את עיקרי הדברים. האישה הגישה תביעת גירושין בשנת 2005 תוך שהיא מונה עילות של אלימות (הבעל אף קיבל צו הרחקה מבתם) וקשר רומנטי של בעלה עם גבר אחר. בשלב מאוחר יותר אף טענה האישה שהבעל נשא אישה שנייה בניגוד לחוק.¹⁶¹ בית הדין האזורי בתל-אביב קבע כי על הצדדים להתגרש, אולם לפי מדיניותו של ההרכב שדן בתיק נקבע כי זכותו של הבעל להתנות תנאים כלכליים "סבירים" בתמורה לגט, ולכן אי אפשר לחייבו.¹⁶² על עמדתו זו חזר בית הדין האזורי יותר משנתיים לאחר מכן.¹⁶³

158 עמ' 1 לפרוטוקול סידור גט מיום 14.2.2013 בתיק (אזורי אשר) 50284/9 פלוני נ' פלונית (עותק שמור בידי המחבר).

159 להסכם הגירושין ואישורו ראו תמ"ש (משפחה אשר) 8244/98 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 29.4.2013) (עותק שמור בידי המחבר).

160 תיק 036425809-21-1, 364836/1, הדין והדיין 27, 5-6 (2011) (להלן: תקציר תיק 036425809-21-1).

161 הבעל ומי שסידר את קידושיו השניים אכן הורשעו בעבירה על ס' 176, 182 (א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977, ת"פ (שלום ת"א) 17008-04-10 מדינת ישראל נ' פלוני (לא פורסם, 19.9.2010) (עותק שמור בידי המחבר).

162 תיק (אזורי ת"א) 036425809-21-1 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 4.7.2007) (להלן: תיק 036425809-21-1), בהרכב הדיינים פרובר, גולדברג וביבי. על דרכו של הרכב זה שהביא לעולם בתי הדין הרבניים את הקביעה כי ניתן להתנות גטין גם במקרה של חיוב וכפייה ראו רדזינר "מעגנת את עצמה", לעיל ה"ש 65.

163 החלטה מיום 24.11.2009 בתיק 036425809-21-1, לעיל ה"ש 162, בהרכב הדיינים פרובר, ביבי ואטיאס (עותק שמור בידי המחבר).

בית הדין הגדול לא קיבל את ערעורה של האישה על אי-חיובו של הבעל בגט והחליט להחזיר את התיק לבית הדין האזורי כדי שיבדוק אם יש ממש בטענה כי הבעל נשא אישה אחרת.¹⁶⁴ לא מיותר לציין כי החלטתו של בית הדין הגדול ניתנה לאחר שהוגשה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה על סך 400 אלף ש"ח והבעל אף היה מודע לה. בכל זאת החלטת בית הדין אינה מתייחסת כלל לעניין.¹⁶⁵

התיק אכן חזר לבית הדין האזורי, ובשלב מסוים הציע הבעל כי ייתן גט באופן מְדִי בכפוף למחיקת תביעת הנזיקין. האישה סירבה להצעה זו.¹⁶⁶ מכל מקום, המהפך חל בעת הדיון ב-1.11.2010.¹⁶⁷ בדיון מנסה בית הדין להסביר לאישה מדוע לא היה יכול לחייב את הבעל בגט, והוא אף מקבל לכאורה את דרישת הבעל העולה שם שוב ושוב למחוק את תביעת הנזיקין כתנאי למתן הגט, בהסתמכו על פסיקת בית הדין הגדול (כנראה בערעור 7041-21-1):¹⁶⁸ "זהו נושא בעייתי, יש הוראה של ביה"ד הגדול שלא לתת גט אם יש תביעת נזיקין, אנחנו כפופים להלכה". הבעל מצדו מנסה לעודד את החשש הקיים אצל בית הדין:

בעל: יש מצב שיש עלי תביעה של 800 אלף ש"ח ובגלל האגרה הם עשו את זה ל-400 אלף ש"ח אני רוצה לדעת אם במצב הזה אני אתן לה גט ללא תנאים אפשר לתת לה גט מבחינת ההלכה.

ביה"ד: נצטרך לשאול את ביה"ד הרבני הגדול.

בעל: אני מוכן לתת גט, למה אני אומר את זה בגלל שאני רוצה שביה"מ יראה שאני רוצה לתת לה גט, ואני רוצה שיראו שגם ביה"ד לא יודע אם אני יכול לתת גט במצב זה.

ביה"ד: אתה עכשיו אומר אחרת, חד משמעי אם ביה"ד אומר לך לתת גט אז אתה תיתן, אתה טוען אני מוכן לתת אבל ביה"ד לא ירשה.

ב"כ הבעל: ברגע שהוא אומר אני נותן גט ללא חשש מתביעה ממונית זה כשר.

164 ראו תקציר תיק 036425809-21-1, לעיל ה"ש 160. כן ראו ערעור (גדול) 036425809-21-1 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 6.5.2010), בהרכב הדיינים מצגר, שרמן ויפרח.

165 התביעה הוגשה ב-31.1.2010 וכתב ההגנה של הבעל ניתן ב-3.3.2010. המקור לנתונים אלה זמין בפסק הדין של השופט נחמני בתמ"ש (משפחה ת"א) 39651-01-10 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 1.5.2011) (עותק שמור בידי המחבר) (להלן: תמ"ש 39651-01-10).

166 החלטה בתיק (אזורי ת"א) 364836/1 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 20.10.2010), בהרכב הדיינים פרובר, אטיאס, והדאיה (עותק שמור בידי המחבר).

167 עמ' 4-6 לפרוטוקול הדיון מיום 1.11.2010 בתיק (אזורי ת"א) 364836/1 פלונית נ' פלוני, בהרכב הדיינים פרובר, אטיאס והדאיה (עותק שמור בידי המחבר).

168 קיים תיק נוסף שבו ההרכב בראשותו של הרב פרובר נמנע מלסדר גט בשל תביעת נזיקין ותוך הסתמכות על פסיקת בית הדין הגדול בערעור 7041-21-1, לעיל ה"ש 2. ראו את גלגוליו של התיק בתיקים 011779501-23-4, 318471/4, הדין והדיין 27, 8 (2011), בהרכב הדיינים פרובר, ביבי ואטיאס.

בעל: אני רוצה לגמור את זה.

ביה"ד: אם ביה"ד אומר לך לרדת כעת מהתנאים ולתת גט אתה נותן?

בעל: כן, אני רוצה לגמור את זה אבל אני לוקח כאן סיכון של החיים שלי אם ח"ו [חס וחלילה] התביעה שלי [צ"ל: שלה] מתקבלת אני גמור, ואני לא עשיתי שום דבר רע הם תובעים אותי על זה שהלכתי ע"פ הצעת ביה"ד, אני ישאל במצב שלי מה ביה"ד מציע לי לעשות.

ביה"ד: ביה"ד לא נותן עצות [...]

בית הדין יוצא להתייעצות וחוזר עם פתרון מקורי למדי, שכמותו ניתן לכאורה להציע גם במקרים אחרים של תביעות נזיקין:

ביה"ד: אם לא היה את התביעה הזאת של הנזיקין האם היית מתגרש?

בעל: ממזמן זה היה נגמר.

ביה"ד: אם לא היתה נולדת בכלל תביעת נזיקין היית נותן גט?

בעל: כן, הייתי מוכן, בלי שום בעיה, הרצון שלי היום לגמור, יש החלטה של ביהמ"ש לע"מ על כל הנושא הרכושי על הכל, הנושא הרכושי לא מעכב אותי רק מה שמפריע זה תביעת הנזיקין אני רוצה לתת גט ולגמור.

ביה"ד: אתה אומר לביה"ד אילולא תביעת הנזיקין היית נותן את הגט, התביעה הנזיקית מבלבלת אותך אבל לתת את הגט זה לא מה שהפריע לך גם על אף התביעה רצית להתגרש?

בעל: כן, בגלל תביעת הנזיקין אנחנו נמצאים כאן ועדיין לא מגורשים.

ביה"ד: אם השופט היה מבטל את תביעת הנזיקין האם היית נותן גט חד משמעי?

בעל: כן.

ביה"ד: הנושא הרכושי נגמר בביהמ"ש?

בעל: כן, יש החלטות ופס"ד סופיים על הכל.

ביה"ד: מבחינתך מה שעכב אותך כל השנים היום זה לא מעכב אותך?

בעל: יש דבר חדש היום תביעה של 400 אלף ₪, אם לא היה את התביעה לא היינו נמצאים כאן היום והיינו כבר גרושים.

ביה"ד: ואם השופט היה מבטל אותה היית נותן את הגט?

בעל: כן, חד משמעי.

אב בית הדין יצר קשר עם ביה"ד לגיטין ומורה לצדדים לגשת לביה"ד לגיטין ולהתגרש. הדיון הסתיים.

ביה"ד מבהיר בזה: מתוך הדברים שנאמרו ע"י הבעל הוברר לנו שאין קשר בין תביעת הנזיקין לרצון הבעל להתגרש ולא תביעת הנזיקין היא זאת שמביאה את הבעל להסכמה להתגרש ואדרבא אם לא הייתה כלל תביעת הנזיקין, הצדדים היו כבר גרושים וע"כ אין מניעה הלכתית לבצע גט פיטורין.

יושם אל לב: התביעה לא בוטלה, ובית הדין אף לא פנה לבית המשפט כדי לבחון את ביטולה. יתר על כן, מהפרוטוקול עולה שגם תנאיו הממוניים של הבעל, אלה שבעבר מנעו כביכול מבית הדין לחייבו בגט, לא התקבלו (!) המהלך של בית הדין נועד להוציא מן הבעל הודאה שהוא היה מוכן להתגרש עוד לפני תביעת הנזיקין ודווקא היא שמונעת ממנו להתגרש. במילים אחרות, הסיבה שהבעל אינו נותן גט היא משום שהוא רוצה להשיג בעיכובו את ביטול תביעת הנזיקין, אך אם זו לא הייתה קיימת – ודאי שכבר היה נותן את הגט.

מובן שקשה לקבל זאת מבחינה עובדתית אם אנו משווים שוב את המועד שחלף מעת הגשת תביעת הגירושין לבין סידור הגט (חמש שנים) לזה שחלף מעת תביעת הנזיקין לבין סידור הגט (עשרה חודשים), ונזכרים גם בעובדה שבית הדין נמנע מלחייבו בגט לאורך השנים, משום שלדעתו תנאיו סבירים, ואילו כאן הוא שולח אותו לסידור גט ללא קבלת תנאיו כלל. אבל יותר מכך: בית הדין למעשה מודה באפקטיביות של תביעות נזיקין שמטרתן היא להשיג גט על ידי ביטולין.

עם זאת כאמור התביעה לא בוטלה והתנהלותה נמשכה בבית המשפט למשפחה אף שבא כוחו של הבעל דרש לדחותה מידית משום שסודר גט.¹⁶⁹ בסופו של דבר, בערכאה ראשונה אמנם נדחתה תביעת האישה משיקולי השופט, וללא קשר לסידור הגט, כחצי שנה לאחר מתן הגט.¹⁷⁰ אולם בערעור שהגישה לבית המשפט המחוזי בתל-אביב נקבע שהיא זכאית לפיצוי של מאה ושמונים אלף ש"ח,¹⁷¹ והרי לנו מקרה נוסף שבו קיבלה האישה הן את גטה והן פיצויי נזיקין.

תיק זה שימש את העותרות בעניין עמותת "מבוי סתום" כמעין תקדים. הן קובעות, ובצדק רב לדעתי:¹⁷²

עם זאת כבר היו מקרים בהם ביה"ד הרבני קבע סידור גט למרות קיומה של תביעת נזיקין, תוך שהוכיח כי תביעת הנזיקין לא הביאה את הבעל להסכים

169 הודעה רחופה לבית המשפט על מתן גט בתמ"ש (משפחה ת"א) 39651-01-10 פלוני נ' פלונית (עותק שמור בידי המחבר).

170 תמ"ש 39651-01-10, לעיל ה"ש 165. השופט מקבל למעשה את טענת הבעל כי אין לחייבו בפיצויים משום שמעולם לא נקבע כי הוא חייב לתת גט. השוו לעיל ה"ש 19.

171 עמ"ש (מחוזי ת"א) 46631-05-11 פלונית נ' פלוני, פס' 48 (פורסם בנבו, 23.1.2014) (להלן: עמ"ש 46631-05-11).

172 בעתירת עמותת "מבוי סתום", לעיל ה"ש 34, ס' 78. זמן קצר לאחר מכן שימוש אותו טיעון עצמו את בית הדין הגדול בתיק שעליו הייתה העתירה. ראו לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 57.

להתגרש כי אם להיפך וע"כ אין בכך חשש של גט מעושה. בית הדין האזורי בת"א כתב בהחלטתו [...] תיק מספר 364836/1 מיום 1.11.10 [...]

נראה שטענה זו הטרידה את היועץ המשפטי לבתי הדין, שבעמדתו לבג"ץ כתב:¹⁷³

שגויה היא טענת העותרת בסעיף 78 לעתירה כאילו בית הדין הרבני האזורי בתל אביב כתב בהחלטתו מיום 1.11.10 בתיק 364836/1 את הדברים שיוחסו לו שם. בדקתי בתיק בית הדין ולא מצאתי כל החלטה בנדון. אמנם בפרוטוקול הדיון מופיעים משפטים אלו, אך דומה שדעת לנבון נקל שאין ללמוד כל הלכה מהערות שנאמרו במהלך דיון ונכתבו בפרוטוקול, כשם שאין ללמוד כל הלכה מהערות שופטי בית המשפט העליון שנכתבו בפרוטוקול.

הטענה הזו בעייתית מארבע סיבות: ראשית, כל המצוי בתיקי בתי הדין הרבניים יודע כי פעמים רבות אי אפשר למצוא בהם החלטה מלבד הכתוב בפרוטוקול, ובכל מקרה קשה שלא לראות במשפט "אב בית הדין יצר קשר עם בית הדין לגיטימי ומורה לצדדים לגשת לבית הדין לגיטימי ולהתגרש" הוראה אופרטיבית;¹⁷⁴ שנית, כפי שראינו, בירורה של תביעת הנזיקין נמשך בבית המשפט לאחר שניתן הגט, ועל כן גם אם ההפחתה בערכו של הפרוטוקול הייתה נכונה, אין בכך כדי להפחית את משקל הראיה שניתן להביא ממקרה זה, שבו סודר גט ללא שקדמה לו החלטה לחיוב בגט ואף שלא היה שום שינוי במעמד תביעת הנזיקין שהוגשה; שלישית, כפי שראינו, בית הדין הגדול, באותו מקרה שנגדו הוגשה העתירה, פעל בדומה למתווה שמוצג בפרוטוקול של המקרה דנן.¹⁷⁵ ומעל לכול, השופטים בבית המשפט למשפחה ובבית המשפט המחוזי שדנו בתיק זה הסתמכו גם הם על הפסקה המסיימת את הפרוטוקול ("בית הדין מבהיר בזה") כדי לפסוק את הדין, וראו בה החלטה אופרטיבית של בית הדין.¹⁷⁶

(ב) תל-אביב 2 ובית הדין הגדול

עובדות מקרה זה נלמדות ברובן מפסק הדין אשר קבע למסורבת גט פיצויים בסך 680 אלף ש"ח.¹⁷⁷ במקרה זה הוגשה תביעת הגירושין לבית הדין בת"א ב-2002, וב-2004 נקבע אף חיוב בגט, אולם הוא בוטל, בדומה למקרה הקודם, משום שלדעת בית הדין דרישותיו

¹⁷³ עמדת היועץ המשפטי בעניין מבוי סתום, לעיל ה"ש 29, פס" 7.

¹⁷⁴ על כך יש להוסיף את העובדה הפשוטה שלעתים ניתן למצוא כי דיינים דווקא כן מייחסים משקל של ממש לדברים שנאמרו בפרוטוקול של ערכאה אחרת. ראו למשל תיק (אזורי חיי) 588997/1 פלוגי נ' פלוגית, 6, 8-9 (פורסם בנבו, 28.6.2010); תיק (אזורי נת') 467862/1 פלוגית נ' פלוגי, 16, 19 (פורסם בנבו, 16.1.2011). זאת ועוד, לפי ס' מה לתקנות הדיון בבתי-הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג, הודעה על תאריך ישיבה שנרשמה בפרוטוקול מייתרת את הצורך בהוצאת מסמך נוסף לזימון הצדדים. לפי זה, מדוע יש צורך במסמך נוסף לשליחת הצדדים לסידור גט מלבד הכתוב בפרוטוקול?

¹⁷⁵ ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 58.

¹⁷⁶ ראו דבריו של השופט נחמני בתמ"ש 39651-01-10, לעיל ה"ש 165, פס' 71 לפסק הדין; עמ"ש 46631-05-11, לעיל ה"ש 171, פס' 7 לפסק הדין.

¹⁷⁷ תמ"ש (משפחה ראשל"צ) 9877/02 פ"ע נ' פ"י (פורסם בנבו, 17.8.2011). הציטוט להלן לקוח מפסק דין זה.

הכספיות של הבעל מוצדקות. ב-2007 החליט בית הדין שניתן להשיב את החיוב בגט, משום שהאישה הסכימה להעביר את הדיון ברכוש לבית הדין, אולם כעת מעלה הבעל דרישות שונות בנוגע לחלוקת הרכוש.¹⁷⁸ אולם הבעל המשיך להעלות תביעות כספיות שונות, ובית הדין אף הטיל עליו צווי הגבלה, שלא הועילו. בעקבות זאת הגישה האישה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה בראשון לציון בתאריך 1.11.2007. למרות קיומה של התביעה המשיך בית הדין לדון בתיק ואף קבע טוב, באפריל 2008, כי הבעל חייב בגט. לאחר מכן הגיעו הצדדים להסכם גירושין שלפיו תשלם האישה לבעל כספים מסוימים שהוא תובע (70 אלף דולר תמורת חלקו בדירה) לאחר שייתן לה גט. הבעל המשיך לסרב. רק בדיון שהתקיים שנה לאחר קודמו עלה הנושא של תביעת הנזיקין:

ביום 15.3.09 קבע ביה"ד שלא ניתן לסדר גט כל עוד התובעת לא מחקה את תביעת הנזיקין אשר הוגשה כאמור לביהמ"ש. התובעת ערערה על קביעה זו לביה"ד הרבני הגדול אשר דחה ביום 8.9.09 את ערעורה וקבע כי: "אם האשה חפצה בגירושין, עליה למחוק תביעת הנזיקין לפני מתן הגט שלא היא גט מעושה, וביה"ד האזורי יחייב את הבעל במתן גט לאשתו עפ"י ההסכם הממוני עליו חתמו הצדדים ואשר ע"י ביהמ"ש. ואם יסרב, ביה"ד ינקוט נגדו בכל האמצעים ההלכתיים והחוקיים הדרושים). לכן לדעתנו צדק ביה"ד האזורי בפסק דינו, שאין באפשרותו לסדר ג"פ בין הצדדים אם לא תימחק תביעת הנזיקין, מחשש גט מעושה.

כאמור, באוגוסט 2011 עדיין לא קיבלה האישה את גטה, אולם היא זכתה לפיצוי גדול בבית המשפט. עד כאן המידע העולה מפסק הדין של בית המשפט לענייני משפחה. עם זאת קשה לומר כי תביעת הנזיקין לא סייעה לקבלת הגט. ביוני 2012 התברר בבית המשפט המחוזי ערעורו של הבעל על הפיצוי שחויב לשלם.¹⁷⁹ הוא הסביר מדוע יש לקבל את ערעורו, ואילו באת כוחה של האישה מסבירה מדוע אין להסכים לביטול החיוב בנזיקין, וזאת גם אם ינתן הגט. ואז במפתיע מעלה בדיון בא כוח הבעל הצעה: "אנחנו מבקשים לחזור להסכם שנחתם ביניהם", ומדובר על אותו הסכם גירושין שנחתם בעבר והופר על ידי הבעל. לאחר התייעצות מביאים הצדדים הסכם לאישורו של בית המשפט, וזה נותן לו תוקף של פסק דין. הבה נעיין בסעיפים החשובים לענייננו:

1. הצדדים יתגרשו זה מזו בגט פיטורין בהקדם האפשרי ובמועד הראשון שיקבע לסידור הגט על ידי בית הדין. ככל שהדבר תלוי בצדדים, הם יבקשו מבית הדין לקבוע תאריך לסידור גט בתוך 30 יום מהיום.

178 ממקרה זה אנו למדים שוב כי מטרתו העיקרית של בית הדין בקביעה כי אין להטיל חיוב על בעל המוכן לתת גט מרצונו בתנאים "סבירים" היא קניית סמכות. כאשר הסמכות מצויה בידי בית הדין, הוא כבר אינו מוכן לקבל התניות של הבעל בנוגע למתן הגט. להרחבה ולמקרים אחרים המאששים טיעון זה ראו רדודינר "מעגנת את עצמה", לעיל ה"ש 65.

179 עמ' 2-3 לפרוטוקול הדיון מיום 3.6.2012 בעמ"ש (מחוזי מר') 18841-10-11 פלוני נ' פלונית, אשר ניתן מפי השופטת פלאוט (עותק שמור בידי המחבר).

8. עם ביצוע האמור, פסק הדין שניתן ביום 17/8/2011 על ידי כב' השופטת אסתר שטיין מבית המשפחה לענייני משפחה בראשל"צ, פסק הדין נשוא הערעור יבוטל ולצדדים לא תהיינה כל תביעות האחד כנגד השניה, למעט הליך אחד שממשיך להתברר אצל כב' השופטת שטיין ועניינו – מזונות קטין.

במילים אחרות, ביטול פסק הדין לתביעת הנזיקין יבוצע רק לאחר קבלת הגט, והאישה לא תותר עליו ללא קבלתו (!) הסכם זה עושה את פעולתו ותוך ימים מעטים מפנה בית הדין האזורי בתל-אביב את הצדדים לסידור גט באשרו את ההסכם שנעשה בבית המשפט.¹⁸⁰ דומני שיש פער בין דרישת בתי הדין האזורי והגדול שלפיה תימחק תביעת הנזיקין טרם סידור הגט, ובין מה שאירע בסופו של דבר. הגט סודר אף שפיצוי הנזיקין עדיין עמד בתוקפו (בכפוף לערעור) והבקשה לביטול פסק הדין הייתה כפופה לסידור הגט. קשה להניח, לאור ההיסטוריה של התיק, שהגט היה ניתן – ועוד לפי תנאים של הסכם גירושין שהבעל כבר הפר בעבר – ללא מאות אלפי השקלים שבהם חויב בבית המשפט.

(ג) ושוב לבית הדין הגדול

המקרה הראשון שניתחתי¹⁸¹ הראה את התנהלותו התמוהה של בית הדין הגדול, המשנה את עמדותיו שוב ושוב לאורך הדיונים שהוא מנהל. התמיהה על התנהלותו של אותו הרכב בבית הדין הגדול אף גוברת כשמעיינים בתיק אחר שהחלטה הסופית ניתנה בו ב-5.3.2013, אותו יום שבו היה אמור להתנהל הדיון במקרה הקודם ושבו היה ניתן לשחרר את הסרבן באותו מקרה.¹⁸² ובכן, באותו יום נותן ההרכב החלטה שניתן לשחרר סרבן אחר ממאסרו משום שבאותו יום הוא הסכים לתת את הגט והגט אכן סודר.¹⁸³ עיון בהשתלשלותו של תיק זה מעלה כי גם בו הייתה תביעת נזיקין, אולם בניגוד למקרה הקודם, הדבר לא גרם לבית הדין לכל התנגדות לסידור הגט. בשנת 2010 חויב הבעל בגט בבית הדין באשדוד,¹⁸⁴ ובהמשך הוטל עליו צו מאסר. כמו במקרה הקודם הוגשה נגדו גם תביעת נזיקין. חשוב לציין שתי נקודות: ראשית, מתן הגט הותנה בבקשה לדחיית תביעת הנזיקין,

180 תיק (אזורי ת"א) 300340/14 פלונית נ' פלוני (לא פורסם, 21.6.2012), אשר ניתן מפי הדיין הדאיה (עותק שמור בידי המחבר).

181 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 32 ואילך.

182 ראו לעיל ה"ש 43.

183 תיק (גדול) 821980/5 פלוני נ' פלונית (לא פורסם, 5.3.2013), בהרכב הדיינים עמאר, בוארון ואיגרא (עותק שמור בידי המחבר).

184 תיק (אזורי אשד) 14850/1 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 19.9.2010) (להלן: תיק 14850/1), בהרכב הדיינים עטיא, אמסלם ורבינוביץ.

אולם הוסכם כי הבקשה תוגש רק לאחר מתן הגט, וכך אכן קרה.¹⁸⁵ כלומר, בעת מתן הגט עדיין הייתה תביעת הנזיקין בתוקף.¹⁸⁶

שנית, הפרוטוקולים מלמדים שהן בית הדין האזורי והן בית הדין הגדול היו מודעים היטב לקיומה של תביעת הנזיקין, אך במקרה זה לא סברו כלל שהיא מהווה מניעה לסידור הגט. מפרוטוקול בית הדין האזורי¹⁸⁷ אנו למדים שהבעל ציין כמה פעמים שהוא נותן גט רק בשל פסיקת בית המשפט בתביעת הנזיקין, וכי ידוע לו כי זה יהיה גט מעושה. בית הדין מתרה בו שוב ושוב שלא להזכיר עניין זה ("ביה"ד מתרה פעם שלישית לא להזכיר את ביהמ"ש. ביהמ"ש אינו פוסק על פי דין תורה ואנו רוצים שיהיה גט כשר על פי דין תורה").¹⁸⁸ אמנם בשלב מסוים שואל בית הדין את באת כוחה של האישה: "האם התביעה הנזיקית תמחק כאשר יתן גט",¹⁸⁹ כלומר לא נדרשה דחייה ואף לא מחיקה לפני מתן הגט, אולם גם משווא נענה בתשובה שלילית הוא ממשיך ומנסה לשכנע את הבעל לתת גט. הגט אינו מסודר בשל התנגדות הבעל, והוא (ולא בית הדין) אומר: "גם אם הייתי בא לפה ולא הייתי אומר אף מילה אחרי שהגשתם את התביעה הגט היה פסול".¹⁹⁰ גם בית הדין הגדול היה מודע לתביעת הנזיקין. הדבר נאמר לו במפורש על ידי בא כוחו של הבעל, המוסיף שהוגשה גם תביעת נזיקין נגדו ונגד אבי הבעל.¹⁹¹ בית הדין עובר על נתון זה בשתיקה, וכאמור קיומה של התביעה לא מנע ממנו לפעול למען סידור גט.

קשה מאוד להבין מדוע כאן לא קבע ההרכב שהמשך המאסר תלוי בדחיית תביעת הנזיקין כפי שעשה במקרה הקודם שבו דן,¹⁹² ואף לא ציין בעיה כלשהי שהתביעה עלולה ליצור בכשרות הגט.

ד. עמדתו של הרב דיכובסקי: האם יש בעיה עם תביעות נזיקין לאחר חיוב בגט?

מה היא עמדתו של אחד מחשובי הדיינים בדור האחרון, הרב שלמה דיכובסקי? לעמדתו יש חשיבות משום שהוא כיהן עד לאחרונה כדיין הוותיק ביותר בבית הדין הגדול, ולאחר

185 הודעת בא כוח הבעל לבית המשפט למשפחה בראשון לציון ואישור קבלת בקשת הדחייה של סגן הנשיאה שם, השופט י' כהן בתיק תמ"ש (משפחה ראשל"צ) 31365-03-11 פלוגית נ' פלוני, אשר ניתנה ב-12.3.2013 (עותק שמור בידי המחבר).

186 מבחינה הלכתית, אי-קיום התחייבותה של האישה לדחיית התביעה לא היה פוגם בכשרות הגט לדעת רוב הפוסקים והדיינים (אך לא לדעת כולם). ראו רדזינר "מלבוב לתל-אביב", לעיל ה"ש 28, בעמ' 164-215.

187 פרוטוקול דיון מיום 13.11.2011 בתיק (אזורי אשד"ן) 14850/1 פלוגי נ' פלוגית (עותק שמור בידי המחבר).

188 שם, בשורות 32-33 לפרוטוקול.

189 שם, שורה 103 לפרוטוקול.

190 שם, שורה 126 לפרוטוקול.

191 שורות 58-59 לפרוטוקול הדיון מיום 19.6.2012 בערעור (גדול) 821980/5 פלוגי נ' פלוגית (עותק שמור בידי המחבר). על התנהגותו של הטוען הרבני ראו כבר בתיק 14850/1, לעיל ה"ש 184, בעמ' 33-36.

192 ראו לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 42.

פרישתו התמנה למנהל בתי הדין הרבניים. מתברר שגם כאן אנו מוצאים עמדה ההולכת ומשתנה. עמדתו של הרב דיכובסקי, כמנהל בתי הדין הרבניים, מובאת בחוות דעתו של היועץ המשפטי של מערכת זו, שנכתבה כדי להסביר מדוע יש בעיה בתביעות הנזיקין בבתי המשפט, ושממנה ניתן להבין בבירור כי דעתו מסייגת מתביעות הנזיקין בבתי המשפט: 193 "הטלת חיובי ממון כדרך לאכוף פסק דין לגירושין אפשרית לפי ההלכה ובלבד שבית הדין הרבני הוא שישקול זאת על פי גדרי דין תורה והוא זה שיפסוק בדבר".

אכן, עמדה זו עולה בקנה אחד עם דברים קודמים שכתב הרב דיכובסקי. בשבתו כדיין בבית הדין הגדול הוא התייחס פעמיים לנושא בפסקי דינו. בפעם הראשונה הוא אישר פסיקה של בית הדין האזורי שסירב לדון בתביעת גירושין כל עוד קיימת תביעת נזיקין של האישה. 194 בשנייה הוא כתב, אמנם באמרת אגב, כי ראוי שרק בתי הדין הרבניים, ולא בתי המשפט, ידונו בתביעות של מסורבות למזונות מעוכבת ולפיצויי נזיקין, "וזאת עקב ההשלכות העשויות להיות לפסיקת בתי המשפט בנושאים אלו על כשרות הגט". 195 על עמדה זו חוזר הרב דיכובסקי במאמר בכתב העת תחומין. 196 הוא מבחין שם בין פסקי דין לכפיית גט ופסקי דין לחיוב בגט: בראשונים (שכידוע, נדירים עד מאוד בבתי הדין הרבניים) 197 ניתן להסתייע בפסיקת פיצויים של בית המשפט, 198 ואילו באחרונים הדבר אפשרי רק על ידי "בי"ד רבני, ולא ע"י גורם אחר". 199 ועל כן הוא מסכם כי "מסירת הנושא לבתי המשפט עלולה ליצור בעיה קשה בכשרות הגט". 200

אולם במאמר שהתפרסם שנה קודם לכן בכתב העת מאזני משפט מביע הרב דיכובסקי עמדה מקלה יותר. 201 לדבריו, 202 גם במקרה של חיוב בלבד, ולא כפייה, עדיין אין הדבר

193 עמדת היועץ המשפטי בעניין מבוי סתום, לעיל ה"ש 29, בפס' 18.

194 ראו תקציר תיק 031783426-21-1, לעיל ה"ש 145.

195 ערעור (גדול) 5156-64-1 פלוגית נ' פלוני, 15 (פורסם בנבו, 16.9.2008) (להלן: ערעור 5156-64-1).
להצעה של רב אמריקאי להשתמש בפיצויי נזיקין בבית הדין ככלי למאבק בסרבנות גט, הצעה הנסמכת בין היתר על דברי הרב דיכובסקי, ראו Warburg, לעיל ה"ש 5.

196 שלמה דיכובסקי "צעדי אכיפה ממוניים כנגד סרבני גט" תחומין כו 173 (התשס"ו) (להלן: דיכובסקי "צעדי אכיפה ממוניים").

197 לפי נתונים שהגישה הנהלת בתי הדין לוועדת החוקה של הכנסת במאי 2013 (עותק שמור אצל המחבר) ניתנו במהלך השנים 2012–2013 16 פסקי דין לכפיית גט אל מול 234 פסקי דין לחיוב בגט. המספרים הללו מופיעים גם בדבריה של חברת הכנסת מרב מיכאלי בישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט שעסקה בנושא: פרוטוקול מס' 5, מיום כ"ז באייר התשע"ג (07 במאי 2013), עמ' 49, www.knesset.gov.il/protocols/data/rtf/huka/2013-05-07.rtf. עוד עולה מנתוני בתי הדין (פרויקט פא"י, לעיל ה"ש 122, בעמ' 33) כי במהלך השנים 2000–2008 היה שיעורן של החלטות לכפיית גט רק 0.3% מכלל החלטות למתן גט שניתנו בבתי הדין הרבניים.

198 דיכובסקי "צעדי אכיפה ממוניים", לעיל ה"ש 196, בעמ' 173.

199 שם, בעמ' 176.

200 שם, בעמ' 179. לדברים דומים ראו שלמה דיכובסקי "דרכו של הגרי"א הרצוג בכפיית גט" משואה ליצחק חלק א 332, 337–338 (שולמית אליאש, איתמר והרפטינג ואורי דסברג עורכים, התשס"ט) (להלן: דיכובסקי "דרכו של הגרי"א").

201 שלמה דיכובסקי "בתי הדין הרבניים ובתי המשפט האזרחיים: הרהורים על תחומי החיכוך שביניהם בענייני משפחה" מאזני משפט ד 261 (2005) (להלן: דיכובסקי "בתי הדין הרבניים"). הדיון בתביעות הנזיקין הוא מעמ' 294 ואילך. בעמ' 298 חולק הרב דיכובסקי על דבריו המחמירים של הרב לביא

פוסל את הגט. מכיוון שהפיצוי הוא באמת על נזקי העבר, ועקרונית הוא יעמוד בתוקפו גם אם יינתן גט, הרי שהדבר מלמד כי מדובר בחיוב עצמאי. זאת ועוד, גם אם נאמר שהחיוב כן עלול לפגוע בכשרות הגט, "לא נוכל לומר שהגט בטל, כי באונס כספי אין לבטל את הגט לחלוטין, וניתן למצוא צירופים להכשר". כמו כן הוא דוחה בחריפות את הטענה שעצם קיומן של תביעות נזיקין גורם לבעל להרגיש מאוים גם אם בפועל עדיין לא נתבע או חויב. הבעיה המרכזית לדעתו היא ה"חדירה של בית המשפט האזרחי לתחום ההלכתי של כשרות הגט", דבר שמהווה תקדים מסוכן ופתיחת חזית חדשה במאבקי הערכאות. ניכר אפוא שהבעיה המרכזית בעיני הרב דיכובסקי, לפחות במקרים שבהם יש חיוב לגט, היא בעיית סמכותו של בית הדין ולא בעיית כשרותו של הגט. לא נתפלא כמובן לגלות שבית הדין בחיפה העדיף לצטט, לצד מאמרו של הרב לביא, את מאמרו של הרב דיכובסקי בתחומין ולא את מאמרו במאזני משפט.²⁰³ לכאורה כך נכון לעשות, משום שהפרסום בתחומין הוא המאוחר מבין השניים וממילא משקף את עמדתו העדכנית של הרב דיכובסקי, כפי שמשקפים אותה גם שני פסקי הדין שלו שנזכרו לעיל.²⁰⁴ אולם מתברר שדעתו המאוחרת של הרב דיכובסקי דווקא דומה לזו שפורסמה במאזני משפט.

בהרצאה שנשא הרב דיכובסקי בהשתלמות בדיני משפחה של לשכת עורכי הדין ב-2012.11.20²⁰⁵ הוא טען שאין בעיה בתביעות נזיקין בבתי המשפט במקרים שבהם נפסק חיוב בגט, וזאת אם יעמדו בשני תנאים: 1. הבטחת היכולת של הבעל לשלם את הסכום שהושת עליו לשיעורין, בתשלומים חודשיים שבהם הוא יכול לעמוד; 2. יצירת מנגנון משפטי שבו ייקבע שהאישה לא תוכל לתבוע פעם נוספת בגין סרבנות הגט. אם שני התנאים הללו יתמלאו, קובע הרב דיכובסקי: "מצאנו מנגנון נוסף להגיע לאכיפת גט גם למי שחויב בגט בלבד ושלא הגיע למצב של כפיה בגט ממש". בהרצאה זו הוא לא הביע את החששות המערכתיים מפני התערבות בית המשפט, שאותם הביע במאמרו. כיצד ניתן להסביר את הפער בין המקורות שיצאו מעטו של אותו דיין?

ה. סיכום ביניים, פשר והערה על מדיניות פרסום

פסקי הדין השונים שהובאו לעיל מציירים את התמונה הזאת: קיים פער ניכר בין המדיניות הפומבית של בתי הדין ובין התנהלותם המעשית. מצד אחד, תיקים רבים שלא פורסמו כלל

במאמרו (לביא "סידור גט", לעיל ה"ש 22). יושם אל לב כי בעמ' 294-301 מרחיב הרב דיכובסקי בניתוח פסק דינו של השופט הכהן, שהוא פסק הדין הראשון שחייב סרבן גט בפיוצוי נזיקין (וראו לעניין זה תמ"ש 19270/03, לעיל ה"ש 22), ומראה כי אין בו בעיה הלכתית, ואף יש בו "בדיעבד רווח והצלחה" (שם, בעמ' 301). בעמ' 300 הוא קובע: "לדידי, אין כל בעיה בפסק הדין". פסק דין זה של השופט הכהן עמד במרכז התקפתו של הרב לביא. לדברי הרב לביא ראו לעיל ה"ש 22.

202 דיכובסקי "בתי הדין הרבניים", לעיל ה"ש 201, בעמ' 300-301.

203 בתיק 538765/6, לעיל ה"ש 7; בתיק 899861/2, לעיל ה"ש 7. עם זאת ניתן כמובן להציע כי הדיינים מכירים את כתב העת התורני ולא את זה האקדמי.

204 ראו תקציר תיק 031783426-21-1, לעיל ה"ש 145, וערעור 5156-64-1, לעיל ה"ש 195.

205 ההרצאה זמינה ב-www.youtube.com/watch?v=UZoBHshDH0c. ההתייחסות לסוגיה דגן מצויה מדקה 0:63 של ההרצאה. בתחילת הדברים הוא אף טוען כי חבריו להרכב בתיק של סרבן הגט שחויב בנזיקין בפסק דינו של השופט הכהן, לעיל ה"ש 201, הודו לו במהלך הזמן כי צדק.

(או שפורסמו רק בהדין והדיין) מלמדים שתביעת הנזיקין הביאה לסידור הגט או שהיא זירזה אותו מאוד, ומצד אחר, התיקים שכן פורסמו על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים (למעט אחד),²⁰⁶ מגלים עמדה שלילית ביותר כלפי התביעות הללו, וחלקם אף נוקטים לשון מתרה המאיימת על מי ששוקלת להגיש תביעה כזו (וזו העמדה המוכרת בציבור המשפטיים והחוקרים כפי שראינו בפתיחת המאמר).²⁰⁷ יתר על כן, כפי שראינו, אף ברובם של אותם פסקי דין שכן פורסמו מתברר מעיון במסמכים שלא פורסמו כי בסופו של דבר סודר גט, קרוב לוודאי בזכות התביעה. במילים אחרות, ברור שבסופו של דבר אימץ בית הדין מדיניות הלכתית מקלה מזו שנקטת תחילה.²⁰⁸ דומני שהסקירה לעיל לימדה על קיומה של מציאות מורכבת, והיא כמובן נתון עובדתי שאינו תלוי בפשר כזה או אחר שיוצע לו. עם זאת דומה שההסבר למדיניות הפרסום הוא פשוט למדי: ברור שלבתי הדין יש עניין רב למנוע תביעות נזיקין, ומדיניות הפרסום משרתת מגמה זו. תמונה מלאה הייתה מלמדת, כפי שראינו, שברוב המקרים, גם אם לא בכולם, התביעה מסייעת להשגת גט, או לפחות אינה מקשה על השגתו, ודבר זה היה עשוי לעודד מסורבות גט נוספות להגיש תביעות. זאת ועוד, כפי שראינו, במקרים שונים בית הדין אינו מסתיר כי הבעיה מבחינתו אינה בעיית כשרות הגט בלבד, אלא אף הפגיעה בסמכותו מצד בית המשפט למשפחה (אם כי ניתן לטעון כי זה אך צד שני של אותו מטבע הלכתי).²⁰⁹ כלומר, לבית הדין יש עניין להרתיע לא רק את מסורבות הגט אלא גם את בתי המשפט, וכנראה יש לו הצלחה מסוימת אף בכך.²¹⁰ אם כך הם פני הדברים, הרי שהדבר יכול לסייע אף להסבר ההתנהלות המהותית של בתי הדין. בהחלט ייתכן שקיימים דיינים הסוברים שאין כל בעיה בתביעות נזיקין, אבל יש כאלה שדעתם אינה עקיבה לכאורה. לדעתי, אנו יכולים לראות כאן מתח בין "לכתחילה" ל"בדיעבד" ברמה ההלכתית, ולכך מתווסף הטיעון כי יש כאן פעולה שמטרתה לשמר את סמכות בית הדין מפני פגיעה נוספת. חשוב לציין כבר כעת שמדובר בשני טיעונים השלובים

206 לפירוט ראו לעיל ה"ש 7.

207 ההשפעה הבעייתית של פרסום חלקי של הפסיקה במאגרים המשפטיים כבר הודגמה במאמרם של בוגוש, הלפרין-קדרי וכתבן, לעיל ה"ש 146, העוסק בפרסום הפסיקה של בתי המשפט לענייני משפחה. משפטים שנכתבו בסיכום המאמר (שם, בעמ' 635) יכולים בהחלט להיכתב אף כאן: "שיעורנו כי בתחום משפטי שבו רוב ההחלטות אינן מתפרסמות ולכן אינן נגישות לעוסקים בו, לחוקרים מהאקדמיה ולעיתים קרובות אף לשופטים עצמם, התמונה שתצטייר מההחלטות השיפוטיות הנגישות תהיה שונה מהמציאות המשפטית באולמות המשפט. למצב זה עשויה להיות השלכה ייחודית על התפתחות הדוקטרינה המשפטית".

208 אין כאן המקום לפרט את המקורות ההלכתיים שעליהם היה בית הדין יכול לסמוך בדרכו המקלה, ברור שהוא עצמו לא פירט זאת. לאפשרויות שונות ראו דוד בס' "סרבנות גט ופיצויי נזיקין" הצופה – המוסף 14.1.2005, 11; שמואלי, לעיל ה"ש 1, בעמ' 205–214 והמקורות השונים המובאים שם. וראו גם דברי החזון איש, לעיל ה"ש 11.

209 ראו למשל לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 14, 38, 71, 93, 202.

210 ראו למשל לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 16, 20; השופט ויצמן בתמ"ש 19480/05, לעיל ה"ש 18, פס' 27 לפסק הדין, מסביר כי אף שמבחינת דיני הנזיקין מדיניות שיפוטית ראויה הייתה מטילה על הסרבן פיצויים מוגברים, הרי בשל החשש לגט מעושה אין לעשות זאת. עמדתו זו של השופט ויצמן, ומאותו נימוק, התקבלה בהסכמה על ידי השופטת ברגמן בתמ"ש (משפחה חי) 12200/08 פלוני נ' פלונית, פס' 16 לפסק הדין (לא פורסם, 21.2.2010) (עותק שמור בידי המחבר).

זה בזה במידה רבה, ולא לחינם בתי הדין עצמם מעלים את שני הטיעונים זה לצד זה, כאמור. בפרק הבא נראה כי גם בסוגיות אחרות, בארץ ובחו"ל, עלה החשש כי פגיעה בסמכותו הבלעדית של בית הדין להפעלת לחץ על סרבן גט תגרום לבעיות בכשרות הגט. כפי שנראה, עצם קיומן של דעות שלפיהן לחץ כלכלי שמקורו בבית המשפט גורם לגט להיות גט מעושה, אינו מאפשר לדיין – גם אם יש שיקולים המצדיקים בעיניו את ראיית הגט ככשר – לראות בגט הזה גט כשר לכתחילה, אלא רק בדיעבד.

אפרט יותר את הפשר המוצע. מן הסתם, כל הקורא את הדברים שתוארו לעיל שואל את עצמו את השאלה הזאת: האם גט שניתן בעקבות תביעת נזיקין הוא כשר או שמא נחשב לגט מעושה שאינו מתיר את האישה להינשא לאחר? לכאורה מפקי דין שונים התשובה היא שהאפשרות השנייה היא הנכונה. אם כך, כיצד זה סודר בסופו של דבר גט בידי אותם דינים שכתבו את פסקי הדין הללו אף שאין ספק כי הדבר לא היה קורה אילולא הייתה מוגשת התביעה? כך למשל בית הדין בנתניה,²¹¹ שסידר גט ללא מחיקת התביעה לאחר שהודיע כי "מבחינה הלכתית טהורה, מדובר כאן בנושאים החמורים והמהותיים ביותר בדין אישי – כשרותו של הגט והחשש מפני ממזרות" ו"כי לא יסודר גט במצב שכזה עד אשר תביעת הנזיקין תימחק". אפשר גם לשאול: מדוע הרכב מסוים אומר דברים חריפים ביותר ועקרוניים נגד סידור גט כלשהו לאחר תביעת נזיקין, אולם במקרה דומה מסדר אותו ללא שום הסתייגות? כך הרי אירע בבית הדין הגדול לאחרונה.²¹² אבל התמונה מורכבת אף יותר. כיוון התנועה של הפסיקה אינו רק מהחמרה להקלה, אלא גם הפוך: ראינו מקרה שבו דיין סבר כנראה בתחילה שאין בעיה של ממש בסידור גט לאחר תביעת נזיקין,²¹³ אולם שנים מעטות לאחר מכן ביטא עמדה חריפה במיוחד נגד סידור גט כזה והצביע על בעיות של ממש בכשרותו.²¹⁴

התמונה המורכבת הזו דורשת לדעתי הסבר מורכב. ראשית אעמוד על השינוי לחומרה. במאמרים קודמים הראיתי כיצד רצונו של בית הדין לשמר את סמכותו או להחזיר אליה תחומים שלדעתו נלקחו ממנה שלא כדין מביא לשימוש יצירתי ביותר במקורות הלכתיים שוליים למדי שבהם לא השתמש בית הדין בעבר, ואף בטענות להסתמכות על מקורות שאינם אומרים כלל את מה שבית הדין טוען שיש בהם, ולעתים אף אומרים הפוך מכך.²¹⁵ בחלק מהמקרים אף ניתן להראות כיצד שיקולי הסמכות גורמים לדינים לשנות את עמדותיהם שינוי דרמטי.²¹⁶ אם נכון טיעון זה, הרי ששיקולי הסמכות יכולים להסביר גם

211 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 70 ואילך.

212 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 183 ואילך.

213 ראו לעיל ה"ש 21 והטקסט הסמוך לה.

214 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 13. כן ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 50 ואילך.

215 רדזינר "מלבוב לתל-אביב", לעיל ה"ש 28; Amihai Radzyner, *Problematic Halakhic 'Creativity'*; 20 JEWISH L. ANN. 103 (2013).

216 במקרה אחד אף תוך הודאה מפורשת שהעמדה החדשה אינה באמת עמדתו של הדיין אלא הובעה בפסק דין (כלומר הלכה למעשה!) רק לשם שימור סמכות: ראו הודאות הדיינים שרמן ודיכובסקי בדבר פסק הדין המפורסם שראה בנישואין אזרחיים "נישואי בני נח" (שם, בעמ' 164–168). דוגמה נוספת היא עמדתו של הרב שרמן בעניין טיעון "גט מוטעה". בתחילה הוא קבע כי אי אפשר להשתמש בטיעון זה

כאן את ההחמרה שחלה בדעתו של הרב גמזו.²¹⁷ מתחילה סבר שאין בעיה של ממש בסידור גט לאחר תביעת נזיקין, אך בהמשך שינה את עמדתו שינוי קיצוני וקבע קטיגורית שהדבר אינו אפשרי. לא מיותר לציין ששאלת הסמכות מופיעה במפורש בפסק דינו המאוחר יותר (ונעדרת לחלוטין מן המוקדם), אם כי הוא טוען שלא זו הבעיה המרכזית, אלא הבעיה בכשרות הגט.²¹⁸ זאת ועוד, ההצעה להכיר בקיומם של שיקולי מאבק הסמכויות יכולה לתרום גם להבנת הסיבה למדיניות הפרסום המוטה של הפסיקה הרבנית, ואגע בכך בהמשך.

נוכחותו של מאבק הסמכויות בסוגיה דנן עלתה בכמה פסקי דין שהוזכרו לעיל. אביא כאן דוגמה נוספת. בפסק דין שנתן בית הדין הגדול בשנת 2009 נידון ערעורו של גבר שחי בנפרד מאשתו כ-15 שנה, אך היא מסרבת להתגרש.²¹⁹ הבעל הגיש נגד אשתו תביעת נזיקין. דעת המיעוט של הרב אלגרבל, שטענה כי יש לקבל את הערעור והאישה חייבת להתגרש, לא התייחסה כלל לקיומה של התביעה ולא ראתה בה כנראה כל בעיה. כזכור, הרב אלגרבל הוא שהוביל את פסק הדין ה"מכונן" נגד תביעות הנזיקין של נשים, אולם ברור שמבחינה הלכתית אין להשוות כפייה על האיש לכפייה על האישה. ועדיין, דעת הרוב שדחתה את ערעורו של הבעל וקבעה שאין לו עילה לחייב את אשתו בגט, ראתה צורך להרחיב בנושא תביעת הנזיקין, אף שלדבריה ממילא אין צורך להכריע בה במקרה דנן. דומני שהסיבה ברורה. לדעת הרוב היה חשוב להרתיע מפני תביעות הנזיקין בכלל ולא רק מפני אלה שעלולות ליצור שאלות בכשרות הגט. אמנם היא מציינת כי אין מגרשים אישה בניגוד לרצונה, אבל היא יודעת היטב שחומרת הדברים אינה דומה ממקרה למקרה,²²⁰ ולכן עיקר טיעונה נוגע לבעיית תביעות הנזיקין המוגשות נגד גברים, תוך שהיא מסתמכת על פסק הדין 1-21-7041, שכאמור הדיין שכתב את רובו וישב בהרכב כאן לא חשש לו כלל. מובן שנקודה מטרידה לא פחות, וכנראה הרבה יותר, היא כיצד מרשה בית הדין לעצמו להתחיל בנקודה מחמירה מאוד ולסיים בנקודה מקלה, כלומר להכריז שאי אפשר לסדר גט כשר לאחר תביעת נזיקין, אך לאחר מכן, ובחשאי, לסדר גט כזה. ההסבר הוא כאמור הבחנה עקרונית הקיימת בהלכה במקומות רבים מאוד בין הוראה לכתחילה ובין היתר בדיעבד. במאמר חשוב עמד שי וזנר על ההבחנה, הייחודית במידה רבה למחשבה המשפטית של ההלכה היהודית ונפוצה בה עד מאוד, בין לכתחילה לבדיעבד²²¹ ואני איעזר בדבריו.

במקרים של הפרת הסכם גירושין, אך בהמשך הוא קיבל אותו אף במקרים חמורים פחות מן המקרה הראשון (ראו רדזינר "מלבוב לתל-אביב", לעיל ה"ש 28, בעמ' 178).

217 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 21 ואילך.

218 ראו לעיל ה"ש 14 והטקסט הסמוך לה.

219 ערעור 2-64-65104796, לעיל ה"ש 2.

220 ראו לעיל ה"ש 2, שם מובאים מקורות ופסקי דין המוכיחים את הבדלי החומרה בין שני המקרים.

221 שי עקביא וזנר "על קוהרנטיות ואפקטיביות בהלכה – בירור ראשוני של ההבחנה בין לכתחילה ודיעבד" דיני ישראל כ-43 (התשס"א) (להלן: וזנר "על קוהרנטיות"). הוא עוסק בהבחנה זו גם במאמר נוסף: שי עקביא וזנר "על כללי התנהגות והכרעות שיפוטיות בהלכה ובמשפט" עיוני משפט לב 305 (2010). לתיאור ההשלכות שיש להבחנתו לגבי מדיניות פרסום עמדותיו של בית הדין ראו שם, בעמ' 327-328, 330-334.

1. המקרה שלנו יוגדר במונחיו של וזנר "מתיחות חזקה":²²²

המתיחות החזקה מתגלה כאשר בדיעבד משנה ההלכה את יחסה למעשה באופן משמעותי [...] הוא הדין לגבי ההבחנה במצוות: לכתחילה ההלכה מציבה דרישה מסוימת כחובה הנראית חובה קטגורית, אך בדיעבד היא מוותרת עליה. ויתור זה לא נעשה בדלית ברירה, שהרי אפשר היה לעמוד על קיומה של הדרישה גם בדיעבד ולקבוע שאדם לא ייצא ידי חובתו בדיעבד עד שיחזור ויקיים את המצווה במלואה, על-פי כל דרישות הדין לכתחילה. ויתורה של ההלכה על הדרישה הנוספת בדיעבד חושף אפוא מתיחות חזקה. לכתחילה חייבה ההלכה את מילוי הדרישה (בתורת חובה קטגורית ולא כהידור מצווה אופציונלי), ואילו בדיעבד היא מוותרת עליה.

2. וזנר מאריך להסביר מהם המצבים שבהם עוברת ההלכה מפסיקה של לכתחילה להכרה במצב שנוצר בדיעבד, וזאת משיקולים ואינטרסים שונים. דבר זה אנו מוצאים אף בדיני העגונה.²²³ וזנר אף עומד במאמרו בכמה מקומות על מקרים שבהם יש דרישה מסוימת בכשרות הגט הנדרשת לכתחילה, אולם אם לא התמלאה – בכל זאת הגט כשר.²²⁴
3. וזנר אף עומד על הדרכים השונות שבהן ניסו חכמי ההלכה לחזק את מעמדו של הדין לכתחילה ולמנוע מן הציבור להקל לעצמו ולפעול על פי הדין שבדיעבד. אחת הדרכים היא "הצנעת הדין בדיעבד". כך, לפחות ההדיוטות שאינם תלמידי חכמים יפעלו על פי הדין לכתחילה, משום שלא יהיו מודעים לקיומו של הדין בדיעבד.²²⁵
- אם ניקח את ההגדרות הללו למקרה שלנו, נראה כי הן יכולות להסביר היטב את מהלכם של בתי הדין:

1. דומה שאין בהלכה עוד נושא שבו פוסקי הלכה שואפים להגיע למצב של פסיקה לכתחילה כמו בנושא סידור הגט. כל המצוי בספרות ההלכה בכלל ובפסיקת בתי הדין הרבניים בישראל בפרט יודע עד כמה חלק ניכר מהדיינים והפוסקים חוששים לכל שמץ ספק בכשרותו של הגט. הספק הנפוץ ביותר הוא הספק שמא ניתן הגט שלא מרצונו החופשי של הבעל, כלומר זהו "גט מעושה". הימנעותם של דיינים רבים מפני סידור גט במקרים שבהם הם חוששים אפילו חשש קל שהוא ניתן בכפייה היא מן המפורסמות שאינן צריכות ראייה.²²⁶ בכל זאת, אביא כאן שני דיונים כלליים שנערכו בסוגיה זו וסקרו את המדיניות

222 וזנר "על קוהרנטיות", לעיל ה"ש 221, בעמ' 53.

223 מדובר על העגונה ה"קלאסית", זו שבעלה נעדר (שם, בעמ' 64–65).

224 שם, בעמ' 50, ה"ש 15, 16, עמ' 82–85 וההערות המופיעות שם, ובעמ' 97.

225 שם, בעמ' 87–89, וראו הציטוטים המשכנעים שהוא מביא להוכחת דרך זו. במקרה שלנו, כפי שראינו, מדיניות ההסתרה של בתי הדין הצליחה להטעות גם חוקרים ושופטים ולא רק "הדיוטות".

226 שתי דוגמאות המצביעות על תפיסה עקרונית: פסק דינו של בית הדין בחיפה שפורסם תחת הכותרת: "כפית גט במשתמש בסמים, וגרדי 'מאיים עלי' דברי משפט ב קלה-קמד (התשנ"ו), העומד על כך (אם כי בהכללה) שמדיניות בתי הדין בארץ היא שלעולם אין כופים גט, אף לא בעילות הכפייה הברורות ביותר (שם, בעמ' קמד); הרב גולדברג מסביר במאמריו, לעיל ה"ש 122, מדוע אסור להשתמש כלל בחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה–1995, וזאת משום שאפילו הסנקציות של לילת רישיון וכדומה הן כפייה אסורה בגט.

הנפוצה בכתי הדין. דייין בית הדין הרבני בתל-אביב, הרב צבי יהודה בן יעקב, כתב מאמר המנסה להסביר את השקפתו של בית הדין הרבני ולפיה אין לכפות גטין אלא במקרים נדירים עד מאוד.²²⁷ הוא עומד בהרחבה על שמדיניות הפסיקה של בתי הדין בארץ, בהמשך למה שהיה נהוג לדבריו בדורות הקודמים, היא שבכל מקום שיש שמץ חשש של כפייה, ואף מחלוקת אם ניתן לכוף או לא, הרי שאין לכוף. וכפי שהוא מסכם: "הבאתי בזה דברי ראשונים ואחרונים, עמודי הפסיקה, איך חששו להכנס לחשש גט מעושה, ובכל מקום של ספק גט מעושה הכריעו שאין לכוף את הבעל למתן גט". מבין המקורות הרבים שהוא מונה יש לציין במיוחד את תשובתו של החת"ם סופר,²²⁸ שאכן השפעתה רבה בכתי הדין הרבניים. לפי תשובה זו, גם אם כפיית הגט נסמכת על דעות פוסקים רבים, אולם עדיין יש דעת מיעוט הסוברת שאין לכפות, הרי שהכפייה אסורה, והגט יהיה פסול, ובני האישה מגבר אחר יהיו ממזרים. הכפייה מותרת רק כאשר "העישוי כדין אליבא דכ"ע [כולי עלמא]", דבר שהוא נדיר ביותר.

מדיניות נפוצה זו של בתי הדין מוצגת לשלילה בדבריו של הרב דיכובסקי.²²⁹ הרב דיכובסקי עומד על חששם של דיינים לפסוק לפי דעות מקלות ושנויות במחלוקת ועל העימותים שהיו לו, אף בבית הדין הגדול, עם דיינים שחלקו עליו מפני חששם הגדול לגט מעושה. ודוק, חלק מן הדוגמאות שמביא הרב דיכובסקי למקרים שבהם עלה חששם של אותם דיינים, עוסקים במקרים שבהם הבעיות ההלכתיות בכשרות הגט לכתחילה נוצרו על ידי המשפט הישראלי, שלדעת אותם דיינים נטל שלא כדין סמכויות שאמורות להישאר בחזקתו הבלעדית של בית הדין. ברור אפוא שמלכתחילה מעדיפים הדיינים לסדר גט הכשר לכתחילה, או "גלאט" כלשונו של הרב דיכובסקי,²³⁰ ועמדה זו משתקפת בנקודת המוצא של התיקים השונים שנסקרו.

2. סיומם של התיקים בסידור גט מלמד על המעבר למציאות של בדיעבד. ברור למדי שהדיינים מבינים את כוחן של תביעות הנזיקין, ולעיל הרי ראינו מקרים שבהם קשה להניח שללא קיומה של התביעה היה ניתן גט בטווח הנראה לעין. אשר על כן מוכנים הדיינים לקבל שאנו נמצאים במצב של "שעת הדחק",²³¹ וכלשונו של וזנר במקרה שבו "מחיר הציות" לנורמה של מצב ה"לכתחילה" גבוה מדי.²³² במקרה שלנו מדובר כמובן על התוצאה ולפיה האישה תישאר עגונה גם בשנים הבאות. מובן שעולה מכך כי למרות

227 צבי יהודה בן יעקב "פשרה או דין בהליך גרושין" (זמין במאגר נבו). הרב בן יעקב עצמו יכול להוות דוגמה לפער שבין לכתחילה לבדיעבד. במאמרו זה מוצגת העמדה לכתחילה של בתי הדין, שלפיה אין לכפות גט בעילות השנויות במחלוקת, אולם הוא עצמו כפה גט במקרה כזה, בעילת אלימות של הבעל השנויה במחלוקת ראשונים אם היא עילת כפייה. ראו צבי יהודה בן יעקב **משפטי ליעקב** חלק ב, סימן מה (התשנ"ז). להכשרים נוספים בדיעבד של גטין ראו שם, חלק ג, סימן לט (התשנ"ט); ושם, חלק ה, סימן מה (התשס"ז).

228 שו"ת חתם סופר, אבן העזר, חלק א, סימן קטז.

229 שלמה דיכובסקי "דרך השיפוט הראויה בכתי הדין הרבניים" תחומין כח 19, 20–27 (התשס"ח) (להלן: דיכובסקי "דרך השיפוט הראויה").

230 שם, בעמ' 21.

231 וזנר "על קוהרנטיות", לעיל ה"ש 221, בעמ' 67–69.

232 שם, בעמ' 62.

המתקפה של בתי הדין על בתי המשפט, בדיעבד הם מכירים בתרומתם לפתרון מצבי עגינות קשים שלא היו נפתרים ככל הנראה בלעדיהם. אולם מובן שאלה דברים שאי אפשר לאמרם במפורש.

3. כעת אנו מבינים ששאיפת בתי הדין לשמר את המצב של כשרות גטין לכתחילה מחייבת אותם להימנע מפרסום העובדה שאחרי הכול סודר הגט במקרים שונים בהם היו תביעות נזיקין. יתר על כן, יש להם עניין אף להתכחש לאותם מקרים שכבר פרצו לתודעת הציבור, ולטעון שלא הובנו כראוי.²³³ הדבר ברור, משום שאם היה מתפרסם סופם של חלק מהמקרים שבהם הועלתה התנגדות כה עזה לתביעות הנזיקין, היה בית הדין שומט מידי את היכולת למנוע תביעות כאלה והמדיניות ההלכתית המסורתית של השאיפה לסידור גטין ללא חשש הייתה נפגעת קשות.²³⁴

מובן שפגיעה נוספת הייתה נוצרת במאמציו של בית הדין לשמור על סמכויותיו כנגד מה שהוא רואה כחדירה של בתי המשפט לתחומם. אם סודר בסופו של דבר גט, כיצד יהיה ניתן לטעון טענות כדוגמת זו שבציטוט שהובא בפתיחת המאמר, ולפיה תביעת הנזיקין מונעת מבית הדין לסדר את הגט אף אם ירצה בכך?²³⁵ והרי אנו רואים שבית הדין בכל זאת מסדר את הגט, וככל הנראה הודות להגשת התביעה בבית המשפט.

1. בין "לכתחילה" ל"בדיעבד" בסוגיית הגט המעושה

כדי לתמוך את טענתי בדבר פשר הדברים אעבור כעת לכמה סוגיות המלמדות על המתח שבין ההלכה לכתחילה ובין זו שבדיעבד, בכל הנוגע להשפעת פסיקתם של בתי משפט אזרחיים על שאלת כשרות הגט: אחת מישראל ושתיים מחו"ל. חשוב לציין כי אינני בא לטעון לדמיון מוחלט בין המקרים (ההבדל הבולט הוא שבדוגמות שיובאו בפרק זה אינני

233 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 173.

234 שאלת הפרסום הסלקטיבי של בתי הדין, כמו גם של בתי המשפט, היא שאלה שעדיין יש מקום רב לעסוק בה. מוכרת לי התבטאות אחת בלבד של דיין בכיר בדבר קיומה, לפחות בעבר, של מדיניות מכוונת כזו בפרסום הפסיקה הרבנית. ראו שלמה דיכובסקי "סמכות בתי הדין הרבניים בראי פסיקת בתי הדין" דיני ישראל י-יא, 9-10 (התשמ"א-התשמ"ג), המדבר על מדיניות העורכים של הפסיקה הרבנית שלא לפרסם פסקי דין המתייחסים למשפט האזרחי, ואף להשמיט התייחסויות כאלה שהיו בפסקי דין שכן פורסמו.

בהקשר רחב יותר יש לומר כי המחקר הישראלי היחיד העוסק בניתוח התופעה של פרסום פסיקה חלקי ושל השלכותיה לא העלה טיעון כי בתי המשפט מפרסמים פסיקה באופן סלקטיבי כדי להשיג מדיניות משפטית הרצויה להם (ראו בוגוש, הלפרין-קדרי וכתבן, לעיל ה"ש 146). אולם בארצות הברית זו טענה מוכרת, במיוחד בנוגע לבתי המשפט הפדרליים לערעורים שבסמכותם לקבוע איזה מפסקי דינים יפורסמו. למחקר אמפירי על הנושא, המתייחס גם למחקר קודם, ראו David S. Law, *Strategic Judicial Lawmaking: Ideology, Publication, and Asylum Law in the Ninth Circuit*, 73 U. CIN. L. REV (2005) 817. מלבד המחקר הרב בנושא המובא שם, המחבר מביא אף ציטוטים של שופטים שעמדו על הבעיה של פסיקה סלקטיבית מונחית-מטרה (שם, בעמ' 823). שם המאמר מדבר בעד עצמו, אך לא מיותר להפנות לפסקת הסיום שלו שבה המחבר מזהיר את החוקרים מפני הסכנות שבהסקת מסקנות על סמך הפסיקה שפורסמה בלבד (שם, בעמ' 866).

235 ראו לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 7.

יכול להוכיח מפנה מהיר באותו תיק ממש כפי שהיה במקרה דנן אלא שינוי לאורך זמן), אלא לעמוד על התופעה שלפיה חל לעתים מעבר ממדיניות פומבית של לכתחילה – בעיקר כשהיא גם מיועדת למנוע מנשים לפנות לבתי המשפט האזרחיים – למדיניות של בדיעבד, שהיא השלמה עם המצב ולפעמים אף מברכת על שיתוף הפעולה עם בתי המשפט. ממקרים אלה נוכל להעלות כי פשר הדברים שהוצע לעיל מסתבר ביותר, בהיותו הסבר עקרוני ורחב בשאלת עמדת ההלכה בדבר לחץ של שיטת משפט זרה לה על סרבן הגט. ואכן, כפי שנראה הוא כבר הוצע במפורש באחת מן הסוגיות שייסקרו להלן.²³⁶

1. ישראל

המוטיב המרכזי במאמרו של הרב דיכובסקי הנזכר לעיל²³⁷ הוא כי על הדיין להבין כי במציאות הישראלית הוא אינו יכול תמיד לסדר גטין הכשרים לכל הדעות, ובמילים אחרות: לפסוק על פי הדעות המחמירות. מאמרו מכיל כמה דוגמאות לסוגיות שבהן לדעתו דיינים פעלו לאור הדעות המחמירות, והוא מבקר את גישתם זו. לדבריו,²³⁸ ארבעת חלקי השולחן ערוך עתירי מחלוקת, ודיני המשפחה אינם שונים. קיימות מחלוקות שבהן הכרעת הדיין צריכה להיות לקולה, ואין עליו לחשוש בכל מקרה לדעות המחמירות. חשש כזה מביא להימנעות מסידור גטין שעלול לגרום לנזק גדול מזה שיגרום גט שהוא מעושה לדעות מחמירות.

כדוגמה למתח שבין בדיעבד ובין לכתחילה בתוך בית הדין הרבני הרשמי הוא מספר על אדם חרדי שהיו נגדו עילות גירושין חמורות, והוא נתן גט לאחר שאוים במאסר בגין סרבנות.²³⁹ עצם האיום נתפס כבעייתי בעיני חלק מהדיינים הרשמיים, והם קבעו שהגט כשר רק בדיעבד.²⁴⁰ האישה משתייכת לציבור החרדי, ונראה שרבנים שם קבעו שלא תוכל להינשא על סמך גט זה.²⁴¹ האישה שבה לבית הדין וזה קבע, בהרכב אחר, כי הגט כשר לכתחילה. ועדיין "בחוג החרדי עליו נמנית האשה לא הסתפקו בזה וסידרו גט נוסף, לאחר שריצו את הבעל ברצי כסף' עוברים לסוחר". עולה אפוא שהרב דיכובסקי, ותיק הדיינים, עומד במפורש על המתח הקיים בבתי הדין הישראליים בין האידאל של גט הכשר לכתחילה, לכל הדעות ("גלאט"), ובין המציאות הארצית שבה יש צורך להסתמך על דעות מקלות יותר, והוא גם מודע לקושי של דיינים רבים להכיר בצורך שבמעבר מן הפסיקה לכתחילה אל זו שבדיעבד. דומה גם שדבריו אלה יכולים להסביר את מהלכו שלו בעניין היחס לתביעות הנוזיקין, מהלך שהלך ברוב המקרים מן ההחמרה אל ההקלה, וכפי שראינו לעיל.²⁴²

236 ראו במיוחד להלן הטקסט הסמוך לה"ש 315 ובה"ש 317.

237 דיכובסקי "דרך השיפוט הראויה", לעיל ה"ש 229.

238 שם, בעמ' 20–21.

239 שם, בעמ' 25.

240 למדיניותם של חלק מהדיינים בנוגע להפעלת סנקציות מכוח חוק כלפי סרבני גט ראו לעיל ה"ש 122.

241 ראו למשל ה"כרוז" הנזכר להלן בה"ש 246.

242 לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 193 ואילך.

ניתן להביא דוגמות רבות למחלוקות שבתוך כתי הדין אם פעולה מסוימת, ובייחוד פעולה הנוגעת להתדיינות בבתי המשפט, עלולה להפוך את הגט למעושה או פסול. על שתיים מהן כתבתי בהרחבה במקומות אחרים.²⁴³

עם זאת ברצוני לעסוק בנקודה הקרובה יותר לעניינינו: פסיקת המזונות בבית המשפט. בעיני רבים תיראה תמוהה עד מאוד הטענה כי לתביעת מזונות אישה בבית המשפט לענייני משפחה עלולה להיות השפעה שלילית על שאלת כשרות הגט, ובצדק, שהרי הנתונים מן השנים האחרונות מלמדים שהרוב הגדול של תביעות המזונות מתברר בבית המשפט (ולא בבית הדין הרבני), והפער רק הולך וגדל עם השנים.²⁴⁴ עם זאת עיון בפסקי דין רבניים מלמד כי היו דיינים שראו בפסיקת מזונות בבית המשפט חשש ליצירת גט מעושה. מנגד, עמדה זו, שהייתה נפוצה למדי בעבר, כמעט שנעלמה בשנים האחרונות, או שהפכה לעמדה שולית ביותר. דומני שהדברים נכונים אף למזונות מעוכבת,²⁴⁵ אך ביתר שאת למזונות, "רגילים", ולכן אסתפק באחרונים.²⁴⁶

243 ראו רדזינר "מעגנת את עצמה", לעיל ה"ש 65; רדזינר "מלבוך לתל-אביב", לעיל ה"ש 28. המאמר הראשון עוסק בשימוש בדעת מהרשד"ם לצורך הטענה כי גם בעל סרבן שכבר חויב בגט (ואף נפסקה גם כפייה נגדו) יכול להתנות את מתן הגט בתנאים מסוימים. לדעת המצדדים בשיטה זו, הפעלת לחץ על הבעל כשהוא מתנה תנאים "סבירים" שהאישה יכולה לעמוד בהם תהפוך את הגט למעושה. תופעה זו רחבה למדי, אם כי יש לה אופוזיציה בתוך כתי הדין הרבניים. כלומר, הגט שהוא פסול לדעת דיינים מסוימים יהיה כשר לדעת דיינים אחרים. המאמר השני דן בשימוש בטענת "גט מוטעה", שלפיה פנייה של האישה לבית המשפט (בדרך כלל בתביעת מזונות ילדים) בניגוד להסכם הגירושין עלולה להפוך את הגט לפסול למפרע. גישה זו הסתמכה על דעת מיעוט מובהקת, ודומה כי מאז פרסום המאמר ב-2009 אפילו הדיינים שהרבו להשתמש בה קודם לכן, ואף טרחו לפרסם את פסקי הדין שלהם בנושא זה, פסקו מלהשתמש בה, כלומר עברו לכאורה לעמדה של בדיעבד לשיטתם.

244 נשים ומשפחה בישראל: דרשנותן סטטיסטי 85–87 (רות הלפרין-קדרי וענבל קארו עורכות, 2009). מאז פרסום נתונים אלה המגמה ממשיכה. ראו בנתונים של הנהלת בתי הדין הרבניים סיכום שנת 2012 (2013), זמין ב-www.rbc.gov.il/Publications/Statistics/Documents/201220%שנת201220%סיכום.pdf. ניתן לראות שמספר תיקי הגירושין הולך וגדל ביחס לשנת 2009 (ראו הלפרין-קדרי וקארו, שם, בעמ' 73–74), ואילו מספר תיקי המזונות שנידונים בבית הדין ממשיך לרדת. וראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 276 ואילך.

245 על נושא זה אני מקווה לעמוד במקום אחר. להרחבה על מהותם של מזונות אלו ראו לעת עתה אברהם בארי "מזונות לאשה שבעלה חויב לגרשה (מעוכבת)" מחקרי משפט ז' 79 (1989). ראו בנוסף אלינסון, לעיל ה"ש 11, בעמ' קנב-קנז; יחיאל ש' קפלן "פתרון מצוקת מסורבות הגט באמצעות מזונות עונשיים" המשפט י' 381, 289–392 (2005). סיכום נוסף יש בדברי השופט רובינשטיין בבג"ץ 6751/04 סבג נ' בית-הדין הרבני הגדול לערעורים, פ"ד נט(4) 817, 861–865 (2004). כאן רק אומר שיש דמיון רב בין תביעות הנזיקין לבין מזונות המעוכבת, גם לדעתם של דיינים (ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 195), כאשר גם שם מדובר על כלי שבית המשפט מפעיל כדי לעזור למסורבת גט (אם כי רק לאחר שהבעל כבר חויב בגט). עיון בפסיקה הרבנית מלמד כי קיימים דיינים שאינם מוכנים לסדר גט לאחר חיוב כזה בבית המשפט, ומנגד, אחרים מצאו דרכים לסדר את הגט בכל זאת.

246 יש לציין כי בעיני בתי דין פרטיים חרדיים, במקרים רבים פנייתה של האישה לבית המשפט בתביעות הנלוות לגירושין (כמו גם הפעלת צווי הגבלה או איום בהפעלתם) יוצרת חשש לגט מעושה. ראו, למשל הכרוז "בענין גט מעושה" בחתימת הרבנים שריאל רוזנברג, נחום מנשה גוטנטג ויחזקאל פלס מיום כ"ו בחשוון התשע"ג (להלן: "הכרוז"), זמין ב-torahtimes.com/wp-content/uploads/2013/02/1-bb-bcנין-גט-מעושה-חדש-לדפוס. על התערבותם של בתי הדין הפרטיים בתיקי הגירושין הנידונים בבתי הדין הרשמיים ככוונתי לעמוד במקום אחר.

השפעתה של תביעת מזונות בבית המשפט על כשרות הגט

כאמור, הטענה שפסיקת מזונות אישה בבית המשפט מהווה בעיה בכשרות הגט²⁴⁷ נראית כיום תמוהה למדי על רקע העובדה שמרבית תביעות המזונות נידונות בבית המשפט.²⁴⁸ עם זאת היו דיינים רשמיים²⁴⁹ שהעלו את הבעיה בעבר (ואף בעבר הקרוב היו דיינים שהזכירו אותה אף שהם עצמם לא נמנעו מלסדר גטיין לאחר תביעות כאלה). לפני שנדון במקורות השונים, חשוב לומר כי מבחינת בית הדין הבעיה מתעוררת בין היתר משום שהסטטיסטיקה מלמדת כי בבתי המשפט שיעור המזונות שמקבלת האישה גבוה מזה שבבתי הדין, והוא גם צמוד למדד, בניגוד לעמדה הרווחת בבית הדין הרבני.²⁵⁰ עוד בעיה רלוונטית היא שבתי המשפט פוסקים מזונות גם במקרים שבהם ככל הנראה בית הדין יסבור שאין מקום לחיוב מזונות כלל,²⁵¹ או שהוא לא יחייבם בהיעדר ראיות מספקות לשיטתו,²⁵² או שבית הדין היה סבור כי מועד הפסקת חיוב המזונות היה מוקדם יותר.²⁵³ במילים פשוטות, אכן ניתן להבין כי עלולה להיות בעיה הלכתית של חיוב בעל בסכומים שאינו חייב בהם כלל או בסכומים הגבוהים ממה שעל פי ההלכה הוא חייב בהם. ואם הדבר משפיע על שיקוליו במתן הגט, עשויה להיות כאן בעיית גט מעושה.

247 אני מצמצם את הדיון לשאלה אם חיוב מזונות בבית המשפט עלול ליצור בעיית גט מעושה, אך דיינים מעלים לעתים גם את איסור הפנייה לערכאות, דבר שעלול לדעתם של דיינים מסוימים ליצור עילת גירושין נגד האישה. לכך ראו Radzyner, לעיל ה"ש 215, בעמ' 135–154.

248 ראו לעיל ה"ש 244 ולהלן ה"ש 280 לכך שמספר תיקי המזונות בבית הדין ממשיך לרדת. קפלן, לעיל ה"ש 245, בעמ' 446, מציין כי בקרב הדיינים בארץ "רווחת הדעה" כי פסיקת מזונות בבית המשפט עלולה לפגום בכשרות הגט. דומני שהדברים קצת מופרזים כיום, אך הם נכונים למדיניות שהייתה רווחת בעבר, וכפי שנראה בהמשך סעיף זה.

249 גם בקרב בתי דין חרדיים פרטיים הטענה הזו כמובן קיימת, ומכוחה נטען כי יש בעיה באלפי גטיין המסודרים בבתי הדין הרשמיים. ראו "הכרוז", לעיל ה"ש 246, וראו פסיקתו של מי שמכהן כיום כאב בית דין הבר"ץ של העדה החרדית בשו"ת תשובות והנהגות השלם לר' משה שטרנבוך, חלק א, סימן תשפא (התשנ"ב); שו"ת תשובות והנהגות השלם לר' משה שטרנבוך, חלק ג, סימן תכח (התשנ"ז); שו"ת תשובות והנהגות השלם לר' משה שטרנבוך, חלק ד, סימן קמט (התשס"ב).

250 על פי הלפרין-קדרי וקארו, לעיל ה"ש 244, בעמ' 88–90, הפער בשיעור המזונות אינו חדש. ראו אריאל רוזן-צבי "הלכת הכריכה ומרוץ הסמכויות והשפעתם על המשפחה ודיני המשפחה" עיוני משפט יד 67, 69 (1989) (להלן: רוזן-צבי "הלכת הכריכה ומרוץ הסמכויות"); אליאב שוחטמן "מעמד האישה בדיני נישואין וגירושין" מעמד האשה – בחברה ובמשפט 380, 405–406 (פרנסס רדאי, כרמל שלו ומיכל ליבן-קובי עורכות, 1995).

251 לדוגמאות שונות ראו אריאל רוזן-צבי דיני המשפחה בישראל בין קדש לחל 420–421 (1990); רות הלפרין-קדרי "דיני משפחה אזרחיים נוסח ישראל – לקראת השלמה – על הכבוד, הצדק, השוויון והכוונה יושתתו מעתה דיני המשפחה" מחקרי משפט יז 105, 113–123 (2001); רות הלפרין-קדרי "שיקולי מוסר בדיני משפחה וקריאה פמיניסטית של פסיקת המשפחה בישראל" עיונים במשפט מגדר ופמיניזם 651, 654–667 (דפנה ברק ארז עורכת, 2007). כן ראו רע"א 4982/92 טביב נ' טביב, פ"ד מח(3) 390 (1994); ע"מ (מחוזי חי') 126/02 רוזנבלום נ' רוזנבלום (פורסם בנבו, 1.9.2002).

252 רוזן-צבי "הלכת הכריכה ומרוץ הסמכויות", לעיל ה"ש 250, בעמ' 70; שוחטמן, לעיל ה"ש 250, בעמ' 406.

253 ראו למשל עניין רוזנבלום, לעיל ה"ש 251; ע"מ (מחוזי ת"א) 1050/04 א' נ' א' א' (פורסם בנבו, 10.3.2005). כן ראו להלן ה"ש 272.

ואכן, לא נתפלא למצוא כי בעבר בעיה זו הטרידה את דייני בית הדין. בכינוס הדיינים שהתקיים בשנת תשל"ט עומדים כמה דיינים על הבעיות שיוצרת תביעת האישה למזונות בבית המשפט, החל בגזל הבעל וכלה בגט מעושה.²⁵⁴ כך אמר הרב שמחה קוק, רב העיר ואב"ד רחובות, כשהוא אינו מבחין בין סיטואציות שונות:²⁵⁵ "מזונות שנפסקים על ידי בית המשפט, שזה כפיה על הבעל שאלה של גט מעושה, וגט מעושה האשה היא אשת איש ממש, זו שאלה חמורה שיש לדון עליה".

וכך הרב מרדכי אוריה מבית הדין בחיפה,²⁵⁶ העומד על כך שנשים פונות בכוונה לבתי המשפט בתביעת מזונות כשהן יודעות שאין "חומר מספיק לפי הדין לחייב הבעל לתת גט". בתי המשפט "פוסקים לה מזונות יותר מאשר הוא מרויח, אז מובן מאליו שהוא מוכן לתת גט לאשתו". זו בעיה של גט מעושה, והוא אף מציע להימנע מלסדר גטין במקרים שבהם האישה אינה מוותרת על פסק הדין למזונותיה:

בגלל שגם פסק הדין למזונות זה נגד ההלכה, ואם הוא הולך ונותן גט, בגלל הסיבה הזאת, אם כן יש כאן "גט מעושה", ועלולים בניו להיות חס ושלום ממזרים.

לדעתי על הנהלת בתי הדין, לעמוד על המשמר שכל מה שנוגע לענייני אישות כולל תביעות למזונות יהיו בסמכותם הבלעדי של בתי הדין הרבניים, כל בית דין המסדר גט, צריך לחקור אם אין פסק דין למזונות בבית המשפט המחוזי, ולפני שמסדרים גט, צריכים דבר ראשון שהאשה תבטל ותותר על פסק הדין למזונות, כדי שהגט יהיה מרצון, אחרת יש כאן ממש חטא של גט מעושה והבנים הם ח"ו ממזרים.

הבעיה עלתה גם בכינוס הדיינים שהתקיים בתש"ם, ואף שם עמד הרב אוריה על כך שבתי המשפט כופים את הבעל לגט שלא כדין על ידי פסיקת מזונות גבוהים, ולדבריו הם אף עושים זאת בכוונה כדי לזרוז את מתן הגט.²⁵⁷ הרב משה יוסף מילצקי מבית הדין בירושלים קיצוני אף יותר, והוא אומר דברים המזכירים לנו מאוד דברים שראינו בפסקי דין המתיחסים לתביעת נזיקין שהגישה האישה:²⁵⁸

אנו אף פעם לא מאשרים גרושין, כשיש סעיף בהסכם האומר: שפסק הדין למזונות של ביהמ"ש יהיה בטל ברגע שהבעל יתן גט. אנו דורשים שיביאו אישור מביהמ"ש על בטול המשפט וסגירת התיק, אחרת יש חשש של גט מעושה כיוון שכל זמן שאינו מגרש הוא חייב במזונות הגבוהים.

254 כינוס הדיינים תשל"ט 68–70 (מנשה מילר עורך, התשל"ט).

255 שם, בעמ' 70.

256 שם.

257 כינוס הדיינים תש"ם 32 (אברהם שיינפלד עורך, התש"ם).

258 שם, בעמ' 32–33. לדבריו, בשל המדיניות שלו איימו עליו בהגשת בג"ץ אולם "אין לנו לסטות כקוצו של יוד בגלל איומים אלה". כזכור, לעיל ראינו כי בתיקים רבים עולה, לפחות בשלב ראשוני, הדרישה לביטול/מחיקה/דחייה של תביעת הנזיקין כתנאי לסידור גט או לדיון בתביעתו.

ניתן להביא מגוון דיינים שאכן פסקו פסיקה דומה. כך בית הדין הגדול: 259 "אין לבית הדין לאפשר לאשה לגבות מזונות מרובים לפי פס"ד של בית משפט מחוזי, מאחר שביה"ד הרבני פסק שמגיע לה פחות מזה בהתאם לד"ת [דין תורה]". הנימוק לכך מובא שם על ידי הרב אברהם שפירא: 260

והנה כל יודעי דת ודין מתריעים כבר מזמן, על התוצאות העגומות הנובעים מניצול הסמכויות המקבילות של בתי הדין ובתי המשפט, הכרוכים שנשים מסכנות מכרכרות מבתי הדין לבתי המשפט וחזרה, והמביאות לידי פיצול תביעות אחידות לתביעות נפרדות בערכאות שונות, גורמות לתקלות מרובות בחיי המשפחה על ידי העדר ריכוז כל הבעיות במקום אחד, מופרעה, ולפעמים נעשית מנועה לגמרי, האפשרות לפתור באופן החלטי את הסכסוך בין בני הזוג לשלום או לגירושין [...] אנו עדים לתקלות גדולות הנובעות מכך, הן מבחינת המציאות והן מבחינת ההלכה, ואפילו עד כדי חשש של גט מעושה שלא כדין.

וכך בית הדין האזורי בירושלים, שעסק במקרה שבו מסורבת גט שזכתה למזונות בבית המשפט התחייבה להשיב לבעלה את הכספים אם ייתן לה גט. 261 לדעת הדיינים התחייבות זו אינה מועילה. וכך אומר הרב שמואל שפירא, בהסכמת שני חבריו להרכב: 262 "כפיית מזונות ע"י בית המשפט אפילו ישלמו לבעל כסף נחשבת לכפיה".

דוגמה נוספת היא מפסק דין שנתן בסוף שנות השבעים בית הדין האזורי בפתח תקווה המובא באוסף פסקיו של אב בית הדין, הרב שלמה קרליץ. 263 באותו מקרה דווקא הבעל תבע גירושין והאשים את אשתו בהאשמות כבדות של בגידה. עם זאת הוא גם העלה דרישות כספיות מסוימות כתנאי למתן הגט. לענייננו עולה הטענה כי תביעת המזונות בבית המשפט, על פי הסכם שעליו חתם הבעל (!) תהפוך את הגט למעושה, ולכן אין לאישה בררה אלא לבטל את תביעת המזונות שלה אם ברצונה לקבל את הגט. 264 במהלך דבריו אומר בית הדין אמירה כללית: 265

ובאמת יוצא מכשול חמור ע"י שופטים מביהמ"ש החלוני שכאלו מתוך רחמנות על האשה שסובלת מהתנהגות הבעל כלפיה או שהאשה רוצה להפטר מבעלה הם מטילים סכום גדול בתורת מזונות שאין הבעל יכול לעמוד בזה, ומתוך הכרח הוא נותן את הגט אשר במקרים כאלו הגט פסול וגורמים להתיר אשת איש לעלמא, ולא נעשה שום טובה לאשה ע"י אמצעים

259 ערעור (גדול) תשל"ו/37, פד"ר י 261, 262 (התשל"ז).

260 שם, בעמ' 270.

261 תיק (אזורי י-ם) 224/תשנ"ג, פד"ר טז 260. בפסק הדין נאמר כי הסכם הגירושין קבע "שהבעל יקבל סכום רב, השווה למזונות שהיה צריך לשלם לפי פסק בית המשפט עד סוף ימיה" (שם, בעמ' 261).

262 שם, בעמ' 270.

263 שלמה קרליץ משפטי שלמה חלק ב, סימן א (אברהם ישעיהו קרליץ עורך, התשס"ט).

264 שם, בעמ' יג.

265 שם, בעמ' י.

כאלו [...] ואם האשה לא תוותר על הסכום של המזונות [...] נוסף לזה שהיא תקבל כסף שלא מגיע לה לפי דין התורה ואף לא תוכל לעולם לקבל את הגט שהיא מחכה לזה היות שהגט לא יועיל לה להתיר לה להתחתן עם אחר ותשאר עגונה ח"ו לעולם, וביה"ד בדעה שגם השופטים מביהמ"ש לא ירצו לאמלל את האשה להשאיר אותה עגונה בלי קבלת גט ולא יטילו על הבעל סכומים גדולים למזונות האשה אלא עם הסכמתו ורצונו החפשי.

וכך גם הרב אקסלרוד מבית הדין הרבני בחיפה.²⁶⁶

אולם דומה שבמשך הזמן כאמור נשחקה עמדה זו והיא כמעט אינה מצויה בבתי הדין,²⁶⁷ אף שמספר תיקי המזונות בבתי המשפט דווקא גדל מאוד.²⁶⁸ (מצאתי מופע של עמדה זו רק פעם אחת בשנים האחרונות, אולם גם אז דובר בתיק שבו כבר היה איום במאסר על הבעל בגלל חוב המזונות שלו²⁶⁹). אחד הדיינים אף כתב פסק דין המציג את הדעות המקלות שעליהן ניתן לסמוך בסידור הגט, כאשר האישה זכתה בסכום מזונות גבוה בבית המשפט שהבעל טוען שהוא מעל ליכולתו, וכי הוא מאוים על ידי ההוצאה לפועל.²⁷⁰ אפילו דיינים שתאורטית עומדים על הבעיה ההלכתית החמורה אינם נמנעים מלסדר גטין למרות פסיקת מזונות בבית המשפט (נקל להבין כי אילו כך היה קורה, הרי שעתירות רבות לבג"ץ כבר היו מוגשות בנושא). כך כתב במאמר תגובה להצעת הרב דיכובסקי להסכם קדם-נישואין הדיין הרב אברהם שינפלד, שלמיטב ידיעתי אינו מפעיל גישה זו הלכה למעשה:²⁷¹ "כל חיוב מזונות שאינו על פי הדין [...] (כגון שיש לאשה מעשי ידיים, או כשהפסידה זכותה למזונות בגלל מעשיה) הוא ממש כמו חיוב מזונות גבוהים שמשמעותם 'גט מעושה'". מעניין עוד יותר לראות את עמדתו של הרב דיכובסקי עצמו. באותו מאמר,

266 גדליהו אקסלרוד "גט שניתן מחמת מזונות בסכום גבוה" שורת הדין א רלח (התשנ"ד), וכן קפלן, לעיל ה"ש 245, בעמ' 423, ה"ש 175, ובעמ' 446-447.

267 אם כי היו דיינים שמצאו דרכים להפחית את חיוב המזונות בדרכים עקיפות, כגון באמצעות השימוש בשיטת מהרשד"ם. גם הם אינם טוענים שעצם החיוב בבית המשפט הוא בעיה של גט מעושה, אלא שאי אפשר להפעיל אמצעי לחץ על בעל שמתנה את מתן הגט בהשבת כספים המגיעים לו לפי ההלכה. ראו רדזינר "מעגנת את עצמה", לעיל ה"ש 65.

268 ראו להלן הטקסט הסמוך לה"ש 276 ואילך.

269 תיק (אזורי רח') 041252693-21-1, הדין והדיין 23, 6 (2010).

270 יצחק אלמליח "הסכמת הבעל לגט עקב חיובו במזונות גבוהים ע"י ערכאות" שורת הדין ט רנא (התשס"ה). חשוב לציין כי מתחילה דרש בית הדין מהאישה לבטל את פסק הדין למזונות כתנאי למתן הגט, אולם היא כנראה סירבה לעשות זאת ואז הגיע הבעל ואמר שהוא מגרש מרצונו החופשי. מעניין להשוות זאת לדברים לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 7 בעניין תביעות הנזיקין: "גם אם הבעל יעמוד ויצווח לפנינו ככרוכיא כי הוא מעונין לתת את הגט, אסור לבית הדין לסדר את הגט, בהיותו מעושה". אף לא מיותר לציין כי חלק מהמקורות שמביא הרב אלמליח נזכרים במאמרים שעסקו בשאלה אם ניתן שלא לראות בתביעות הנזיקין כפייה שלא כדין, לעיל ה"ש 208.

271 אברהם צבי שינפלד "הסכם ממון קדם נישואין" תחומין כב 148, 155 (התשס"ב). מובן שאני יכול לומר את הדברים האמורים למעלה רק על סמך פסקי הדין שפורסמו או שהגיעו לידיי. עם זאת במקרים אחרים לא נמנע הרב שינפלד מלפרסם, אפילו פעמים רבות, פסקי דין שנועדו להראות כי פנייה לבית המשפט עלולה לפסול את כשרות הגט. ראו בהרחבה רדזינר "מלבוב לתל אביב", לעיל ה"ש 28, בעמ' 167 ואילך.

שאותו מבקר הרב שינפלד, הוא כותב תחת הכותרת "החשש לגט מעושה עקב פסק דין למזונות הניתן ע"י בית המשפט":²⁷²

כפילות זו שבין מערכת בתי המשפט ומערכת בתי הדין יוצרת לא פעם בעייה הלכתית, שכן פסקי דין למזונות ניתנים הן ע"י ביהמ"ש והן ע"י ביה"ד הרבני. במקרים לא מעטים פוסק ביה"מ מזונות לאשה בניגוד להלכה, או שהסכום שנפסק הוא מעבר למגיע על פי דין. במקרה זה יש חשש לגט מעושה, שכן הבעל יכול לטעון שנאלץ לגרש את אשתו כדי להיפטר מחיוב המזונות שהוטל עליו ע"י ביה"מ.

ואכן, בעבר הרחוק כנראה סבר הרב דיכובסקי שמזונות שהאישה מקבלת בבית המשפט הם גזל בידיה, והדבר משפיע על הליך הגירושין.²⁷³ עם זאת קשה לחשוב על פסיקות דומות שלו בשנים האחרונות לכהונתו. להפך, במאמר מאוחר מזה שנזכר לעיל בסמוך הוא מבקר את בתי הדין שפסקו כי תביעת מזונות יוצרת בעיה בכשרות הגט (ואגב כך מעיד לנו על קיומה של תופעה כזו בעבר), וטוען כי לפי שיטת הרב הרצוג (שהוא מסכים לה²⁷⁴) אין בכך כל בעיה:²⁷⁵

הדבר מצוי לא פעם בחיובי מזונות שבבית המשפט, ובתי הדין עסקו לא פעם בשאלה של חשש לגט מעושה, בגין המזונות שנפסקו שם. היו בתי דין שדרשו מן האשה להעביר את נושא המזונות לביה"ד הרבני, והיו שהגדילו לעשות ודרשו גם החזר מזונות שנאכלו – אם לדעתם נפסקו מזונות שלא כדין או בסכום מוגזם – כתנאי לסידור גט, ללא חשש של גט מעושה. מדברי הרב הרצוג, ברור שאין כל צורך לכפות על האשה החזר מזונות או התדיינות כבי"ד רבני בלבד, כתנאי לסידור הגט, וניתן לסדר גט ללא חשש, גם אם נפסקו מזונות שלא כדין או במידה מופרזת.

אז האם פסיקת מזונות בבית המשפט יוצרת בעיה הלכתית בסידור הגט או שמא לא? כיצד זה בעבר היא עלתה שוב ושוב בפסקי דין והיום כמעט שאין לה זכר? דומה שגם כאן התשובה היא המעבר מדרישת הלכתחילה להסתמכות על דעות מקלות יותר (בדיעבד), וכאן אף ניתן לכרוך הסבר זה בנתונים סטטיסטיים שיסבירו מדוע בעבר נאבקו בתי המשפט בתופעה זו, אולם בשלב מסוים החליטו להפסיק את מאבקם.

272 שלמה דיכובסקי "הסכמי ממון קדם-נישואין" תחומין כא 279, 280, ה"ש 1 (התשס"א): "למרות שהוראות הדין האישי לגבי יהודים, הן לפי פסקי ה"ש"ע [שולחן ערוך] – בכל זאת בתי המשפט נוהגים לפרש את ההלכה לפי ראות עיניהם, לא פעם בפירושים העומדים בניגוד להלכה. כתוצאה מכך, בית המשפט פוסק בניגוד להלכה, למרות שהוא מחוייב לפסוק לפי ההלכה".

273 ראו תיק (אזורי ת"א) 6997/תש"ם שלא פורסם אך נידון בהרחבה אצל אשר מעוז "הרבנות ובתי הדין – בין פטיש החוק לסדן ההלכה" שנתון המשפט העברי טז–יז 289, 392–394 (התש"ן–התשנ"א).

274 ראו דיכובסקי "דרך השיפוט הראויה", לעיל ה"ש 229, בעמ' 22–23.

275 ראו דיכובסקי "דרכו של הגרי"א", לעיל ה"ש 200, בעמ' 339. לתגובתו נגד תביעות הנוזיקין בבתי המשפט ראו שם, בעמ' 337.

כבר עמדו חוקרים על השינוי הדרמטי שחל על ציר הזמן ביחס שבין מספרי תביעות המזונות בבתי הדין ובתי המשפט.²⁷⁶ אם בשנת 1963 היה מספרן של תביעות המזונות שהתבררו בבתי הדין גדול פי שמונה מזה שבבית המשפט,²⁷⁷ דבר המלמד שפנייה לבית המשפט הייתה דבר חריג למדי ובררת המחדל הייתה פנייה לבית הדין, הרי ב-1977 היחס ירד לפחות מפי שלושה,²⁷⁸ וב-1993 הפער כבר נטה לטובת בית המשפט.²⁷⁹ מאז הלך הפער והתרחב, וכיום בתי המשפט דנים בתיקי מזונות רבים פי שניים ויותר מאלה שדן בהם בית הדין הרבני.²⁸⁰ אני מציע שבעבר שימשה הדעה המחמירה, מלבד הרצון המובן לפסיקות בענייני גטין שהן "לכתחילה" כאמור לעיל, גם כלי שנועד לשמר את סמכותו של בית הדין ולהרתיע מפנייה לבתי משפט, כשזו עדיין הייתה תופעה קטנה יחסית.²⁸¹ אולם משהוכרע המאבק נגד בתי הדין, הבינו דיינים שלא יוכלו למנוע גירושין ברוב תביעות הגירושין המוגשות אליהם, והעמדה המחמירה כמעט ונעלמה. שטף הפניות גרם לבית הדין לאמץ עמדה של בדיעבד בסוגיה זו, בין היתר משום שהבין שזו הדרך היחידה כדי לשמר את סמכותו.

האם ריבוי תביעות נזיקין של מסורבות גט יגרום לתופעה דומה? איני יודע. עם זאת ברור כי אנו נמצאים כעת בעיצומו של מאבק בין בתי הדין לבתי המשפט על עניין זה, מאבק שבגזרת המזונות כבר הוכרע.

2. תביעות הנזיקין בצרפת – התעלמות מן הדעות המחמירות ושיתוף פעולה גלוי עם בית המשפט

הסיבה לבדיקת המדיניות של בתי הדין הצרפתיים ברורה:²⁸² בצרפת קיימים מקרים רבים של תביעות נזיקין בשל סרבנות גט, ובה יש הניסיון והדיון הרבים ביותר בנושא זה.²⁸³ כפי

276 שוחטמן, לעיל ה"ש 250, בעמ' 406, ה"ש 136; אריאל רוזן-צבי "בתי הדין הרבניים, ההלכה והציבור: גשר צר מאד" משפט וממשל ג 173, 174–175 (1995). שם גם מוצעים הסברים לתהליך זה.

277 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סטטיסטיקה משפטית 1963, 26, 36 (1965).

278 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סטטיסטיקה משפטית 1977, 40, 46 (התשל"ט).

279 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סטטיסטיקה משפטית 1993, 54, 63 (1996).

280 ראו לעיל ה"ש 244. מגמת הירידה במספר תיקי המזונות בבתי הדין הרבניים ממשיכה (גם אם בשנים כאלה ואחרות יש עלייה קטנה ביחס לשנה הקודמת). אם בשנת 2006 הוא עמד על 4,672, הרי שבעשור הנוכחי הוא כבר ירד אל מתחת ל-4,000. ראו נטע משה מבחר נתונים על גירושין בישראל 16 (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2013), זמין ב-www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03199.pdf.

281 בדברי הפתיחה לדיון במזונות בכינוס הדיינים תשל"ט, לעיל ה"ש 254, בעמ' 68, עומד הרב ישעיהו גולדשמידט על המצב הנפוץ שלפיו מזונות הילדים נידונים בבתי המשפט אך מזונות אישה נידונים לרוב בבית הדין.

282 יש, בהיקפים קטנים יותר, שימושים בתביעות נזיקין גם במדינות אחרות, אך אין זה המקום להרחיב על כך. ראו למשל שימושים בהולנד במאמרו של de Blois, לעיל ה"ש 5, בעמ' 98–99; פרי וקפלן "תפסת מרובה", לעיל ה"ש 5, בעמ' 437, ה"ש 103. ראו את פסיקת בית המשפט העליון בקנדה *Brucker v. Marcovitz*, [2007] 3 S.C.R. 607 (Can.), ולדיון בה ראו *Lisa F. Joffe, How Do Civil Courts Outside Israel View Husbands in Claims for Get Refusal?* (Unpublished Manuscript) (עותק שמור אצל המחבר). לא מיותר לציין כי פסק הדין הקנדי מביא לא מעט אסמכתאות מהדיון הישראלי בתביעות הנזיקין הללו. יצוין כי ניסיון שהיה בהולנד לחקיקת חוק שיתייחס ישירות לסרבנות גט נתקל בהתנגדות רבנית, גם של פוסקים חשובים מישראל. ראו שורת ושב ורפא, חלק ב, סימן פז.

שנראה בהמשך הסעיף, בתי הדין הצרפתיים אף משתמשים בכלי זה לזירוז מתן הגט. הסעיף הצרפתי שעליו נסמכות התביעות הוא סעיף 1382 לקוד האזרחי הצרפתי, הקובע כי "מעשה כלשהו של אדם הגורם נזק לזולתו, מחייב את מי שבאשמתו נגרם הנזק לפצות אותו על הנזק".²⁸⁴ בישראל אין סעיף נזיקי כה רחב, ובכלל המצב המשפטי שונה מאוד,²⁸⁵ אולם ענייני הוא בתגובה ההלכתית ובדרך התנהלותם של בתי הדין בנוגע לשאלות שמעוררות תביעות אלה בעניין כשרות הגט.

קפלן ופרי מביאים את הדוגמה הצרפתית כדי ללמוד ממנה, לצורך המקרה הישראלי, כי תביעות הנזיקין הן בעייתיות מאוד מבחינת ההלכה.²⁸⁶ זאת משום שכלשונם, היו "תגובות חד-משמעיות של פוסקי הלכה" שסברו כי התביעות יובילו לגט מעושה, וממילא "מתעורר החשש שההכרה בה תביא לידי כך ששכרה של מסורכת-גט ייצא בהפסדה. היא תזכה אולי בפיצויי נזיקין, אך לא תזכה בגט התקף שייחלה לו".²⁸⁷ אכן, כך עולה משתי התשובות שמביאים קפלן ופרי שמיד אדון בהן, אולם יש גם תשובות אחרות. יותר מזה, התמונה בכללותה דווקא מלמדת כי השימוש הצרפתי בתביעות הנזיקין אף התרחב למרות תשובות מחמירות אלה, וכי בתי הדין משתפים אתו פעולה ואף מעודדים אותו.

שתי התשובות שמביאים קפלן ופרי ניתנו על ידי הרבנים (תושבי ישראל) יצחק יעקב וייס²⁸⁸ ושמואל וזנר,²⁸⁹ ככל הנראה לאותו מקרה.²⁹⁰ הרב יעקב פולטורק, רב ואב בית דין העיר ליון, שאל אותם על מקרה שבו זוג כבר התגרש אזרחית אולם הבעל מסרב לתת גט

283 ראו עניין *Braker*, לעיל ה"ש 282, ס' 2.2.1 לפסק הדין; Joffe, לעיל ה"ש 282; ז'אן קלוד נידאם "עמדתם של בתי המשפט האזרחיים בצרפת כלפי תביעות נגד בעלים יהודים למסירת גט" דיני ישראל י-יא שפה (התשמ"א-התשמ"ג). ראו עוד H. Patrick Glenn, *Where Heavens Meet: The Compelling of Religious Divorces*, 28 AM. J. COMP. L. 1, 13-15 (1980) המחבר עומד שם על השורשים הקדומים של תביעות הנזיקין בצפון אפריקה שבשלטון צרפת, ובעיקר באלג'יר, כבר בסוף המאה התשע-עשרה.

284 CODE CIVIL (C. civ.) art. 1382 (Fr.). ראו תרגומו של נידאם, לעיל ה"ש 269, בעמ' שפו. לשונו של הסעיף לא השתנתה מאז כתב נידם את מאמרו. תביעות הנזיקין התבססו בעיקר על הנזק הנפשי שנגרם לאישה ועל חוסר היכולת שלה לפתוח בחיים זוגיים חדשים, בדומה לתביעות הנזיקין בישראל.

285 קפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט", לעיל ה"ש 10, בעמ' 778.

286 שם, בעמ' 805-806. וכבר תהתה בצדק ביטון, לעיל ה"ש 3, בעמ' 897, מדוע קפלן ופרי אינם מסבירים את יחס בתי הדין בצרפת לסידור הגטין למרות קיומה של תביעת הנזיקין. הסבר כזה יוצע בסעיף זה.

287 הציטוטים מקפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט", לעיל ה"ש 10, בעמ' 805. עם זאת במאמר מאוחר יותר הם קצת ריככו את דבריהם, אמנם על פי דברי דיינים ישראלים. ראו פרי וקפלן "תפסת מרובה", לעיל ה"ש 5, בעמ' 440-441. לקביעה נחרצת דומה, ללא כל מקורות, ולפיה קיימת קביעה גורפת לפחות בעולם האורתודוקסי דובר האנגלית, שגט שניתן בצרפת לאחר תביעת נזיקין הוא פסול, ראו Michael Freeman, *Law, Religion and the State: The Get Revisited*, in FAMILIES ACROSS FRONTIERS 361, 371 (Nigel Lowe & Gillian Douglas eds., 1996).

288 שו"ת מנחת יצחק, חלק ח, סימן קלו. וראו גם סימן קלז, שם הוא מתנגד להצעת חקיקה בדרום-אפריקה שתטיל סנקציות כלכליות על סרבן הגט.

289 שו"ת שבט הלוי, חלק ה, סימן רי.

290 הדבר עולה מקרבת התאריכים ומהות הפיצוי. ככל הנראה, מדובר בתיק מליאון (לשם ממוענת תשובת הרב וזנר. בתשובת הרב וייס נזכרת צרפת, אך לא שם העיר) שאת הפסיקה האזרחית בעניינו מביא נידאם, לעיל הערה 283, בעמ' ת-תב.

לאשתו "כדי לצערה".²⁹¹ האישה זכתה בבית המשפט לפיצוי של עשרת אלפים פרנק (ודוק, מדובר על פיצוי על העבר בלבד ולא קביעת תשלום עתידי עבור כל תקופה נוספת של סרבנות), והשאלה היא אם מותר לסדר גט תוך הבטחה לבעל כי האישה תותר על הפיצוי, או שמה ההנחה היא כי הוא ייתן את הגט בליט בררה, בשל חוסר יכולתו לשלם את הפיצוי, ולכן הגט יהיה מעושה ואסור לסדרו. שני הפוסקים קבעו שאסור לסדר את הגט במקרה זה ודחו את האפשרות שמעלה השואל (שהתבסס על דברי התשב"ץ ובעל "תורת גיטין") שלפיה העובדה שבית המשפט אינו קונס על אימתן הגט אלא על הנזק שנגרם מכך לאישה, היא כפייה שאינה על מתן הגט.²⁹²

לא נתפלא למצוא שתשובות אלה משמשות דיינים בארץ בבואם להציג את הבעיה בתביעות הנזיקין,²⁹³ אולם נראה שדווקא בצרפת השפעתן לא הייתה מכרעת. על כן הצגת הלקח הצרפתי כמבוסס על פסיקות אלה לברן היא חלקית ומוטעית. ראשית, קשה לדעת אם הרב פולטורק עצמו פעל לפי התשובות הללו. בשנת תשנ"ב הסוגיה עלתה אצלו מחדש, והפעם התייעץ בעניין עם עמיתו, רבה הספרדי של העיר ליון, הרב יחיא טובול.²⁹⁴ אותו מקרה היה לכאורה חמור מקודמו משום שכאן בית המשפט פסק לא רק פיצוי על העבר אלא גם תשלום יום-יומי עד למתן הגט. לא ברור מהדברים אם הרב פולטורק הכריע לאיסור באותו מקרה, אולם ברור שהוא העלה בפני עמיתו שיקולים שונים להחמיר. מכל מקום, הרב טובול צמצם מאוד את האיסור, תוך שהוא דן בדברי המנחת יצחק, וקבע כי במקרה שבו הבעל יכול להיפטר מן החיוב בבית המשפט לא רק במתן גט אלא גם בחזרה לחיים מלאים עם אשתו תוך שהוא עומד בחובותיו כלפיה, אין בעיה של גט מעושה. שנית, בידינו תשובות משלושה רבנים מרכזיים אחרים בישראל שדנו במקרה שגם הוא חמור לכאורה מזה שדנו בו הרבנים וייס ווונזנר.²⁹⁵ במקרה זה מדובר בסרבן גט (לאחר גירושין אזרחיים) שחויב בבית המשפט לשלם סך של 200 פראנק ליום עד למתן הגט, ולאחר שמסר גט לידי שליח שימסור לאשתו, טען שנתן אותו בכפייה בשל התשלום שהושט עליו. שלושת הפוסקים קבעו שאין ספק בכשרות הגט, והשליח יכול למסור אותו לידי האישה.

אבל חשוב יותר לבחון את התנהלותם בפועל של בתי הדין הצרפתיים. דומה שהדיינים שם החליטו במודע שלא לאמץ את דעתם המחמירה של הרבנים ווונזנר וייס, למרות מעמדם

291 מילים אלה נזכרות בשאלה שבשתי התשובות.

292 אכן בפסק הדין שמביא נידאם, לעיל ה"ש 290, בית המשפט עומד על הנזקים העקיפים שיצרה סרבנות הגט וקובע שאינו עוסק בגט עצמו. הדברים כמובן מזכירים דברי שופטים ישראלים שקובעים שהם עוסקים בנזק שגרם אימתן הגט, ולא בכפייה על הגט עצמו, למשל ראו תמ"ש 19270/03, לעיל ה"ש 22.

293 ראו למשל, לביא "סידור גט", לעיל ה"ש 22, בעמ' 166; דיכובסקי "צעדי אכיפה ממוניים", לעיל ה"ש 196, בעמ' 177; וראו את דברי הרב ינאי בחיק 272088/6, לעיל ה"ש 7, בעמ' 13.

294 את הדיון ניתן לראות בדיונו של יחיא טובול בשו"ת מראות ישרים, חלק א, סימן כט.
295 שו"ת מאמר מרדכי, חלק ב, רסז; שו"ת שמ"ש ומגן, חלק ב, אבן העזר, סימן לו. לתשובתו של הרב משאש (רבה של ירושלים) נספחת הסכמה לפסק דינו מידי הרב עובדיה יוסף, שם, סימן לח. בסוף תשובתו מספר הרב משאש שהגט אכן נמסר בסופו של דבר לאישה. יש לציין כי הרבנים אליהו ומשאש "מתרגמים" את החיוב שהטיל בית המשפט לחיוב מזונות, וזו אחת הדרכים שלהם להכשירו. סביר שבית המשפט לא ראה זאת כחיוב מזונות, וגם אם כן – הרי אלו מזונות גבוהים מאוד, והם הוטלו שלא על פי ההלכה ולא על ידי בית דין.

הרם בעולם ההלכה, ולפעול לפי דעות מקלות יותר, ובמונחים שלנו: לסדר גטיין שאולי לא יהיו כשרים לדעת הכול ("לכתחילה"), אבל יאפשרו לנשים להשתחרר מן העיגון ("בדיעבד").

ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום משפט עברי במשרד המשפטים, חקר את הנושא ודיבר עליו בכינוס שהיה באוניברסיטת בר-אילן ב-13.9.2005. לדבריו, הוא דיבר עם שלושה דיינים (הרב גוגנהיים מפריז – שדעתו תוזכר מיד – והרבנים מיכאל סמרלה, דיין בשטרסבורג, והרב שמואל עקיבא שלזינגר, אב בית דין הקהילה החרדית בשטרסבורג), ומדבריהם עולה כי בתי הדין מסתייגים מפסיקת פיצויים הצופים פני עתיד, משום החשש לגט מעושה, אבל בפסיקת פיצויים בגין העבר אין הם רואים בעיה של גט מעושה. המקורות שלהם לכך הם דעות מקלות בהלכה, לרבות כאלה שדחו הרבנים ווייס ווונזר, שכאמור סבורים שגם פיצויים בגין העבר בלבד יפסלו את הגט.

דבריו של ויגודה מקבלים אישור גם ממקורות אחרים. עורכת-הדין אנני דרייפוס, העוסקת רבות בייצוג נשים יהודיות בהליכי גירושין, כתבה מאמר העוסק בגירושין של יהודים בצרפת.²⁹⁶ גם היא עומדת על כך שהדעה המקובלת בבתי הדין היא שאין בעיה של ממש בתביעות נזיקין על נזקי העבר,²⁹⁷ וכי בית הדין מפנה את האישה לבית המשפט כאשר הבעל מסרב לשתף פעולה בהליך הגט.²⁹⁸

תיאור שיתוף הפעולה בין בית הדין לבית המשפט בצרפת מובא בשני מקורות מן השנים האחרונות: במדריך לגירושין הלכתיים בצרפת שהוציאו ארגון ויצ"ו והקונסולטאר של פריז בברכתו של הרב מישל גוגנהיים, מי שמכהן כיום כרב הראשי ואב בית דין פריז,²⁹⁹ ובהוצאתו של הרב גוגנהיים עצמו.³⁰⁰ שני המקורות מציעים פתרון שאמור למנוע סרבנות: המדריך מציע לדאוג שבפסק הדין של בית המשפט האזרחי תופיע התחייבותו של הבעל למתן גט, והדבר יוכל להוביל לתביעה כספית נגדו אם לא ימלא את האמור בפסק הדין,³⁰¹

Annie Dreyfus, *Divorce Civil et Divorce Religieux, in FEMMES ET JUDAISME AUJOURD'HUI* 296 (Sonia Sarah Lipsyc ed., 2008). 173. בשיחה שהייתה לי בתל-אביב עם עורכת-דין דרייפוס (8.7.2012) היא אמרה שכל בתי הדין בצרפת מקבלים היום את השימוש בתביעות נזיקין של מסורבות גט.

297 שם, בעמ' 178.

298 שם, בעמ' 176.

WIZO, LE GUIDE DU DIVORCE RELIGIEUX ("GUET") EN FRANCE (2008), available at storage.canalblog.com/98/48/267847/38352748.pdf (להלן: המדריך). במכתבו של הרב גוגנהיים הוא כותב (בתרגום חופשי): "המדריך מלמד כיצד בית הדין נוהג עם סרבן שכבר התגרש אזרחית, גורם לו לשקול מחדש את עמדתו, ובמיוחד מלמד כיצד מערכת הצדק של מדינתנו היא בעלת ברית רבת ערך להתמודדות עם בעיה זו" (שם, בעמ' 4).

300 ההוצאה ניתנה בכינוס על עגונות בפריז שהתקיים במאי 2012: Michel Gugenheim, Le Bet Din de Paris face aux maris recalcitrant, Yom Agounot – Droit au divorce et hala'ha (May, 2012), available at www.akadem.org/sommaire/themes/vie-juive/place-de-la-femme/approche-socio-logique/droit-au-divorce-et-hala-ha-23-05-2012-44686_384.php. דברי הרב גוגנהיים הנדונים למעלה מצויים החל מדקה 3:25:00 להקלטה. תודתי נתונה לד"ר מיכאל ויגודה על ההפניה למקור זה ולגב' סילבי ליפסקר על הסיוע בהבנת הצרפתיים.

301 המדריך, לעיל ה"ש 299 בעמ' 8. לא מיותר לציין כי מבחינה הלכתית יש בעיה בהתחייבות כזו, ובתי דין בארץ נוהגים למחוק סעיפים בהסכמי גירושין שבהם מופיעה התחייבות של הבעל לשלם קנס אם לא

והרב גוגנהיים מציע בהרצאתו לאישה לבצע את הגט לפני ההליכים האזרחיים של הגירושין וחלוקת הרכוש. אך מה עושים כאשר הדברים לא נעשו כך? הן המדריך והן הרב גוגנהיים מתארים את ההליך הזה: אם הגבר מסרב להופיע בפני בית הדין, נשלח לו זימון נוסף, ובו נאמר לו במפורש שעל פי החוק הצרפתי האישה יכולה לתבוע אותו בנזיקין. לפי המדריך כבר נשלח לו כתב תביעה חתום בידי האישה, ולפי הרב גוגנהיים מצרפים למכתב פסקי דין מן העבר שחייבו סרבנים כמותו בפיצויים גבוהים מאוד (הוא מביא דוגמה של סרבן שחויב בשמונים אלף אירו). לדבריו, שבעים אחוז מן הסרבנים מגיעים לבית הדין לאחר קבלת מכתב זה.³⁰²

אם הסירוב עומד בעינו, בית הדין עצמו נותן לאישה מסמך שיסייע לה בתביעתה בבית המשפט ויוכיח לו את סרבנות הבעל (ולבית המשפט הגבר כמובן יגיע בעל כורחו). הרב גוגנהיים מסביר שאין בעיה הלכתית במעשה בית הדין, באותו נימוק שכבר ראינו: אם בית המשפט הצרפתי מחייב רק בנזיקין על העבר, הרי שהגט תקין מבחינה הלכתית (!), מבחינה מעשית המטרה היא שהאישה תתפשר על הסכום שלו זכתה בבית המשפט כדי לקבל את הגט (בדיוק כפי שראינו בכמה מקרים שאירעו בארץ).

יש לתת את הדעת לנקודה נוספת: הדיון בצרפת מתנהל כאמור על מקרים שבהם בני זוג התגרשו אזרחית והאישה דורשת גם את גטה. מיותר לציין כי הליך הגירושין האזרחי אינו דורש את עילות הגירושין ההלכתיות, וממילא במקרים רבים אין בסיס הלכתי לחייב את הבעל בגט. במילים אחרות, השימוש בבתי המשפט לצורך אילוץ הבעל לתת את הגט הוא אפילו באותם מקרים שבהם מבחינה הלכתית הוא אינו חייב לגרש את אשתו. נקודה זו אף מעצימה את הפער בין בית הדין הצרפתי לזה הישראלי, שהצהיר שאף במקרים שבהם הוא עצמו חייב את הבעל לתת את הגט הוא לא יסדר גט לאחר תביעת נזיקין בבית המשפט.³⁰³ לסיכום, אפשר לומר כי יש מה ללמוד מההליך של בית הדין הצרפתי, שמעוניין להביא לסידור גט תוך שיתוף פעולה עם בתי המשפט ומבין את הכוח שיש להם במניעת סרבנות גט. עם זאת סביר להניח שבתי הדין בארץ יסתייגו מהתקדים הצרפתי, משתי הסיבות שראינו: ראשית, הם מעדיפים לסדר גט כשר לכתחילה ולא להסתמך על עמדות מקלות. בצרפת אין בררה אלא להסתמך עליהן, משום שהאישה אינה זקוקה לגט הלכתי כדי להינשא מבחינת משפט המדינה, ולכן יש חשש שתוותר על הגט אם לא נעזור לה להשיגו. שנית, בניגוד לצרפת, הרי שבארץ קיים מאבק סמכויות הגורם שהכרה פומבית בסיועו של

ייתן גט. מכל מקום, ודאי שיש כאן מחלוקת ראשונים, וקשה לומר כי הגט כשר לכתחילה. דיון זה הוא מוקד מאמרו של אוריאל לביא "הסכם קדם נישואין לפיו המסרב להתגרש מחוייב בתשלום" שורת הדין יד רמא (התשס"ח) (להלן: לביא "הסכם קדם נישואין"), והוא קובע כי אין לאשר הסכם שיש בו סעיף קנס. לכאורה המקרה דגן חמור עוד יותר משום שהקנס לא נקבע מראש, בניגוד להסכם קדם-נישואין, והוא נוצר בשל לחץ של בית משפט אזרחי.

302 גם כאן אין מדובר בהליך כשר "לכתחילה". כפי שמראה הרב לביא, גם איום בקנס כספי גבוה הוא בעייתי מאוד (שם). וראו הגדרתו של הרב גולדברג גט מעושה, לעיל ה"ש 64, בעמ' כט: "אף איום בלבד נחשב לאונס" ופוסל את הגט.

303 למשל, ראו הציטוט המובא לעיל בה"ש 13. וראו דברי הרב בס, לעיל ה"ש 208, בנוגע למקרה שבו דן בעל "מנחת יצחק".

בית המשפט, קל וחומר שיתוף פעולה גלוי עמו לצורך פתרון בעיית העגינות, לא יעלו על הדעת מחשש לחדירת יתר לתחומו של בית הדין.

3. חוק הגט של מדינת ניו יורק: מחששות למדיניות של "Don't ask, Don't tell"

על "חוק הגט" של מדינת ניו יורק נכתב הרבה מאוד, הן בבחינת הבעיות ההלכתיות שהוא מעורר והן בבחינת אלה המשפטיות (בפרט שאלות של עירוב דת ומדינה).³⁰⁴ בקצרה, סעיפים אלה קובעים כי בית המשפט יכול לסטות מחלוקת הרכוש המקובלת ולקנוס למעשה את בן הזוג המערם קשיים על אפשרות הנישואין השניים של בן זוגו, ובכלל זה אפשרותו להינשא מבחינת הדין הדתי החל עליו, לאור סעיף 253(6) ל"חוק הגט". כלומר, בית המשפט מפעיל לחץ כלכלי, שיכול להיות כבד מאוד, על סרבן הגט. חשוב לציין כי למרות לשונו הכללית של החוק, מאחורי חקיקת הסעיפים עמדו גורמים יהודיים, והמטרה המוצהרת הייתה הבאת פתרון למסורבות גט. זאת לאחר שנוסח קודם של הסעיף, שהיה קיים בחוקי מדינת ניו יורק מאז 1983 (וזכה, בניגוד לסעיף החדש, לתמיכתם של פוסקי הלכה),³⁰⁵ נכשל לדעתם במטרתו, שהייתה גם היא סיוע למסורבות גט.³⁰⁶ על כן אי אפשר לומר שמדובר בכלי אזרחי כללי שנרתם בדיעבד נגד סרבני גט אלא במכשיר שיועד לכך במוצהר.³⁰⁷

304 N.Y. DOM. REL. LAW §236B(5)(h), §236(B)(6)(d) (Consol. 2004); לרשימת ספרים ומאמרים בנושא ראו קפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט", לעיל ה"ש 10, בעמ' 833-835 ובהערות השוליים שם; Freeman, לעיל ה"ש 287, בעמ' 373-374; צבי גרטנר "קונטרס 'חוק הגירושין' – כשרות הגיטין ע"פ החוקה החדשה במדינת ניו-יורק דארצות הברית" ישורון ח תקטו (2001); Chaim Jachter, *Lemon v. Kurzman – Its Impact on Eiruv and Gittin Part Two*, Torah Academy (Nov 2, 2012), available at <http://www.tabc.org/kol-torah/article/index.aspx?pageaction=ViewSinglePublic&LinkID=456&ModuleID=43&StartDate=11/2/2012&NEWSPID=1>; Michael J. Broyde, *Some Thoughts on New York State Regulation of Jewish Marriage: Covenant, Contract or Statute?* 5 (2011) FAM. L. 55, 69-82, ובהערות השוליים שם (להלן: Broyde, *Some Thoughts*).

305 בסעיף המקורי לא הוזכרה חלוקת הרכוש, אלא נאמר רק כי השופט יכול להשהות את פסק הדין לגירושין עד לאחר שיתברר כי לא נותר שום עיכוב על הצדדים להינשא. על הגורמים החרדיים שעמדו מאחורי הסעיף הזה ועל התמיכה ההלכתית בו ראו שמואל יהודה ליב לאנדעסמאן "בירור הבסיס ההלכתי לחוק הגירושין החדש במדינת ניו יורק" מוריה טז (ג-ד) סח (התשמ"ח).

306 על הרקע לחקיקת הסעיף מ-1992 ועל הגורמים שעמדו מאחוריו ראו Lisa Zornberg, *Beyond the Constitution: Is the New York Get Legislation Good Law?* 15 PACE L. REV. 703, 733-735 (1995). ההבנה שמדובר בחוק "יהודי" היא כה פשוטה עד שיש המכנים אותו: "1992 New York Jewish divorce law" או "1992 get statute". ראו למשל: Joel A. Nichols, *Multi-Tiered Marriage: Ideas and Influences from New York and Louisiana to the International Community*, 40 VAND. J. TRANSNAT'L L. 135, 162 (2007); Broyde, *Some Thoughts*; לעיל ה"ש 304, בעמ' 74. ראו עוד קפלן ופרי "אחריותם של סרבני-גט", לעיל ה"ש 10, בעמ' 833. ניסיונות של ארגונים יהודיים להעביר חוק דומה במדינות נוספות בארצות הברית לא צלחו עד עתה. ראו http://www.womenslaw.org/laws_state_type.php?id=12530&state_code=RL&open_id=12602.

307 יש הבחנה הלכתית בין לחץ ישיר שבמוצהר מיועד להשגת גט ובין לחץ עקיף שמקורו בחיוב שאינו קשור לגט אלא שהגט יכול להסירו. ראו לעיל ה"ש 22 ודברי הרב גולדברג גט מעושה, לעיל ה"ש 64, בעמ' רצד השולל את השימוש בחוק הישראלי לקיום פסקי דין לגירושין משום שהוא מצהיר על כוונתו ללחוץ על סרבני הגט. לדיון בנקודה זו בהקשר של "חוק הגט" של ניו יורק ראו: חיים מלינוביץ' "בדין

כאמור, החוק החדש עורר חשש לגט מעושה, ורבים כתבו על כך. הגדילו לטעון הרבנים יהודה דוד בלייך וחיים מלינוביץ', שלדבריהם החוק למעשה משפיע על כלל הגטין שסודרו במדינת ניו יורק, משום שעצם קיומו, גם אם לא יופעל במקרה ספציפי, גורם ללחץ שאינו כשר על הבעל המפחד שמא יופעל החוק. לכן יש בעיה לסדר קידושין לכל אישה במדינת ניו יורק, אשר בעת סודר גטה ניהלה גם דיון על הסדרי הגירושין בבית המשפט.³⁰⁸ אולם מתברר שהבעיה ירדה מעל סדר היום, כנראה בשל השלמתם של בתי הדין עם קיומו של החוק ועם העובדה שצריך לסדר גטין למרות קיומו, ולא בשל העובדה שבתי המשפט בניו יורק אינם מפעילים אותו.³⁰⁹ למיטב בדיקתי, המאמרים וההתייחסויות ההלכתיים האחרונים שנכתבו על הנושא הם מלפני כעשור.³¹⁰ במילים אחרות, יש הפנמה של בתי הדין כי אנו במצב של "בדיעבד". מהי ההצדקה להכשרת הגטין למרות קיומו של החוק והשימוש בו? אל מול הקולות הרבים שנשמעו נגד החוק והדגישו בסמוך לחקיקתו את הבעיות ההלכתיות שהוא מעורר, בלטו שני קולות אחרים של רבנים שלימים שימשו מבכירי הדיינים ב־Beth Din of America, בית הדין האורתודוקסי הגדול בארצות הברית: הרב גדליה דב שוורץ,³¹¹ המכהן היום כאב בית הדין, והרב מייקל ברויד,³¹² ששימש עד לאחרונה חבר בהרכב המרכזי של בית הדין לצד הרב שוורץ והרב מרדכי ויליג. שני הרבנים, במאמריהם, מדגישים כי נטייתם להקל נובעת מן הנסיבות ("שעת הדחק"). הרב שוורץ

כשרות הגיטין ע"פ החוקה החדשה בארצות הברית" מוריה יט (א-ב) נג, נד-נה (התשנ"ג). וראו להלן ה"ש 318.

J. David Bleich, *Get Law – To the Editor*, 32(1) TRADITION 99 (1997); Chaim Malinowitz, 308 *The New York State Get Bill and its Halachic Ramifications*, 27 J. HALACHA & CONTEMP. SOC'Y 5, 21–22 (1994) (להלן: Malinowitz, *N.Y. State Bill*). הרבנים מפורטים עוד יותר במאמרו העברי של יהודה דוד בלייך "בעית הגירושין בעקבות החקיקה האזרחית (גט לא) [כך!] במדינת נוא יארק" אור המזרח מב 230, 249 (התשנ"ד). בה"ש 14 הוא טוען שיש לחשוש כך גם לגטין שמסודרים באונטריו שבקנדה.

309 ראו Broyde, *Some Thoughts*, לעיל ה"ש 304, בעמ' 78–81, המתאר את המצב העכשווי ואף עומד על כמה מקרים שבהם בית הדין שילב ידיים עם בית המשפט למען השגת הגט. הוא קובע כי "Family law judges, however, are quite familiar with the get laws and their applications and do not hesitate to apply them". מעניין להשוות את התפתחות השימוש בחוק על ידי השוואת דברים אלה של ברויד לדברים שכתב עשר שנים קודם לכן בספרו: MICHAEL J. BROYDE, MARRIAGE, DIVORCE, AND THE ABANDONED WIFE IN JEWISH LAW 116–117 (2001), שם כתב כי זוגות מעטים בלבד מודעים לקיומו של החוק, וכי מצא רק כעשרה מקרים שבהם החוק הופעל. אכן, חיפוש ב־Lexis מניב כמה וכמה מקרים של שימוש בסעיף בשנים האחרונות.

310 בסוף שנות התשעים ניסו כמה רבנים אמריקאים לפעול למען שינוי החוק באופן שיהיה לדעתם בעייתי פחות (למשל קביעה כי ההפרש בחלוקת הרכוש בגין סרבנות הבעל לא יעלה על 5% ממה שהאישה הייתה מקבלת ממילא). עצם ההצעה מלמדת הן על המודעות להפעלתו של החוק בבתי המשפט והן על הפנמה כי אין סיכוי לבטל את החוק לגמרי, ולכן יש לפעול יחד עם הרשויות. הנחה מפורשת זו גרמה לכך שחלק מהרבנים באמריקה התנגדו למהלך. בסופו של דבר המאמץ פסק משום שהרב אלישיב קבע כי השינוי לא יפתור את בעיית הגט המעושה. לכל העניין ולמכתבים השונים ראו גרטנר, לעיל ה"ש 304.

311 Gedalia D. Schwarz, *Comments of the New York State 'Get Law'* 27 J. HALACHA & CONTEMP. SOC'Y 26 (1994).

312 Broyde, Michael J. Broyde, *The 1992 New York Get Law*, 29(4) TRADITION 5 (1995) (להלן: Broyde, *1992 N.Y. Get Law*).

מודע לדעות המחמירות, אך מעדיף לסמוך על דברי הרב יצחק אייזיק ליבעס, שקבע כי יש להסתמך על דעות מקלות (למשל שאונס ממון אינו אונס, דעה שרוב הפוסקים דחו³¹³), וכפי שהרב שוורץ מציג את דעתו: "He feels that the critical issues of igun and its consequences ("Sha'at Hadechak"), allow for leniency in this very serious situation".³¹⁴ הרב ברויד כותב כי החוק הוא רע ולוואי שלא היה בא לעולם, משום שראוי שגט יהיה כשר לפי מרבית הפוסקים, אם לא כולם (ובהגדרות שלנו כשר לכתחילה). עם זאת מכיוון שהחוק קיים והסיכויים לשנותו קטנים, הרי שעלינו לתור אחר כל אפשרות להכשיר את הגטין הנערכים בצלו.³¹⁵ בסיכום מאמרו הוא חוזר על הבחנה זו מכיוון אחר.³¹⁶ לדבריו, חוק הגט מעלה שאלות קשות על כשרות הגט, וקיומו הוא דבר רע משום שעל הגט להינתן ללא כל כפייה (לכתחילה). עם זאת ההלכה מניחה את חזקת כשרות הגטין שיצאו מתחת ידיהם של מסדרי גטין מומחים, וחזקה עליהם ששקלו את השיקולים המאפשרים להכיר בגט ככשר (ולכן בדיעבד, post factum, הגטין כשרים).³¹⁷

313 גולדברג גט מעושה, לעיל ה"ש 64, בעמ' מג-מד. וראו שם דיון בשיטת רבינו ירוחם שעליה מסתמך הרב ליבעס.

314 Schwarz, לעיל ה"ש 311, בעמ' 33. Malinowitz, *N.Y. State Bill*, לעיל ה"ש 308, בעמ' 21, טוען כי דבריו של הרב ליבעס (שנכתבו שנים רבות לפני החוק) אינם רלוונטיים לדיון שלנו מסיבות שונות.

315 Broyde, 1992 *N.Y. Get Law*, לעיל ה"ש 312, בעמ' 6-7.

316 שם, בעמ' 10. שם הוא גם מוסיף (בדומה לרב שוורץ) את הטעוץ של "תקנת העגונות", כלומר הצורך לסייע לעגונות. "תקנה" זו מנוגדת לאיסור החמור של "אשת איש", ולכן על בית הדין לאזן בין שני הגורמים.

317 ראו את דבריו הדומים של הרב ברויד בסיום דברי התגובה שלו לביקורת המשמעותית ביותר שנכתבה נגדו: Michael J. Broyde, *Response, The 1992 New York get law: An Exchange*, 31(3) TRADITION 27, 39 (1997). לדבריו, יש לכתחילה לסדר גטין שיהיו מקובלים על מרב הפוסקים, ולכן החוק רע. עם זאת אין לומר שהחוק גורם לפסילת הגטין גם בדיעבד, וניתן לומר שיש על מי לסמוך כדי להכשירם. גם את התגובה לאחת הביקורות האחרות שנכתבו נגד מאמרו זה (ראו Tzvi Gartner, *The 1992 New York Get Law*, 32(3) TRADITION 91 (1998)). הוא מסיים באמירה כי "שעת הרחק כדיעבד דמי", וכי עלינו לסמוך על הדעות המקלות בעניין זה, גם אם במצב האידאלי הדברים היו אחרת. ראו Michael J. Broyde, *Michael Broyde Responds*, 32(3) TRADITION 95 (1998) (להלן: Broyde, *Responds*). גם שם הוא עומד על כך שהחוק מסייע להשיג גטין ובכך מסייע לעגונות ומונע בעיות הלכתיות ואנושיות קשות כמו ממזרות. עוד ראוי לציין כי גם תגובתו של גרטנר בנויה על ההבחנה בין לכתחילה לבדיעבד, במשמעות קצת שונה אך עם צורת חשיבה דומה. "לכתחילה" היא התייחסות לחוק עצמו ולשאלה אם היה נכון לחוקק אותו, ו"בדיעבד" היא התייחסות לגטין שכבר ניתנו בהינתן החוק קיים. דבריו יפים לענייננו: "In any discussion of the 1992 New York Get Law, it is crucial to differentiate between *le-khat-hila* and *be-di-avad* (*before-the-fact* and *after-the-fact*). As anyone conversant with halakhic dialectic knows, the decisor approaches a question of before-the-fact much more conservatively than he does one of after-the-fact; thus, *arguments and reasoning valid in a be-di-avad situation are not employed in a le-khat-hila situation*" (שם, בעמ' 91).

דומה כי במשך הזמן³¹⁸ הפכה עמדת ה"בדיעבד" להיות העמדה השולטת, ואף שהחוק שריר וקיים, גטין ממשיכים להיות מסודרים, לפחות ברוב בתי הדין בניו יורק, ולא נראה כי יש גורם הלכתי משמעותי שמפקפק בכשרותם. במילים אחרות, ברור שחלק נכבד מבתי הדין החליטו להתעלם מקיומו של החוק ומן האפשרות שהייתה לו השפעה על מתן הגט, כפי שעולה מן הדברים להלן. תיאור מעניין של ההתפתחות שמעתי מפי שני דיינים בכירים ב-Beth Din of America, כאמור בית הדין הגדול בארצות הברית. הרב ברויד, שניהן בבית הדין עד לפני זמן קצר, אמר לי³¹⁹ כי בתי הדין סומכים היום על דברי הרב פיינשטיין (שאותם נראה מיד), ולמעשה אינם מעלים כלל את נושא החוק של ניו יורק ואינם שואלים את הצדדים אם היו מעורבים בהליך כזה בבית המשפט. לדבריו, אף אחד אינו חושש לדברי הרב בלייך (שדיבר על העננה הרובצת על כלל הגטין שסודרו בניו יורק).

פירוט של הדברים ניתן לשמוע בהרצאה פומבית שנשא סגן אב בית הדין של Beth Din of America, הרב מרדכי ויליג.³²⁰ רובה של ההרצאה מוקדש לדחיית דבריו המחמירים של בלייך מזה³²¹ ולדחייה ארוכה ומפורטת של כל נימוקי ההקלה של ברויד מזה.³²² אבל אם כל נימוקיו של ברויד אינם משכנעים, על סמך מה מסודרים היום גטין בניו יורק? החל מן הדקה ה-47 להרצאתו נמצאת התשובה. כמו הרב ברויד אף הוא אומר כי נראה לו שרוב בתי הדין מסתמכים על דברי הרב פיינשטיין (אף שלדבריו לא נכון להסתמך עליהם, ומיד נראה מדוע) וכי רוב בתי הדין נוקטים גישה של "don't ask don't tell", כלשונו. אמנם בתי הדין לא יסדרו גט אם יהיו משוכנעים כי ניתן בשל הלחץ של בית המשפט, אבל מצב ברור כזה הוא נדיר מאוד. ברור לדבריו שעלינו לעשות כל מאמץ שלא להטיל ספקות בכשרות הגטין ולכן אין להעלות בעיות מיותרות.

רוח הדברים ברורה: בית הדין משתדל להתעלם מכל העמדות המחמירות שנכתבו סמוך לאחר חקיקת החוק. המציאות עשתה את שלה ועברנו לעמדת ה"בדיעבד". כדי להבין את

318 מעניין לציין כי כבר ב-1994 בתגובה על מאמרו של הרב מלינוביץ' (Malinowitz, N.Y. State Bill), לעיל ה"ש 308), כתב קורא למערכת כתב העת כי גם אם ברור לו כי הרב מלינוביץ' צודק מבחינה הלכתית, מבחינה מעשית הוא חש כי בתי הדין נוהגים אחרת ומסדרים גטין. לדבריו, הוא מתקשה לראות את ההבדל בין החוק החדש ובין מקרים שגרתיים שבהם האישה זוכה למזונות גבוהים ביותר בבית המשפט, וברור שהבעל נותן את הגט בשל כך, ובתי הדין אינם מתרגשים כלל מן הכפייה על ידי בית המשפט (ראו 105 HALACHA & CONTEMP. SOC'Y 28 J. MEYER KRAMER, Letter to the Editors, 106 (1994)). הרב מלינוביץ' עונה (שם, בעמ' 106), ועיקר טענתו היא שיש להבחין בין החוק הכורך במפורש את הפיצוי הכספי לסרבנות הגט ובין תביעת מזונות.

319 שיחה עם הרב מייקל ברויד (1.1.2012).

320 Rabbi Mordechai I. Willig, *Women in Halakha #13: The New York State Get Law, Address at* www.yutorah.org/lectures/lecture. *Young Israel of Riverdale* (Feb. 19, 2011), available at cfm/757339/Rabbi_Mordechai_I_Willig/Women_in_Halacha_#13:_The_New_York_State_Get_Law (להלן: הרצאת הרב ויליג).

321 הוא מתייחס למאמרו העברי של בלייך, לעיל ה"ש 308.

322 הוא סוקר את המאמר Broyde, 1992 N.Y. Get Law, לעיל ה"ש 312, ודוחה את ראיותיו אחת לאחת, תוך שהוא מגלה הסכמה מלאה עם תגובתו של הרב מלינוביץ' לרב ברויד: Chaim Z. Malinowitz, *The 1992 New York Get Law: An Exchange*, 31(3) TRADITION 23 (1997) (להלן: Malinowitz, 1992). (N.Y. Get Law

גודל המעבר אעמוד על השימוש בדברי הרב פיינשטיין שהרכבים ברויד וויליג הזכירו. תשובתו של הרב פיינשטיין היא ההצדקה הראשונה, וכנראה המשמעותית ביותר, במאמרו של ברויד מ-1994.³²³ מדובר בתשובה מ-1965³²⁴ העוסקת במקרה של גבר שנתן גט בעקבות הסכם גירושין שנערך בבית המשפט, הסכם שהיה משית עליו עונש אם היה מפר את ההתחייבות שהייתה בו למתן הגט. אחד מנימוקיו להכשר הגט, שאותו הוא מכנה "סברא גדולה", מציע שאם ברור שהבעל אינו מעוניין בהמשך החיים המשותפים עם אשתו, ועיכוב הגט נובע מהרצון להישגים כלכליים בלבד, הרי שכפיית בית המשפט לא תהפוך את הגט למעושה, משום שהרצון לעצם הגירושין קיים ממילא. לכאורה, הסתמכות על דעה זו תפתור את בעיית חוק הגט של ניו יורק (כמו גם את בעיית חלק מתביעות הנזיקין בארץ וסוגיות רבות אחרות), משום שהוא עוסק בבני זוג שאכן החליטו להתגרש וקיימו הליך גירושין אזרחי. אין ספק שלכן הביא ברויד את הדעה הזו כנימוק הראשון שלו, אולם רק בהערת שוליים הוא טרח לציין כי הרב פיינשטיין מסכם את הצעתו במילים: "אבל אף שהיא סברא גדולה אין לסמוך ע"ז לבד, אבל לצרף זה לעוד טעם ודאי היא סברא גדולה לצרף", כלומר הוא עצמו אינו סומך על סברתו זו. באמת את המקרה שעמד לפניו פתר הרב פיינשטיין בדרך אחרת. ואכן, הרב מלינוביץ', שקיבל את סמיכתו לרבנות ודיינות מן הרב פיינשטיין,³²⁵ מלין על שברויד עיוות את דברי רבו.³²⁶ ובכל זאת נראה שעמדה זו, אולי בליט בררה, כן הפכה לבסיס לבתי הדין כיום.³²⁷

ראוי לסיים בעדותו המעניינת של הרב חיים ג'קטר, אחד מבכירי מסדרי הגטין בניו יורק. הוא חותם את מאמרו באמירה כי משנכנס לתוקפו חוק הגט של ניו יורק, הדבר הטריד אותו מאוד, אולם הבעיה לא עלתה בכלל 3,000 הגטין שאותם ערך לאורך השנים.³²⁸ האם הנושא לא עלה משום שבית הדין החליט לא להעלותו? מדברי הרב ויליג ניתן להסיק שכנראה כך הוא.

הנה כי כן, המציאות המשפטית שאינה נקבעת על ידי בתי הדין מחייבת אותם אם ברצונם להמשיך ולסדר גטין שייחשבו כשרים, לסגת משאיפת הלכתחילה האופטימלית אל מחוזותיו האפרוריים של הבדיעבד. ודוק, גם בחוץ לארץ אין רב, אף המקל ביותר, שיכחיש

323 Broyde, 1992 N.Y. Get Law, לעיל ה"ש 312, בעמ' 7.

324 אגרות משה, אבן העזר, חלק ג, סימן מד. על החומרה שרואה הרב פיינשטיין בעצם העובדה שבני הזוג אינם חיים יחד, ולכן לדעתו אפשר שיחויבו בגט (עמדה שאינה מקובלת על דיינים רבים בארץ), ניתן ללמוד מתשובה שלא פורסמה בספר השו"ת שלו, אלא במקום אחר: חידושי בעל שרידי אש על הש"ס, חלק א, תקצד, תקצח (מהדורה שביעית עם תיקונים והשלמות, אברהם אבא וינגרט עורך, התשע"ב).

325 ראו <http://www.beistefillah.org/rabbi.htm>.

326 Malinowitz, 1992 N.Y. Get Law, לעיל ה"ש 322, בעמ' 24. ברויד בתגובתו Broyde, Responds, לעיל ה"ש 317, בעמ' 29-30 מנסה לענות, אולם דומה שהוא מסיט את הדיון להיבטים אחרים בתשובתו של הרב פיינשטיין.

327 כאמור, גם הרב ויליג אומר שהלוואי שהיה ניתן להסתמך על סברתו של הרב פיינשטיין שיכולה לפתור כמעט כל מקרה, אולם היות שהוא עצמו לא סמך עליה, גם לנו יש בעיה. ועם זאת, מעט לאחר מכן הוא משער שבתי הדין כן מסתמכים על סברה זו הלכה למעשה (הרצאת הרב ויליג, לעיל ה"ש 320, דקה 0:47, 0:52). הוא מוסיף שמלבדה הם מסתמכים גם על תשובת הרב פיינשטיין בשו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימן קלז (לדיון בה ראו קפלן, לעיל ה"ש 245, בעמ' 421, ה"ש 167).

328 Jachter, לעיל ה"ש 304.

כי המציאות הרצויה היא זו שבה לבתי המשפט אין דריסת רגל בענייני הגט, דבר שיאפשר מציאות של כשרות הגטין "לכתחילה"³²⁹, אלא שההפנמה של קוצר ידם אל מול מערכת המשפט ואל מול סרבני הגט גרמה במשך הזמן לתזוזה אל ה"בדיעבד".

האם המציאות הישראלית השונה, שבה בתי הדין הם חלק ממערכת המשפט הרשמית ומנהלים מאבק מתמשך על סמכויותיהם, לא תאפשר לדיינים לומר בפומבי כי הם מפעילים מדיניות של בדיעבד, דבר שעמיתיהם האמריקאים כן מודים בו? האם המדיניות שלפיה הפומביות תינתן רק לפסקי הדין השוללים את כשרות הגט במקרה של תביעת נזיקין נובעת מהנחה שלפיה יש בכך כדי להרתיע את בתי המשפט, ואילו בארצות הברית ברור שהמחוקק ובתי המשפט אינם מתעניינים כלל בעמדתם ובחששותיהם של פוסקי ההלכה? ייתכן. מה שברור הוא שלפנינו עוד דוגמה לכך שהמציאות עושה את שלה אף בפסיקת ההלכה הנוגעת להתערבותו של בית המשפט בהליך סידור הגט.

ז. דברי סיום וסיכום

חלקו הראשון של המאמר (פרקים א–ה) עסק בבחינת מגוון מקרים שבהם בית הדין טיפל בתביעות גירושין לאחר שהאישה הגישה תביעת נזיקין לבית המשפט, ולעתים אף זכתה בה. המסקנות העולות מן העיון מצויות בשני מישורים:

1. ברמה המהותית: ניתן לראות שבמקרים שונים תביעת הנזיקין זירזה מאוד את הליך סידור הגט. אמנם הדיינים מביעים בתחילה הסתייגות חריפה, ולפעמים אף נוקטים איומים שונים שהגט לעולם לא יינתן אם התביעה לא תימחק או אף תידחה, אולם פעמים רבות הם אינם מממשים את דבריהם ומסדרים גט, בדרך כלל בתמורה לויתור על התביעה או על הסכומים שבהם זכתה האישה. אמנם האישה אינה מקבלת את הכסף (ואף זה לא בכל מקרה), אולם אין ספק שבדרך כלל מטרת התביעה הייתה בדיוק להגיע למצב זה של מסחר בתביעה תמורת קבלת הגט. ראינו מקרים של עגינות רבת שנים שנסתיימה בזמן קצר יחסית מעת הגשת התביעה לבית המשפט. אשר על כן דומה כי קביעתם של פרי וקפלן אינה נכונה:³³⁰

הנה כי כן, הטענה שלפיה בתי הדין יתאימו עצמם למציאות שבה בתי משפט אזרחיים מזכים מסורבות גט בפיצויי נזיקין תוך התעלמות מדיני הגירושין העבריים אינה אלא עורבא פרח. אם קיים חשש שמא הגט ייחשב למעושה שלא כדין בעקבות פסיקת פיצויי נזיקין, בית הדין הרבני לא יסכים לסדר את הגט או יתבע ויתור על הפיצוי שנפסק. את מחיר קוצר הרואי של חסידי המודל הראשון תשלמנה אך ורק מסורבות הגט.

להפך, במקרים רבים מסורבות הגט הרוויחו את חירותן, ולא ברור כלל אם היה מקרה שבו הפסידו משהו. בחלק מהמקרים מתן הגט אף לא מנע את המשך הדיון בתביעת הנזיקין.³³¹

329 ראו למשל לעיל בטקסט הסמוך לה"ש 313–317.

330 פרי וקפלן "תפסת מרובה", לעיל ה"ש 5, בעמ' 442.

331 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 149, 158, 169.

2. ברמה הדיונית: קשה לסמוך על פסקי הדין המתפרסמים כמקור בלעדי לציור תמונת המצב בבית הדין הרבני. במקרה דנן התמונה שהם מציירים אינה רק חסרה אלא אף מטעה, ואכן היו שהלכו אחריה שולל. כדי לראות תמונה רחבה יותר, גם אם לא שלמה לגמרי, אין כנראה בררה אלא להתחקות על פסקי דין שלא פורסמו ואף להשתמש במסמכים נוספים, בעיקר פרוטוקולים של בתי הדין. במקרים שונים ההחלטה הסופית טמונה דווקא בהם, ובכל מקרה הם מעשירים את התמונה מאוד. הפער בין התמונה המצטיירת בפסקי הדין שנשלחו לפרסום על ידי בתי הדין ובין המצב בפועל הוא גדול עד מאוד. במקרים שונים הסתיימו הכרזות שהגט לעולם לא יינתן בסידור גט מהיר למדי. נראה שזו גם הסיבה שכאשר פורסמה בעבר – מעל במה עצמאית – הוראה של בית הדין לסידור גט למרות קיומה של תביעת נזיקין ובניגוד לעמדה הראשונית של בית הדין עצמו, היה חשוב להנהלת בתי הדין לטעון כי אי אפשר ללמוד מאומה ממקרה זה.³³²

מדוע נוצר הפער הזה? הצעתי כי בית הדין מעוניין לשווק כלפי חוץ את התדמית שהוא דבק בפסיקה "לכתחילה", ולפיה תביעות הנזיקין פוגעות בכשרות הגט. הסיבה לכך כפולה: ראשית, בית הדין מעוניין באמת ובתמים בגטין כשרים לכתחילה, ולכן הוא מנסה להביא את האישה לויתור על תביעתה, ואף מאותת לנשים אחרות שלא כדאי להן לפנות למסלול של תביעת נזיקין. מן הציטוט המובא למעלה בסמוך דומה שהצלחתו בשכנוע הקהל אינה מבוטלת. שנית, קשה להתעלם מהממד של מאבק הסמכויות שבו מצוי בית הדין. החשש מפני התערבותם הגדלה של בתי המשפט האזרחיים בפסיקתו הוא חשש ותיק ומוצדק מבחינתו של בית הדין, ופסקי הדין המתפרסמים משמשים מעין איתות לבתי המשפט לבל יתערבו בהליכי הגירושים המתנהלים בבית הדין. ואכן ראינו כי גם במישור זה נחל בית הדין הצלחה מסוימת.

חלקו השני של המאמר (פרק 1) עסק בהבחנה המתבקשת בין "לכתחילה" ל"בדיעבד" בענייני גטין, בפרט בסוגיות שבהן מעורב לחץ שנוצר על ידי בית המשפט. הבחנה זו מושרשת בדיני הגטין, והסוגיה דנן היא חוליה נוספת בשלשלת של מקרים קודמים. נחתו שלוש סוגיות, אחת מן הארץ ושתיים מחו"ל, שבהן ניתן לראות כיצד נעו עמדות של בתי דין מעמדה של "לכתחילה" אל עמדה של "בדיעבד" המגלה השלמה עם המציאות ועם העובדה שיש צורך לסמוך על דעות מקלות ואי אפשר להגיע למצב שבו הגט יהיה כשר לכל הדעות. אמנם קצב השינוי בסוגיות אלה היה אטי הרבה יותר מאשר בסוגיה דנן, שבה באותו תיק ניתן לראות את שינוי העמדה של הדיינים, אך בכל זאת יש בהן כדי ללמד כי מודעות הדיינים למציאות המשפטית שבה הם פועלים היא גורם בעל משקל בפסיקות הגטין שלהם. יתר על כן, במשך הזמן נעלמים החששות הכבדים שהיו בשלבים קודמים, וזאת ללא כל שינוי במדיניות המשפטית שיצרה את החשש.

לכאורה ניתן היה לקוות כי כך יקרה גם בארץ בסוגיית תביעות הנזיקין.³³³ אולם במידה רבה תקווה זו כבר התגשמה, ובמקרים רבים בית הדין מגלה השלמה עם תביעות הנזיקין. ההבדל הבולט הוא במידת הפומביות שניתנת לכך. אם בארצות הברית אין מסתירים את

332 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 173.

333 תקווה מעין זו, או למעשה קריאה לפעולה, הושמעה על ידי ביטון, לעיל ה"ש 3, בעמ' 895–897, המציעה כי ריבוי תביעות נזיקין יאלץ את בית הדין למצוא דרך הלכתית שתמנע את פסילת הגטין שיסודו בעקבותיהן, בדיוק כפי שנעשה בצרפת, במקרה שבו דנתי לעיל.

העובדה כי הגטין מסודרים חרף האיום של בית המשפט, ובצרפת אף מתגאים בשיתוף הפעולה עמו, הרי שבארץ אנו רחוקים מאוד ממצב זה, ואף המדיניות כי יש לסדר גטין אף שבית המשפט מטיל חיובי מזונות שבעבר נחשבו לאונס ממון מעולם לא זכתה לפרסום, קל וחומר הכרה פומבית ביעילותן של תביעות הנזיקין ובכשרותן, אפילו בדיעבד.³³⁴ שורשו של הבדל זה נעוצים לדעתי בשני הגורמים שנזכרו לעיל, שניתן להציגם גם כשני קהלי יעד של הדיינים בחומרים שהם בוחרים לפרסם (פסקי דין ומאמרים): 1. קהל התובעים, ובמיוחד התובעות; 2. המערכת המשפטית.

בית הדין הישראלי מרגיש, ובצדק, שביכולתו לשאוף לגטין "מהודרים" מאלו שניתנים בחו"ל, בין היתר משום שאין עליו אימת הגירושין האזרחיים ובני הזוג יכולים להתגרש רק בו.³³⁵ ממילא הדבר מאפשר לו שלא להתפשר ולהסתמך על עמדות מקלות, משום שבני הזוג כבולים בנישואיהם עד שבית הדין יחליט אחרת. לעומת זאת בחו"ל, מבחינת חוקי המדינה האישה אינה זקוקה לבית הדין כדי להינשא, ולכן עלינו להקל עליה גם במישור ההלכתי, כדי לא ליצור חלילה בעיה של אשת איש וממזרים.³³⁶ שנית, בתי הדין בחו"ל הם חסרי מעמד משפטי מחייב מצד המדינה, והם משרתים קבוצת מיעוט קטנה באוכלוסיית המדינה, וממילא הם מרגישים צורך להתפשר אל מול המערכת המשפטית המדינתית. בישראל המצב שונה: בתי הדין הם חלק מרשויות השיפוט של המדינה, וקבוצת הרוב באוכלוסייה – מכוח חוק – כפופה אליהם. אין ספק שבמצב כזה בתי הדין מרגישים שביכולתם להילחם עם בתי המשפט למשפחה ולאיים כי פסיקותיו יעצרו את הליך סידור הגט, או שאת סמכות הדיון בתביעות הנזיקין יש להעביר לסמכותם הייחודית (דבר שכמובן לא יעלה על הדעת בחו"ל) וכדומה. את ההתבטאויות הקשות של בתי הדין נגד תביעות הנזיקין יש אפוא לצרף לשרשרת הארוכה של מאבקי הסמכות שבינם לבין בתי המשפט. ועדיין, עיון מדוקדק בתיקי בתי הדין מלמד כי במקרים רבים, גם אם לא תמיד, מדובר בהצהרות כלפי חוץ, אך הלכה למעשה תביעות הנזיקין אכן מזרזות את מתן הגט. שמעון בנו [של רבן גמליאל] אומר:

[...] ולא המדרש עיקר אלא המעשה (אבות א, יז) – וי"ל דהנה מצינו מה שתקנו בתפילות גבי עשרה הרוגי מלכות. ועל רשב"ג אמרו איה הלשון

334 ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 232.

335 ראו למשל הערות העורך לנספח למאמרו של הרב לביא "הסכם קדם נישואין", לעיל ה"ש 301, בעמ' רצג-רצד. העורך (הדיין הרב אברהם שינפלד) מדגיש כמה פעמים כי המכתב של הרב ז'ולטי, רבה של ירושלים, שנכתב בתשמ"ג בתמיכה בהסכם קדם-נישואין למניעת סרבנות גט, מיועד אך ורק למדינות שבהן יש משטר גירושין אזרחי, וכך לדבריו יש להבין גם את דברי הרב פיינשטיין בתשובותיו, שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק ד, סימנים קו-קז (וראו לעיל ה"ש 327). לדבריו: "ובודאי שאין דבריו [של הרב פיינשטיין] והצעת הגר"ב ז'ולטי זצ"ל נוגעים למצב החוקי בישראל, בו מוסמך ביה"ד לדון בתביעת גירושין על פי החוק, והגירושין המוכרים בין יהודים הם רק על ידי סידור גט". כך טען גם הרב שלמה עמאר, בשו"ת שמע שלמה, חלק ו, אבן העזר, סימנים יט-כ. מדבריו עולה שההסכם מיועד למדינות שבהן אין לבית הדין הרבני סמכות מכוח חוק לדון בגירושין.

336 ייתכן שאי-הכרתם של פוסקי הלכה ישראלים את המתרחש בחו"ל מסבירה את עמדותיהם המחמירות במכתביהם לצרפת ולארצות הברית, ואילו הרב פיינשטיין למשל הביע שיקולים להקלה. אמנם הרב וייס, שכתב לצרפת כי תביעות הנזיקין פוסלות את הגטין כיהן לפני עלייתו כאב בית דין מנצ'סטר, אולם עיקר פעילותו הייתה בקרב האוכלוסייה החרדית שם.

הממהרת להורות אמרי שפר וכו' א"כ רבן שמעון היה מורה הוראה גדול. ואמרו (גיטין לח ע"א) כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו ואמרו (ב"ב קל ע"ב) אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה – עד שיאמרו לו הלכה למעשה. ולכן אמר המאמר הזה רשב"ג דהלכה כמותו בכל מקום כל ימי גדלתי בין החכמים וכו' ולא המדרש עיקר אלא המעשה ואם כן מחוייב אדם לראות הלכה למעשה כדי שידע איך לפסוק להלכה.³³⁷

נספח: השתלשלות תמציתית של המקרים המנותחים במאמר

הערה: נזכרו כאן רק האירועים השופכים אור על היחס שבין תביעת הנזיקין לסידור הגט, בתיקים אשר נותחו במאמר; לשם הבנת חלקיות התמונה העולה מעיון בפסקי הדין שפורסמו על ידי הנהלת בתי הדין צוינו פסקי הדין שפורסמו במאגרים המשפטיים.

א. סעיף ב.1

1. 11.1.2006 – בית הדין האזורי בירושלים מחייב את הבעל בגט.
2. 22.3.2006 – בית הדין הנ"ל מטיל צווי הגבלה. הצווים אינם מסייעים.
3. 28.5.2008 – בית הדין הנ"ל מסרב לכפות את הבעל במאסר. בית הדין מביא את הצדדים להסכם, אך הבעל מפר אותו.
4. 9.12.2008 – בית הדין הגדול מביא את הצדדים להסכם שני, שוב הבעל מפר אותו.
5. 30.11.2010 – האישה מגישה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה בירושלים.
6. 9.10.2011 – בכמה החלטות קובע בית הדין האזורי שאי אפשר לסדר את הגט עד שתביעת הנזיקין תידחה.
7. 13.12.2011 – בית הדין הגדול מציע הסכם ולפיו האישה תמחק את תביעתה לאחר קבלת הגט. עוד הוא קובע כי תביעת הנזיקין אינה פוסלת את כשרות הגט. הבעל מפר בפעם השלישית את ההסכם.
8. 23.5.2012 – בית המשפט למשפחה פוסק כי בהסכמת הצדדים תביעת הנזיקין תימחק.
9. 1.7.2012 – בעקבות המחיקה בית הדין האזורי מנסה לסדר גט. הבעל מסרב.

337 אליהו שיק דרך אבות 16 (התרמ"ב). לקראת סיום שומה עליי להתייחס לנקודה שמן הסתם עלתה אצל חלק מקוראי המאמר: האם אין מקנן בלבי החשש שבעקבות מאמרי זה, החושף את מה שבתי הדין מנסים להסתיר, תשתנה המגמה באופן שה"הלכה למעשה" תהיה מזוהה עם ההצהרות הידועות, ובית הדין יימנע לחלוטין מלסדר גטין, אף "בדיעבד"? במלים אחרות, שמא תיחסם הדרך היעילה למדי לקבלת הגט שנחשפה כאן? ייתכן שאין לשאלה זו מקום בשיקוליו האקדמיים של חוקר, אך זה נושא לדיון רחב. מכל מקום, אודה שהחשש הזה אכן ליווה אותי בעת שנחשפתי לפער הרחב המתואר כאן בין מדרש למעשה, ועל כן שטחתי אותו בפני העוסקים, ובעיקר העוסקות, בהגשת תביעות הנזיקין דנן. התמיכה והעידוד הבלתי מסויגים שקיבלתי מהן (לפירוט השמות ראו לעיל בהערת הפתיחה), ובמיוחד מעורכת הדין סוזן וייס, תמיכה שבאה לידי ביטוי בפתיחת התיקים בפני ובמתן סיוע להבנת החומרים, הסירו משיקולי חשש זה.

משפטים מה תשע"ה
על סידור גטין לאחר תביעות נזיקין ועל מדיניות הפרסום של הפסיקה הרבנית
"לא המדרש עיקר אלא המעשה":

10. 16.10.2012 – בית הדין הגדול **מנסה לסדר גט**, הבעל מסרב, ונשלח אפוא לשישה חודשי מאסר.
11. 20.11.2012 – בית הדין הגדול חוזר על החלטתו הקודמת.
12. 25.11.2012 – בית הדין הגדול קובע שיש לדחות את תביעת הנזיקין (והמחיקה אינה מספיקה).
13. 18.12.2012 – בית הדין הגדול קובע שאם תביעת הנזיקין לא תידחה, ישוחרר הבעל תוך עשרה ימים.
14. 5.3.2013 – בג"ץ קובע כי בית הדין רשאי לשחרר את הבעל לפי שיקוליו, אולם בית הדין ממשיך להחזיקו במאסר אף שהאישה לא פעלה לדחיית תביעת הנזיקין.
15. 24.3.2013 – בית הדין הגדול קובע כי תביעת הנזיקין אינה יוצרת בעיה בכשרות הגט.
16. 4.6.2013 – בית הדין הגדול מורה לשחרר את הבעל מן הכלא בהדגישו כי לא אי-דחייתה של תביעת הנזיקין היא הגורם לעיכוב הגט אלא סירובה של האישה להסכם חלוקת רכוש.
17. 19.1.2014 – האישה מגישה תביעת נזיקין שנייה לבית המשפט לענייני משפחה בירושלים.
18. 28.1.2014 – בית הדין האזורי קובע שסידור הגט יבוצע לאחר הסרת תביעתה של האישה.
19. 2.9.2014 – בית הדין הגדול מאשר הסכם גירושין הקובע כי הגט יסודר מיד על בסיס הסכם שלפיו בקשה לדחיית תביעת הנזיקין תוגש תוך שלושה ימים.

ב. סעיף ב.2

1. 20.7.2004 – בעקבות תביעת גירושין שנייה של האישה בית הדין האזורי בנתניה ממליץ לצדדים להתגרש וקובע מועד לסידור גט. הבעל אינו מופיע.
2. 29.1.2007 – הצדדים מופיעים בבית הדין הנ"ל עם הסכם גירושין. הבעל טוען שהוגשה נגדו תביעת נזיקין. בית הדין קובע כי יש לדחות את תביעת הנזיקין כתנאי לסידור גט ולא למחקה, שאם לא כן – "הגט יהיה פסול לכל הדעות".
3. 10.6.2007 – בית הדין הנ"ל קובע כי הסכם שתביעת הנזיקין תידחה בכפוף למתן הגט אינו מאפשר סידור גט.
4. 23.1.2011 – פסק הדין שפורסם במאגרים: בית הדין האזורי בנתניה קובע כי תביעות נזיקין היא בעיה הלכתית קשה ומעכבות את יכולתה של האישה לקבל גט. אי אפשר לסדר גט עד שתביעת הנזיקין תימחק.
5. 27.6.2011 – בית הדין הנ"ל מסדר גט על בסיס הסכם שלפיו תביעת הנזיקין תדחה בכפוף לסידור הגט ולאחריו.

ג. סעיף ב.3

1. 2005–2001 – תביעות שונות של האישה נגד הבעל והגעה להסכם גירושין שהבעל הפר.
2. 21.11.2006 – האישה מגישה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה בכפר-סבא.

3. 28.2.2007 – בית הדין האזורי בפתח תקווה מחייב את הבעל בגט למרות ידיעתו על קיום תביעת הנזיקין.
4. 6.3.2007 – תביעת הנזיקין של האישה מתקבלת בבית המשפט.
5. 20.6.2007 – בית הדין הנ"ל קובע כי אי אפשר לסדר גט עד לביטול תביעת הנזיקין, גם אם הבעל מוכן לחזור להסכם הגירושין הקודם.
6. 29.1.2008 – בית הדין הנ"ל מסדר גט על סמך הסכם שלפיו תביעת הנזיקין תידחה בכפוף למתן הגט.
7. 4.2.2008 – בקשה מבית המשפט לדחיית תביעת הנזיקין בשל גירושי הצדדים.
8. 11.3.2008 – פסק הדין שפורסם במאגרים: בית הדין הגדול קובע כי אי אפשר לסדר גט בכל מקרה של הגשת תביעת נזיקין.

ד. סעיף ב.4

1. 2004–2003: חיוב הבעל בגט בבית הדין האזורי בתל-אביב ובבית הדין הגדול (תביעת גירושין ראשונה הוגשה ב-1996, ופסק דין ראשון לגירושין ניתן ב-2000).
2. 8.2005 – האישה מגישה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה בתל-אביב.
3. 19.6.2006 – בית הדין האזורי קובע תאריך לסידור גט למרות מודעותו לתביעה.
4. 6.12.2006 – פסק הדין שפורסם במאגרים: בית הדין הנ"ל קובע כי אי אפשר לסדר גט אף שעדיין לא ניתנה פסיקה בתביעת הנזיקין של האישה.
5. 20.5.2007 – בית הדין הגדול קובע כי יסודר גט בכפוף להתחייבות האישה לבקשת דחייה של תביעתה, בקשה שתוגש לאחר סידור הגט.
6. 5.6.2007 – בקשה לבית המשפט למשפחה לדחיית תביעת הנזיקין בכפוף לסידור הגט.
7. 10.6.2007 – פסק הדין שפורסם במאגרים: בית הדין הגדול מצדיק את עמדתו העקרונית של בית הדין האזורי מן ה-6.2012, ובד בבד קובע כי במקרה ספציפי זה ניתן היה לסדר גט.

ה. סעיף ב.5

1. 2006 – האשה מגישה תביעת גירושין.
2. 2010–2009: ביה"ד האזורי קובע כי אין עילת חיוב בגט נגד הבעל.
3. 7.2.2012 – האשה זוכה בבית המשפט בפיצוי של 192,000 ש"ח והבעל משלם לה אותו.
4. 11.3.2013 – פסק הדין שפורסם במאגרים: ביה"ד האזורי קובע כי לא ניתן לסדר גט ללא השבת הכספים בהם זכתה האשה והתחייבות שלא לתבוע שוב בעתיד.
5. 13.11.2013 – ביה"ד הגדול מסדר גט ללא השבת כספים וללא התחייבות שלא לתבוע שוב.

ו. סעיף ג.1.א

1. 2001 – האישה מגישה תביעת גירושין.

משפטים מה תשע"ה
על סידור גטין לאחר תביעות נזיקין ועל מדיניות הפרסום של הפסיקה הרבנית
"לא המדרש עיקר אלא המעשה":

2. 2.4.2008 – בית הדין האזורי בירושלים פוסק חיוב בגט. הבעל אינו מגיע למועד סידור הגט שנקבע.
3. 15.10.2009 – בית הדין הנ"ל מסדר גט למרות שאין שום ויתור לגבי תביעת הנזיקין אף שהוא מודע לקיומה, ואף שהבעל דורש את ביטולה.
4. 28.2.2013 – בית המשפט למשפחה בירושלים פוסק פיצויי נזיקין לאישה.

ז. סעיף ג.1.ב

1. 8.8.2010 – האישה הגישה תביעת נזיקין.
2. 4.1.2012 – בית הדין האזורי בנתניה מסדר גט בעקבות הסכם שלפיו תביעת הנזיקין תימחק לאחר סידור הגט.

ח. סעיף ג.1.ג

1. 20.10.2009 – בית הדין האזורי באשקלון מציע לסדר גט תוך התעלמות מן העובדה הידועה כי קיימת תביעה בבית המשפט לענייני משפחה.
2. 14.2.2013 – בית הדין הנ"ל מסדר גט ללא כל דרישה לביטול תביעת הנזיקין.
3. 29.4.2013 – בית המשפט מאשר את הסכם הגירושין בו מתחייבת האישה לסגור את כלל תביעותיה תמורת 250,000 ש"ח.

ט. סעיף ג.2.א

1. 4.7.2007 – בית הדין האזורי בתל-אביב דוחה תביעת אישה לחיוב בעלה בגט, בגין אלימות וביגמיה, משום שהבעל מוכן להתגרש בתנאים "סבירים".
2. 24.11.2009 – בית הדין הנ"ל חוזר על עמדתו זו.
3. 31.1.2010 – האישה מגישה תביעת נזיקין לבית המשפט לענייני משפחה בתל-אביב.
4. 6.5.2010 – בית הדין הגדול דן בערעורה של האישה על מתן חיוב בגט בהתעלמו מקיומה של תביעת הנזיקין.
5. 20.10.2010 – הבעל מציע בבית הדין האזורי לתת גט בכפוף למחיקת תביעת הנזיקין האישה מסרבת.
6. 1.11.2010 – בית הדין קובע כי אי אפשר לסדר גט, הבעל מודיע כי הוא חושש לתת גט כשתביעת הנזיקין עדיין בתוקף. בכל זאת במהלך אותו דיון קובע בית הדין כי ניתן לסדר גט ללא מחיקה של תביעת הנזיקין. הגט אכן מסודר ללא כל התחייבות של האישה בנוגע לתביעתה.
7. 1.5.2011 – בית המשפט למשפחה דוחה את תביעת הנזיקין מטעמים שאינם קשורים לסידור הגט.
8. 23.1.2014 – בית המשפט המחוזי מקבל את ערעור האישה ומחייב את הבעל בפיצוי.

י. סעיף ג.2.ב

1. 12.9.2004 – בית הדין האזורי בתל-אביב מקבל תביעה לחיוב הבעל בגט.

2. 19.1.2005 – בית הדין הנ"ל מבטל את החיוב, משום שהבעל מוכן לתת את הגט בתנאים "סבירים". ב-7.6.2005 קבע בית הדין הגדול כי פסיקתו זו של האזורי מקובלת עליו.
3. 26.12.2006 – האישה מסכימה לתנאי הבעל להעביר את הדיון הרכושי לבית הדין בכפוף למתן גט באופן מידי.
4. 10.4.2007 – בית הדין האזורי מחייב את הבעל בגט; 4.7.2007 – בית הדין הנ"ל מטיל סנקציות על הבעל.
5. 3.4.2008 – בית הדין שב ומסרב לדרישות הבעל בהתעלמו מקיומה של תביעת הנזיקין.
6. 16.4.2008 – הצדדים מגיעים להסכם גירושין, אך הבעל מפר אותו ומסרב לתת גט.
7. 15.3.2009 – בית הדין האזורי קובע כי אי אפשר לדון בסידור הגט לפני מחיקת תביעת הנזיקין.
8. 8.9.2009 – בית הדין הגדול מאשר את הפסיקה הקודמת של בית הדין האזורי.
9. 17.8.2011 – בית המשפט מחייב את הבעל בפיצוי בגין סרבנותו.
10. 3.6.2012 – במהלך דיון בערעורו של הבעל על פסיקת הפיצויים בבית המשפט המחוזי מושג הסכם גירושין שלפיו לאחר מתן הגט ובכפוף לו יבוטל פסק הדין לפיצויים.
11. 21.6.2012 – בית הדין האזורי מסדר גט על סמך ההסכם הזה.

יא. סעיף ג.2.ג

1. 19.9.2010 – הבעל מחויב בגט בבית הדין האזורי באשדוד. מאוחר יותר אף מוטל עליו צו מאסר.
2. 2011 – תביעת הנזיקין של האישה מוגשת לבית המשפט לענייני משפחה בראשון לציון.
3. 13.11.2011 – בית הדין האזורי מתעלם מטענות הבעל שלפיהן ייתן את הגט רק בשל תביעת הנזיקין שהוא עלול להתחייב בה בבית המשפט.
4. 19.6.2012 – בית הדין הגדול מתעלם מטענות הבעל שלפיהן ייתן את הגט רק בשל תביעת הנזיקין שהוגשה לבית המשפט.
5. 5.3.2013 – בית הדין הגדול מסדר את הגט לאחר הסכם שבו נאמר כי תביעת הנזיקין תידחה לאחר סידור הגט, אך תישאר בתוקפה אם לא יינתן גט.
6. 12.3.2013 – בית המשפט מקבל את הבקשה לדחיית תביעת הנזיקין.

חלוקת המקרים לפי התוצאה הסופית

1. בית הדין מסדר גט אף שתביעת הנזיקין עדיין בתוקף – ה, ו, ח, ט (במקרים ה, ו ו-ט אף קבלה האשה גם את הפיצוי שנקבע לה בבית המשפט. במקרה ח ניתן בהסכם הגירושין תשלום לאשה תמורת מחיקת תביעותיה).
2. בית הדין מסדר גט על פי הסכם שלפיו לאחר סידור הגט תידחה/תבוטל התביעה – א, ב, ג, ד, ז, י, יא.